

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

LİBERAL BARIŞ İNŞA MODELİNİN YETERSİZLİĞİ: BOSNA-HERSEK ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yeşim AYDIN

KASIM-2019

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

LİBERAL BARIŞ İNŞA MODELİNİN YETERSİZLİĞİ: BOSNA-HERSEK ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yeşim AYDIN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ayça EMİNOĞLU

KASIM-2019

TRABZON

ONAY

Yeşim AYDIN tarafından hazırlanan “Liberal Barış İnşa Modelinin Yetersizliği: Bosna-Hersek Örneği” adlı bu Çalışma 05/12/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği /oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Adı Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Gökhan KOÇER	Başkan	☒	☐	
Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU	Üye	☒	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Ayça EMİNOĞLU	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRME
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Yeşim AYDIN

05.11.2019

ÖNSÖZ

Uluslararası ilişkiler bağlamında her kavram, ait olduğu dönemin şartlarından beslenerek ortaya çıkmaktadır. İç savaşlar da, Soğuk Savaş sonrası dönemi yansıtan ve toplumların mücadele ettiği durumlardan bir tanesidir. Bununla bağlantılı olarak liberal barış ve barış inşası da, yine Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışma yaşayan bölgelerde, barış arayışlarının sonucunda geliştirilen çözümü ifade etmektedir. Şüphesiz 1990 sonrası dönemde iç savaşların en yoğun yaşandığı yer Bosna-Hersek'tir. Bölgeye barış getirmesi için gerçekleştirilen liberal barış inşası incelendiğinde, bölgede başarılı olamadığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmada, liberal barış inşasının hangi konularda yetersiz kaldığı sorusuna, Bosna-Hersek örneği göz önünde bulundurularak cevap aranacaktır. Bununla birlikte, başarısız olan liberal barışa ne gibi yaklaşımların alternatif oluşturulabileceği de cevaplanacaktır.

Öncelikle değerli bilgileriyle bu çalışmaya, içten yaklaşımlarıyla da şahsıma olan katkılarından ötürü danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Ayça EMİNOĞLU'na en kalbi duygularıyla teşekkür ediyorum. Bu çalışmanın karar aşamasından, en son hazırlanmasına kadar geçen süreçte, her ne zaman ihtiyacım olsa titiz bir şekilde yapıcı, yönlendirici ve teşvik edici açıklamalarıyla bana yol göstermiş olduğu için de kendisine ayrıca teşekkürlerimi sunmaktayım. Ayrıca değerli görüş ve önerilerini paylaşarak, çalışmanın son haline gelmesinde sunmuş oldukları katkılarından ötürü Prof. Dr. Gökhan KOÇER ve Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU'na teşekkürlerimi sunmaktayım.

Her daim yanımda olan, gerek sevincimi gerekse de derdimi benimle paylaşan babam Atilla AYDIN, annem Sefiye AYDIN, kardeşlerim Sedanur ve Buse AYDIN ve anneannem Serpil BUDAK'a bana olan desteklerinden ötürü teşekkür ediyorum. Ayrıca 2018 yılında aramızdan ayrılmış olup bu süreci görememiş olsa da, dedem Coşkun BUDAK'a bir kez daha Allah'tan rahmet dileyerek varlığında bizlere sundukları adına sonsuz teşekkür ediyorum. Son olarak Orhan DENİZ'e lisans dönemimden itibaren beni motive ederek, her daim destek olduğu için teşekkür ediyorum.

Kasım, 2019

Yeşim AYDIN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BARIŞ KAVRAMI ÜZERİNE İNCELEME.....	5-35
1.1. Barış Kavramı ve Kavramın Tarihsel Süreçte Analizi.....	5
1.2. Johan Galtung ve Barış Kavramı	10
1.3. Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Barış Yaklaşımı	15
1.3.1. İdealist Düşüncenin Barış Yaklaşımı	18
1.3.2. Liberal Düşüncenin Barış Yaklaşımı	21
1.3.3. Realist Düşüncenin Barış Yaklaşımı.....	24
1.4. Barış Çalışmalarının Ortaya Çıkışı	28
1.5. Barış Kavramının Çatışma ile İlişkisi	32

İKİNCİ BÖLÜM

2. LIBERAL BARIŞ İNŞA ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	36-71
2.1. Çatışma Sonrası Barış Sürecinin Yöntemsel Boyutları.....	36
2.1.1. Çatışma Yönetimi	39
2.1.2. Çatışma Çözümü.....	40
2.1.3. Liberal Barış İnşası	42
2.2. Liberal Barış İnşası Çalışmalarının Ortaya Çıkışı.....	45
2.3. Çatışma Sonrası Barış Sürecinin Uygulama Boyutları	50
2.3.1. Çatışma Sonrası Barış İnşa Yaklaşımı	54
2.4. Barış İnşası Sürecinde Liberal Barış	56
2.5. Demokratik Barış Teorisi (DBT)	63
2.6. Liberal Barış İnşasının Değerlendirilmesi ve Eleştirisi.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BOSNA-HERSEK ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN LİBERAL BARIŞ İNŞA

İNCELEMESİ	72-104
3.1. Yugoslavya'nın Dağılma Nedenleri.....	73
3.2. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci	75
3.3. Bosna-Hersek İç Savaşı.....	77
3.3.1. Bosna-Hersek Ülke Profili.....	80
3.3.2. Bosna-Hersek'te Liberal Barış İnşa Uygulamaları	82
3.3.3. Dayton Barış Anlaşması'nın Zayıf Yönleri	91
3.3.4. Bosna'da Liberal Barış İnşa Değerlendirmesi	93
3.4. Günümüzde Bosna-Hersek'te Durum	98
3.4.1. Siyasi Durum	98
3.4.2. Ekonomik Durum.....	99
3.4.3. Sosyal Durum.....	100
3.5. Bosna-Hersek'te Barışın Sürdürülebilirliğine Katkı: Hibrit Barış ve Antropoloji.....	101
SONUÇ.....	105
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	120

ÖZET

Dünya var olduğundan beri toplumlar, pek çok çatışma ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlar arasında savaşlar, yıkıcı sonuçları en fazla olan çatışma türüdür. Bu nedenle *barış* kavramı uzun bir süre, *savaşların yokluğu* şeklinde açıklanmış ve çatışma bölgelerinde aktif savaşa son verilerek barışın sağlanması hedeflenmiştir. Ancak bu yönde bir tanımlamanın barışı anlamada yeterli olmayışı, kavramın Johan Galtung tarafından *savaşlara neden olabilecek durumların da yokluğunu* ifade edecek şekilde genişletilmesiyle sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, çatışma bölgelerinde yalnızca aktif savaşın sonlandırılmaya çalışılması çatışma sonrası sürecin hassas dinamiklerinin gözden kaçırılmasına ve yerel halkın ihmal edilmesine yol açmıştır. Sonuç olarak bu toplumların, tekrar çatışma durumuna geri dönüş yaşadıkları gözlemlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, çatışma bölgelerinde sürdürülebilir bir barış inşa edilememiştir. Bu durum barış inşa operasyonlarına temel teşkil eden, liberal barışın sorgulanmasının önünü açmıştır. Bu çalışma, tarihsel bağlamda toplumların barış vurgularına dikkat çekerek, barışın her dönemde istenilen bir durum olduğu gerçeğini temel almaktadır. Bu noktada çalışma, Bosna iç savaşı örneği üzerinden, Soğuk Savaş sonrası dönemde oldukça önem atfedilen *liberal barış inşasının*, barışı sağlamada ne kadar etkin olduğunu analiz etmeyi hedeflemektedir. Diğer bir ifadeyle, Batı'nın çatışma bölgelerinde gerçekleştirdiği müdahalelerin savaşa ve savaşa neden olabilecek durumları ortadan kaldırıp kaldırmadığını ve çatışma sonrası sürecin dinamiklerini anlamada ne kadar etkin olduğunu analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Barış, Liberal Barış, Bosna-Hersek, Hibrit Barış, Antropoloji

ABSTRACT

Societies have faced many conflicts since the world has been existed. Wars as a kind of conflict, demonstrate the most destructive consequences. For this reason, the concept of peace has been explained as *absence of wars* for a long time and the aim was to achieve peace in conflict areas through getting through the active war. However, the fact that such a definition was not sufficient to understand peace resulted in the extension of the concept by Johan Galtung as *the absence of situations that could lead to wars*. However, only the attempt to getting through an active war in conflict areas has led to the miss out of the fragile dynamics of the post-conflict process and neglect of the local population. As a result, it was observed that these societies experienced a return to conflict. In other words, sustainable peace could not have been built in conflict zones. This has led to the questioning of liberal peace, which is the basis for peace-building operations. This study, draws attention to the emphasis of societies on peace in the historical context and builds on the fact that peace is a desirable condition in every period. At this point, this study aims to explore the effectiveness of liberal peacebuilding in consideration of Bosnia civil war. *Liberal peacebuilding* was regarded in the post-Cold War period. In other words, this study analyzes whether the Western interventions in conflict zones prevent war or the conditions could lead to war and how much effective in understanding the dynamics of the post-conflict process.

Keywords: Peace, Liberal Peace, Bosnia-Herzegovina, Hibrit Paeace, Anthropology

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Liberal Barış Modelinin Sınıflandırılması.....	62
2	Tarihsel Süreçte Bosna-Hersek.....	79
3	Bosna-Hersek Ülke Kimliği.....	80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Bariş ve Şiddet Kavramlarının Kapsamı	13
2	Şiddetin Tipolojisi	14
3	Çatışma Çözüm Süreci	41
4	Yukarıdan veya Aşağıdan Bariş	45
5	Bosna-Hersek Haritası	81

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADÖ	: Amerikan Devletler Örgütü
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev.	: Çevirmen
DBT	: Demokratik Barış Teorisi
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
EUPM	: European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina (Bosna-Hersek Avrupa Birliği Polis Misyonu)
IFOR	: Implementation Force (Uygulama Gücü)
IMF	: International Monetary Fon (Uluslararası Para Fonu)
IPTF	: International Practises Task Force (Uluslararası Polis Görev Gücü)
JNA	: Yugoslav Halk Ordusu
KTÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
M.Ö.	: Milattan Önce
MC	: Milletler Cemiyeti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
PRIO	: International Peace Research Institute (Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü)
SFOR	: Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina (Bosna-Hersek İstikrar Gücü)
SIPRI	: Stockholm International Peace Research Institute (Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
t.y.	: Tarih yok
UCDP	: Uppsala Conflict Data Program (Uppsala Çatışma Veri Programı)
UNOGIL	: United Nations Observation Group in Lebanon (Lübnan BM Gözlem Grubu)
UNPROFOR	: United Nations Peacekeeping (Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü)
USIP	: United States Institute of Peace (Amerika Birleşik Devletleri Barış Enstitüsü)
vd	: ve diğerleri

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler bağlamında barış, savaş çalışmaları içerisinde ele alınmaya mahkum edilerek, doğrudan barış üzerine çalışmalar yapılması pek alışılmış bir durum olmamıştır. Bu durum, barış kavramının savaş olmadan, tek başına öneminin dikkatlerden kaçmasına neden olmuştur. Özellikle günümüzde, savaşların daha fazla yıkıcı sonuçlara yol açabilecek şekilde evrilmesi, ardından barışa duyulan özlemi daha da artıran bir gelişme olmuş ve bu durum da, ihmal edilen barış çalışmalarına yönelimi gerekli kılmıştır. Uluslararası ilişkiler disiplinin de ortaya çıkış felsefesini oluşturarak Uluslararası İlişkiler'in temel teorileri bağlamında tartışılmalı, “dünyada savaşların nasıl önlenilebileceği” sorusu, benzer şekilde İkinci Dünya Savaşı'nın ardından akademik bir disiplin haline gelen, barış çalışmalarında da tartışılmaya başlanmıştır. Böylece, savaşın ardından barış konusu enstitüler ve üniversiteler vasıtasıyla sistematik bir şekilde incelenmeye, barış üzerine daha kapsamlı teoriler geliştirilmeye başlanmıştır.

Oldukça önemli bir çalışma alanı haline gelmesine rağmen, *barışın* üzerinde uzlaşılmış net bir tanımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1960'lı yıllara kadar barış, çoğunlukla “savaşların yokluğu” şeklinde anlaşılmış ve barışı sağlayacak olanın, realist düşüncenin güç politikası olduğu kabul edilmiştir. Barış kavramının uzun bir süre savaşların yokluğu şeklinde anlaşılması, kavramın sözlükteki tanımına da benzer kullanımı yerleştirmiştir. Ancak barışın bu tanımı, aktif savaş yoksa gerçekten barış var mıdır sorusunu akıllara getirmektedir.

Barış çalışmalarının ünlü düşünürü Johan Galtung barışı, *negatif barış* ve *pozitif barış* kavramlarıyla açıklamaktadır. Galtung, negatif barış kavramını savaşların yokluğunu açıklamak için kullanırken, pozitif barış kavramını ise savaşlara neden olabilecek durumların yokluğunu ifade etmek için kullanmakta ve işbirliği ve bütünleşme gibi toplumdaki olumlu durumlara dikkat çekmektedir. Bu yönde bir tanımlama, barış kavramına daha kapsamlı ve gerçekçi bir bakış açısı kazandırarak, barış durumu ile asıl ifade edilmek ve ulaşılmak istenilenin ne olduğunu ortaya koymaktadır. Yani barış, negatif barışın ötesinde pozitif barış aşamasına geçilebilmesidir. Barış, her ne kadar tarihsel süreçte oldukça vurgulanmış bir durum olsa da, bu durum dünyada çeşitli çatışmaların yaşanmasına engel olamamıştır.

Wallensteen (2002: 15) çatışmayı tanımlarken, yeterli sayıda olmayan kaynakların aktörler tarafından talep edilmesi sonucu ortaya çıkan durumu ifade ettiğini belirtmektedir. Soğuk Savaş öncesi dönem, uluslararası toplumun devletlerarası çatışmaları görmeye alışık olduğu bir yapıdayken, savaş sonrası dönemde toplumların daha fazla zarar ile çıktıkları “iç savaşlar”

görülmeye başlanmıştır (Meernik ve Mason, 2006: 2). İç savaşların sivil halkı hedef alması, yıkıcı sonuçlarının daha fazla olmasına ve bu nedenle de çatışma sonrası gerçekleştirilecek barış inşasının hassas dinamiklerine işaret etmektedir. Barış kavramının negatif ve pozitif çağrışımları düşünüldüğünde, bir çatışma bölgesinde negatifin barışın sağlanması kadar bu bölgelerin pozitif barış aşamasına geçebilmesi de önemlidir. Negatif ve pozitif barışın birlikte dikkate alındığı bir barış inşa sürecinin sonunda, ancak sürdürülebilir ve kalıcı bir barış sağlanmış olabilecektir.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali (1992: 203) “Barış için gündem planı”nda, 1945 ve 1992 arasında meydana gelen çatışmalarda çok sayıda insanın hayatını kaybettiğine dikkatleri çekerek, Güvenlik Konseyi’nin yaşanan çatışmalar karşısında zayıf kaldığını belirtmiştir. Öyle ki, Güvenlik Konseyi çatışmalar üzerine ortak bir karar alıp uygulayamamış ve hatta daha fazla bölünmeye yol açmıştır. Bu noktada Ghali, çatışmaların barışçıl bir şekilde çözümlenmesi için BM’nin geliştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Geleneksel barışı koruma faaliyetlerinin yerine, daha iyi işleyecek bir sisteme duyulan ihtiyacın sonunda Ghali tarafından “barış inşası” kavramı geliştirilmiştir (Duran, 2001: 140). Barış inşası, çatışmaya neden olan dinamikleri analiz ederek çatışma sonrası sürecin dikkatli bir şekilde oluşturulmasını hedeflemektedir. Böylece Ghali tarafından ortaya atılan barış inşası, barışın sürdürülebilirliğini sağlamak üzere tekrar çatışma yaşanmaması için çalışmaktadır (Griffiths, vd., 2013: 26-27).

Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından *liberal barış*, çatışma sonrası inşa sürecinin bir parçası olmuştur (Richmond, 2005: 52). Liberal barış inşası, liberal düşüncüyü esas almaktadır (Newman vd., 2009: 11). Liberal düşüncenin temelleri ise; Hobbes, Locke, Rousseau ve Kant gibi düşünürlerle birlikte atılmıştır (Owen, 1994: 93). Soğuk Savaş’ın ardından iç savaş yaşayan toplumlarda, liberalleşme ile sürdürülebilir bir barışın sağlanabileceğine inanılmıştır. Bu kapsamda liberalleşmenin, siyasi ve ekonomik olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır (Paris, 2004: 5). Buna göre liberal düşünce, demokrasi ve serbest ticareti vurgulayarak bu yollar vasıtasıyla barışın sağlanabileceği üzerinde durmaktadır (Burchill, 2005: 58).

Barış ve güvenlikten sorumlu temel örgüt BM olmakla birlikte; uluslararası örgütler, çeşitli devletler ve uluslararası hükümet dışı örgütler de liberal barışın aktörleri arasında yer almaktadır. Liberal barış inşasında rol alan Batılı aktörler ve uluslararası kurumlar, hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokrasi, serbest piyasa gibi siyasi ve ekonomik değerlerin uygulanması vasıtasıyla çatışma yaşayan toplumlarda barışı sağlamayı hedeflemektedir. Bu yönüyle liberal barış, barış yapma fikrinin yukarıdan aşağıya bir şekilde oluşturulmasıdır (Ginty, 2010: 395-396). Diğer bir ifadeyle Batı, kendi değerlerini çatışma yaşayan toplumlara empoze etme yoluyla bir barış ortamı sağlamayı hedeflemektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde iç savaşların en yoğun yaşandığı yerlerden bir tanesi, temelde milliyetçi nedenlerle olayların alevlenmeye başladığı Bosna-Hersek’tir. Sovyetler Birliği’nin

dağılması ve komünizmin çöküşüyle birlikte, dünyada bir dizi gelişme yaşanmıştır. Dağılma sürecinin Bosna-Hersek'teki yansıması ise, 1992 yılında ülkeden gelen bağımsızlık talebi ve daha sonrasında da, bölgede yaşanan iç savaş olmuştur. Sırp'ların bölgede kadın, çocuk, genç gözetmeksizin gerçekleştirdiği kasıtlı eylemlerle bu iç savaş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra en yoğun çatışmaların yaşandığı yer olarak tarihin sayfalarındaki yerini edinmiştir. Batı'nın yaşananlar karşısında bölgeye müdahalesi oldukça geç olmakla birlikte, bu müdahale beklenen düzeyde de gerçekleşmemiştir. Nihayet 1995 yılına gelindiğinde Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla, bölgedeki aktif savaşa son verilmiştir. Diğer bir ifadeyle, çatışma bölgesinde negatif barış sağlanmıştır. Ancak Dayton Anlaşması, savaşa neden olabilecek durumları ortadan kaldıramadığından, bölgede pozitif barış sağlanamamıştır. Bu nedenle de bugün hala bölgede çeşitli istikrarsızlıklar ve sorunlar mevcuttur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışma bölgelerinde özel önem atfedilerek, barış inşa faaliyetlerinin temel unsuru olarak değerlendirilen ancak somut örneklerde başarısızlıkları gözlemlenen liberal barışa, alternatif yaklaşımlarının olmadığı yönünde otaya koyulan argümanın, hibrit barış ve antropolojiyi gözden kaçırmaması literatürde bir boşluk oluşturmaktadır. Bu boşluğun, hibrit barış ve antropoloji ile aşılabileceği argümanını destekleyen bu çalışmada, ayrıca barış kavramı ile nasıl bir çevreden bahsedildiği, liberal barış inşasının böyle bir ortamı yerine getirmede ne kadar etkinlik gösterebildiği, bu minvalde Bosna-Hersek'te bir barış ortamından bahsedilip bahsedilemeyeceği ve liberal barışın yerine alternatif yaklaşımların üretilmesinin gerekli olup olmadığı sorularına da yanıtlar aranmaktadır. Dolayısıyla çalışma, liberal barış inşasının yerine alternatif yaklaşımlar sunmasının yanı sıra, aynı zamanda barışın daha çok savaş çalışmaları içerisinde ele alınmaya alışlageldiği tabuyu yıkarak, doğrudan barış araştırması yoluyla barış çalışmalarına katkı sağlamayı da hedeflemektedir.

Tümdengelimci bir yöntem izlenerek elde edilen sonuçlara göre, liberal barış vasıtasıyla inşa edilmeye çalışılan toplumlarda sürdürülebilir bir barışın sağlanamadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışma Batı'nın değerleri üzerinden uygulanan barış inşasının yerine, yerel halkın beklenti ve taleplerinin dikkate alındığı bir barış inşasına ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymakta ve çatışma sonrası sürecin dinamiklerinin doğru bir şekilde analiz edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda çalışmada, sürdürülebilir bir barış için *hibrit* bir barışın gerekliliği ve yereli anlamada *antropolojinin* önemi ortaya çıkmaktadır. Böylece çalışmanın, liberal barışın alternatifinin bulunmadığı yönündeki genel anlayışı yıkması ve çatışma bölgelerinde uygulanmak üzere alana farklı bir perspektif kazandırması beklenmektedir.

Liberal barış inşasının başarısızlığını Bosna-Hersek örneğini inceleyerek ortaya koymayı hedefleyen bu çalışma, temelde üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümü, öncelikle tarihsel süreçte barış kavramını ele almakta ve ardından Uluslararası İlişkiler'in temel teorilerinin barışa nasıl yaklaştığını analiz etmektedir. Böylece barış kavramı ile asıl

hedeflenenin ne olması gerektiğinin sonucuna ulaşmakla birlikte, aynı zamanda kavramın çatışma ile olan ilişkisini de analiz etmektedir. Sonuçta, farklı biçimlerde de olsa barışın her dönemde vurgulanan bir durum olduğunu ortaya koyarak, bu vurguya rağmen ortaya çıkan çatışmaların barış arayışlarına yol açtığını göstermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, çatışma sonrası sürecin yönetsel boyutları olarak çatışma yönetimi, çatışma çözümü ve liberal barış konuları ele alınarak çatışma durumu ile karşılaşılacak toplumlarda barış sürecinin nasıl sağlanmaya çalışıldığı irdelenmektedir. Bununla birlikte, liberal barış inşasının analizini yapabilmek için liberal barışın kökeni ve özellikle Soğuk Savaş dönemi bağlamında liberal barışın teorik ve uygulama boyutları ele alınarak, liberal barışın Soğuk Savaş döneminin ardından barış inşa faaliyetlerinde nasıl temel unsur haline geldiği ortaya koyulmaktadır. Son aşamada ise, liberal barış inşası değerlendirilerek, konuyla ilgili çeşitli eleştirilere somut örnekler dahilinde yer verilmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, liberal barış inşasına atfedilen önemin Soğuk Savaş sonrası dönemde Bosna-Hersek örneği üzerinden nasıl başarısız sınav verdiği, bölgenin durumu derinlemesine analiz edilerek ortaya koyulmaktadır. Barış kavramının savaşların yokluğu tanımlamasından daha fazlasını ifade etmesine rağmen, barış inşa faaliyetlerinin sonucunda ortaya çıkan durumun, negatif barış olduğu ortaya koyularak, bu durumun sürdürülebilir bir barıştan uzak olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda denenmiş olan tüm tümevarımsal yöntemlerin, yeni dünya düzenini anlamada artık yeterli olmadıkları gerçeğinden hareketle, günümüz teknolojik gelişmelerini anlayacak ve uluslararası sistemde meydana gelen gelişmeleri takip edecek yeni yaklaşımların geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BARIŞ KAVRAMI ÜZERİNE İNCELEME

Barış, toplumun birlik ve istikrar durumunu ifade etmek için kullanılan bir adlandırma olmakla birlikte aynı zamanda teorik de bir kavramdır. Bu bölümde soyut bir ifade olan barış kavramına hangi anlamların yüklendiği, tarihsel süreçte nasıl ele alındığı, teorilerin barış kavramına nasıl yaklaştığı, barışın sonradan inşa edilip edilemeyeceği gibi konular farklı bakış açıları üzerinden analiz edilmeye çalışılacaktır.

1.1. Barış Kavramı ve Kavramın Tarihsel Süreçte Analizi

Barış kavramı, uluslararası ilişkiler disiplininin savaş çalışmaları içerisinde ele aldığı ve bu nedenle de savaş üzerinden anlattığı bir kavram olmuştur. Nitekim barışı doğrudan ele alarak, barış çalışmaları yapan yazın sayısı literatürde yok denecek kadar az sayıdadır. Oysa ki barış, her dönemde üzerine konuşularak ulaşılmaması gereken bir hedef olarak gösterilmiştir. Özellikle 21. yüzyılda savaş teknolojisinde yaşanan gelişmeler, savaşların yıkıcı sonuçlarının daha fazla olduğunu ve dolayısıyla da barışa, önceki dönemlerden daha fazla ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu durum, ihmal edilen barışa ve barış çalışmalarına verilmesi gereken öneme işaret etmektedir.

Johan Galtung ve çalışma arkadaşları, barış kavramını tanımlarken pozitif ve negatif barış şeklinde iki ayrı türde barışı ifade etmektedirler. Galtung pozitif barışı; düzen, adalet, eşitlik gibi durumları ifade etmek için kullanırken, negatif barışı ise savaşların ve şiddet içerikli eylemlerin varlığının olmadığı durumları ifade etmek için kullanmaktadır. Birçok felsefi, kültürel ve dini gelenekte barış, pozitif anlamı ile kullanılmaktadır. Örneğin barışı, “pozitif barış” olarak kullanan Çinliler için “heping” kelimesi küresel anlamda tüm ulusları kapsayan bir barışı ifade etmektedir. “An” ve “mingsi” kelimeleri ise iç barış anlamında kullanılmaktadır. İç barış, bireyin kendi varlığının ve zihninin sakinliğini ifade etmektedir (Webel, 2007: 6).

Herman Schmid (1986: 223), Galtung ve çalışma arkadaşlarından farklı olarak pozitif barışın bireylerin çoğunlukla kendi öznel siyasal değerleriyle anlam kazanan bir durum olduğunu ifade etmektedir. Barışçıl bir dünyanın herkesin olmasını istediği bir durum olduğunu, ancak bu barışçıl dünyanın nasıl olması gerektiği konusunda bireyler ve hatta barış üzerine çalışanlar arasında bile

görüş ayrılıkları bulunduğunu belirtmektedir. Schmid, barış üzerine çeşitli söylemlerin varlığına dikkat çekmektedir.

Barış kavramı ile ilgili olarak Katolik kilisesi, kavramın basit bir şekilde “savaş veya çatışmanın yokluğu” şeklinde ifade edilmemesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Buna göre, Katolik kilisesi barış kavramını bireyler arasındaki tam bir güven ve kardeşlik ilişkisi şeklinde tanımlamaktadır (Peace and Reconciliation, (t.y.), <http://www.catholicsocialteaching.org.uk/themes/peace/>). Diğer bir ifadeyle, Katolik kilise barışı, savaş ve çatışmanın yokluğu şeklinde açıklamamakta, toplumda güven ve kardeşlik duygularına vurgu yapmaktadır. Bu durum Katolik kilisenin barış kavramını pozitif barışı ifade edecek şekilde kullandığını göstermektedir.

İbn Haldun, “Mukaddime” de asabiyyet olgusunu ele almaktadır. Bu noktada İbn Haldun, düşman saldırılarına karşı gereken önlemleri almayı, bu saldırıları bertaraf edebilmeyi, birlik halinde hareket edebilmeyi ve daha farklı sosyal faaliyetlerin yerine getirilmesinin sonucunda ortaya çıkan durumu asabiyyet olarak ifade etmektedir (Hassan, 2010: 194). Aynı zamanda birbirinden farklı gereksinimleri olan bireylerin, bu gereksinimleri karşılamak için işbirliği yapmaları gerektiği üzerinde durmaktadır. İbn Haldun, diğer sosyal filozoflarla benzer şekilde, arzu ve isteklerin çatışmaya neden olacağını belirtmiştir. Bu nedenle de bir hükümet kurmanın gerekliliğinden bahsederek, ancak bu yolla bir düzen ve kararlılık ortaya çıkacağını vurgulamaktadır (Hassan, 2010: 55). Aynı zamanda “kandaşlık” olgusundan ve bunun sosyal ve ekonomik gücünü vurgularken, kandaşlığın savaşta oldukça üstünlük sağlayıcı bir durum olduğunu da belirtmektedir (Hassan, 2010: 224). Bu doğrultuda doğu toplumlarından İbn Haldun’a göre barış, düzen ve kararlılık olarak ifade edilmekle birlikte, arzu ve isteklerin sonucunda bozulabilen bir durum olarak belirtirken, kandaşlık olgusuna da dikkat çekmektedir.

Barış denildiğinde genellikle akla ilk gelen tanımlama Galtung’un negatif barış tanımına işaret etmektedir. Kavramın sözlükteki kullanımı da bu durumu desteklemektedir. Nitekim Collin (2000: 616)’in sözlüğünde barış kavramının ilk tanımlaması savaşların olmadığı durumu ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Sözlüğün ikinci tanımlamasına göre ise barış, sakinliği ve sessizliği ifade etmektedir. Barışı negatif anlamında tanımlayanlardan Raymond Aron (2003: 151) için barış, uluslararası ilişkilerde askeri mücadele unsurlarının olmadığı durumu ifade etmektedir. Barış hali ise, çatışan grupların aralarında devam eden çatışma durumuna kısa veya uzun süreli olarak ara vermeleri halinde ortaya çıkmaktadır. Ancak Aron, bu şekilde ortaya çıkacak bir barışın geçmişin savaş deneyiminden ve gelecekte oluşabilecek bir savaşın korkusundan ayrı düşünülemeyeceğini vurgulamaktadır.

Aron gibi barış kavramını sadece ‘savaşların olmaması’ şeklinde negatif anlamda tanımlama genellikle Batılı toplumlara ait bir durumdur. Doğu toplumları için barış kavramı daha çok bazı olumlu durumların var olması ile ilgilidir. Barış kavramı üzerine kapsayıcı bir tanımlamada hem

şiddet gibi olumsuz durumların yokluğu hem de denge ve uyum gibi olumlu durumların varlığı bulunmaktadır (Anderson, 2004: 102). Bu durumda barış kavramı, basit anlamda çoğu Batılı toplum, Aron, Collin ve diğer negatif barışı tanımlayan düşünürlerin ifade ettiği gibi savaş ve çatışmanın olmadığı durumu belirten tanımlamalardan daha hacimli bir tanımlamayı hak etmektedir. Barışı sadece savaş ve şiddet içerikli eylemlerin olmadığı bir durumu ifade edecek şekilde tanımlamak eksiktir. Çünkü eğer bu tanım yeterli olsaydı, bahsedilen unsurların olmadığı toplumların dünyada barış içerisinde yaşadığını söylemek mümkün olurdu. Ancak ne geçmişin dünyasında ne de günümüz dünyasında böyle bir durum söz konusu değildir.

Barış kavramı incelendiğinde, temelde toplumun birlikteliğini ve istikrarını ifade eden iki unsuru kapsadığını görmek mümkündür. Toplumda birliktelik ve istikrar sağlanması ulusların ve ulus içerisinde faaliyet gösteren tüm birimlerin temel hedefi olduğundan barış kavramı her dönemde üzerinde düşünülmüş bir konu olmuştur (Brauch, 2008: 28). Barışın toplumdaki önemine ilişkin olarak birçok söylem görmek mümkündür.

Atatürk'ün "Yurtta barış, dünyada barış" ifadesi açık ve net bir şekilde barışın önemini ortaya koyan söylemlerden bir tanesidir (Eroğlu, 2014: 23). Barış arzu edilen bir durum olduğundan barış kavramı üzerine her dönemde vurgu yapılma ihtiyacı hissedilmiş ve bu durum farklı biçimlerde dile getirilmiştir. Saint Augustine barış kavramının iki yönlü olduğuna dikkat çekmektedir. Bunlar, bireyin kendi içinde var olan ve Tanrı ile olan barışıdır. Bireyin Tanrı ile arasındaki barış ancak birey, Tanrı'nın koyduğu kurallara göre hareket ederse gerçekleşecektir. Diğer yandan Augustine, bireyler arasındaki düzen uyumuna olan katkısından dolayı barış kavramının manevi anlamının yanı sıra siyasal içerikli bir kavram olduğunu da vurgulamaktadır. Augustine, aile ortamında iç barış ve devletin içinde sivil barış şeklinde çeşitli ilişki biçimlerinde düzen uyumunun varlığını vurgulamaktadır. Bu yönüyle barışı bir doğa hali olarak nitelendirmektedir. Çünkü her şeyin mükemmel yaratıcısı Tanrı'dır. Tanrı'nın yarattığı bu durum da ancak Tanrı'nın dışında kalanlar tarafından bozulmaktadır (Zwitter ve Hoelzl, 2014: 4-5). Augustine böylece, barış kavramını hem dini hem de siyasi anlama gelecek şekilde kullanmış olmaktadır.

Augustin'in barış kavramsallaştırmasında da görüldüğü gibi, barış kavramının dini yansımaları da bulunmaktadır. Dinlerin barış üzerine vurguları birbirinden farklı olsa da temelde belirtmek istedikleri durum aynıdır. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinleri insanların iyi birer birey olarak yaşam sürmesini istemekte ve bunu vurgulamaktadır (Kızılabdullah, 2018:174). Örneğin Hristiyan dini temelde sevgi üzerine inşa edilmiştir. Bu anlamda bütün Hristiyanları sevgi elçisi diğer bir ifadeyle barış inşacısı olarak belirtmektedir. Böyle bir toplumda yaşayan bireyler Tanrı'nın üyeleri olarak değerlendirilmektedir (Kızılabdullah, 2018: 181).

Hristiyanlığın yanı sıra İslam dinine göre barış vurgusu Kur'an da farklı biçimlerde ifade edilmektedir. Bunlar; İslam, silm, selam ve sulh şeklindedir. Tüm kelimelerin ortak özelliği ise

İslam'ı barış dini ve Hz. Muhammed'i de bir barış peygamberi olarak vurgulamasıdır. Kur'an toplumda ve dünyada barışın nasıl gerçekleştirilebileceğine dair birçok bilgiyi barındırmaktadır. Kur'an'a göre toplumun en küçük birimi olan ailede sevgi, adalet, hak, hukuk gibi kavramlar korunduğunda ailenin barışçıl ortamı tesis edilmiş olmaktadır. Mutlu aile ortamı, barışçıl bir toplumun ve nihayetinde de barışçıl bir dünyanın garantisidir. O halde Kur'an dünyada barışın sağlanması için sevgi, adalet, hak, hukuk, bireye saygı gibi durumların dikkate alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Özdemir, 2015: 80). Bu yönüyle Kur'an toplumda bazı değerlerin varlığıyla ortaya çıkacak durumu barış olarak belirtmektedir.

Barış kavramı üzerine yapılan anlamlandırmaların farklılık içermesini içinde bulunulan dönemin özelliklerinden ve koşullarından ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Ayrıca kavramı değerlendirenlerin öznel deneyimleri de kavramın anlamlandırılmasında önem teşkil etmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, barış kavramını tam olarak karşılayacak bir tanımlama yapmanın zorluğu daha iyi anlaşılmaktadır. Toplumlara, bireylere, içinde bulunulan döneme ve hatta dinlere göre değişkenlik gösteren barış kavramının daha iyi analiz edilebilmesi için kavramın uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki yerini analiz etmekte fayda bulunmaktadır.

Antik dönemin barış politikasına yön veren iki unsur bulunmaktadır. Güç dengesi ve gücün tek bir elde bulundurulması olarak belirtilen bu iki unsura Roma İmparatorluğu'nda, Yunan devletlerinin aralarındaki ilişkilerde ve Pax Romana sisteminde rastlanmaktadır. Bu şekilde toplumda oluşturulan barış yukarıdan dayatılmaktadır (Galtung, 1967: 8).

Pax, Latince bir kelime olmakla birlikte Türkçe karşılığı barış anlamına gelmektedir. Savaş ve pax birbirinin zıttı durumları ifade etmek için kullanılmaktadır (Simpson, 1959: 428). Roma'da "Pax Romana", sözleşmeye göre imparatora olan bağlılığı ifade etmektedir (Brauch, 2008: 28). Dolayısıyla barış ve savaş kavramları her ne kadar birbirinin zıttı olarak düşünülse de, Roma'da savaş barışa ulaşmanın bir yolu olarak düşünülmektedir (Özdemir, 2013: 7). Buna göre, her savaşın sonunda bir barış bulunmakta ve savaş olmadan barış mümkün olamamaktadır. "Pax Britannia" kavramı ise, genel olarak denizlerde İngiliz üstünlüğüne, kolonilerle zayıf ittifaklara ve ticarete vurgu yapmaktadır (Richmond, 2008: 7-8). Kelime anlamıyla "Britannia Barışı" anlamına gelmesine rağmen üzerinde net bir uzlaşımın olmadığı Pax Britannia kavramı aslında Pax Romana'dan esinlenerek oluşturulmuştur (Gülboy, 2018: 103).

Antik Yunan'da toplumda birliktelik ve istikrarın sağlandığı dönemler ise yalnızca savaşların belirli bir süre için yerlerini olimpiyat oyunlarına bıraktığı 'olimpiyat barışı' dönemleridir (Baltrusch, 2008'den aktaran: Yeşilçayır, 2016: 61). Böylece oyunların düzenlendiği şehir, çatışmalardan uzaklaştırılmış olurdu. Platon ve Aristoteles de bu dönemin önemli düşünürleri olarak, buldukları toplumun özelliklerinden beslenmiş ve toplumda barışın nasıl tesis edilebileceğini açıklamışlardır. (Yeşilçayır, 2016: 61).

Bu bağlamda Platon (1998: 52-53), “Yasalar” çalışmasında barış ve birbirine güvenme fikirlerinin önemine dikkat çekmektedir. Ancak bazı durumlarda toplumların savaş durumu ile karşı karşıya kalabileceğini de belirtmektedir. Platon bu gibi istikrarsızlıkların site devleti içerisinde engellenmesi gerektiğini belirtirken, Aristoteles siyasal hedeflere ulaşmada toplumun birlikteliğine ve istikrarına vurgu yaparak şiddete başvurmayı sadece site devletlerinin güvenliğinin sağlanmasında meşru olarak görmektedir (Brauch, 2008: 28). Bu durum barış konusuna daha güvenlikçi yaklaşan Aristoteles’in, şiddeti tamamen yasaklamadığını ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda şiddete başvurulabileceğini de belirttiğini göstermektedir.

Ortaçağ Avrupası’nın barış vurgusu, Westphalia ile özdeşleştirilmektedir. Güç ve otoritenin ön plana çıktığı Ortaçağ Avrupası’nda sınırları belirli bir devlet şekli yoktur. ‘Westphalia Barışı’ ile toplumda birliktelik ve istikrarın sağlandığı, güç ve otorite sistemine son verildiği ve devletlerin egemen eşitliğinin kabul edildiği bir düzen getirilmiştir. Westphalia’nın barışçıl vurguları daha sonra Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler’de de tekrar edilmiştir (Hassan, 2006: 64-65). Görüldüğü gibi toplumda birliktelik ve istikrarın sağlanması yönündeki vurgular oldukça eskilere dayanmakla birlikte, toplumların barışı tesis etme biçimlerinin her dönemde farklı olduğunu da görmek mümkündür.

Uluslararası ilişkiler disiplininde barışı ifade eden birçok söylem bulunmaktadır. Barışın her zaman için ideal olan olduğu; evrensel normlara bağlı ulaşılabilir bir hedef olduğu; bölge, kültür, kimlik ve ulusal çıkarlar ile tanımlanan coğrafi olarak sınırlandırılmış bir çerçeve olarak görüldüğü; meşruiyet ile ilişkili nesnel gerçeklik ile sunulduğu; belirli bir ideolojik, politik veya ekonomik çerçeve ile ilişkilendirildiği; geçici bir aşama olarak görüldüğü; devlet veya kolektif güvenlik durumunu yansıttığı; yerel, bölgesel veya global bir yönetim biçimini yansıttığı; yukarıdan aşağıya kurumsal veya aşağıdan yukarı sivil toplum odaklı bir çerçeve olarak algılandığı; liberal bir yapıda olduğu, sürdürülebilir bir barış durumundan ziyade daha çok çatışmayı önleme olarak hatırlandığı gibi durumlar barış kavramını çağrıştırmaktadır (Richmond, 2008: 8-9).

Devletlerin birçoğu çoğunlukla kendisine komşu olan devletler ile genelde ise dünya devletleri ile iyi ilişkiler içerisinde insan, para, eşya, fikir ve bilginin sınırları aşan hareketliliğini barışçıl bir şekilde sürdürmek istemektedirler (Brown ve Ainley, 2009: 4). Görüldüğü gibi, barış kavramını açıklayacak birbirinden farklı tanımlamalar ve barışı tesis etmede farklı biçimlerde uygulamalar mevcut olsa da temelde toplumların ve devletlerin ulaşmak istediği durum barışçıl bir dünyada yaşamaktır. Diğer bir ifadeyle, dünyada daimi olarak var olması istenilen durum bir barış durumudur. Özellikle günümüzde son derece yıkıcı sonuçlara sahip savaşlar göz önüne alındığında, barışa ulaşmanın ne kadar önemli olduğu görülebilmektedir.

1.2. Johan Galtung ve Barış Kavramı

Alman filozof Immanuel Kant ebedi barışın unsurlarını sıraldığı çalışmasıyla, gerek uluslararası ilişkiler disiplinine gerekse de barış çalışmalarına olan katkıları ile bugün halen önem atfedilen bir isimdir. Her ne kadar barış denilince ilk akla gelen isim Kant olsa da, 1960'lı yıllarda barış çalışmalarına yön veren ve bu çerçevede de bu çalışmada barış kavramının tanımlanması noktasında referans verilen Galtung'dan ayrıca söz etmek de faydalı olacaktır.

1930 yılında Norveç'te doğan Galtung'un adından bugün halen söz ediliyorsa bu durum onun çocukluk ve gençlik yıllarındaki yaşanmışlıklarından ileri gelmektedir. Galtung'un kariyerine yön veren çocukluk yılları Norveç'in ve Avrupa'nın siyasal anlamda en çalkantılı olduğu dönemlere denk gelmektedir. Norveç her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'ndan uzak kalmayı istemişse de tarafsız kalma noktasında başarılı olamamıştır. Nitekim 1940 yılında Norveç, Almanya tarafından işgale uğramıştır. Kısa sürede Alman ordusu ülkenin büyük bir bölümünde etkinlik kazanmıştır. Norveç'in işgale uğraması Galtung'da derin izler bırakmıştır (Romya Bilgin, 2018: 176-177). Özel deneyimleri düşüncelerinin şekillenmesinde rol oynayan Galtung, böylece barış denildiğinde akla gelen ilk isimler arasına yerleşmiştir.

Galtung'un düşüncelerini ortaya koymasında incelemiş olduğu Gandhi'nin çalışmaları da büyük ölçüde etkili olmuştur (Romya Bilgin, 2018: 178). Gandhi, yaşadığı dönemde Hindistan'ın sosyal dinamiklerini oldukça derin bir şekilde ele almış bir eylem adamı ve pratikte bir filozoftur. Gandhi, barışa dair düşüncelerini sistematik bir şekilde oluşturmamıştır. Ülkeyi, toplumu ve insanları çevreleyen problemleri ortadan kaldırmak istemesi düşüncelerini şekillendiren temel unsurlardır. Bireylerin toplamı toplumu meydana getirdiğinden Gandhi bireyin değerli olduğunu vurgulamaktadır. Gandhi'nin felsefesini anlamada onun hayatı ve yaşanmışlıkları, onun adına yazılanlardan ve söylenenlerden daha fazla bilgi sunmaktadır. Bu nedenle, Gandhi'nin barış üzerine düşüncelerini anlamak onun yaşamını analiz etmekten geçmektedir (Bose, 1981: 159).

Hindistan'ın bağımsızlık kazanmasında Gandhi'nin rolü oldukça önemlidir. Başlattığı sivil itaatsizlik hareketiyle İngiltere ile işbirliği yapılmaması gerektiğini ortaya koymuştur. Başlattığı bu hareket biçimi tüm toplumların hak ve özgürlüklerinin sağlanması noktasında örnek teşkil etmiştir. Örnek olarak, Gandhi Hindistan'da İngiliz giysilerinin tercih edilmemesini, bunun yerine Hint halkının kendi giysisini kendisinin yapabilecek bilgi ve beceriye ulaşmasını halka öğütlemiştir. Gandhi, "Ahimsa" yani hiçbir canlıya zarar vermeme öğretisini temel almıştır. Hayatının her evresinde şiddete karşı olduğunu ortaya koyan Gandhi'nin düşünceleri ve eylemleri onun tüm dünyada tanınmasını sağlamıştır. Ölmeyi göze aldığını ancak öldürmeyi asla düşünmediğini belirten sözleri, onun dünyaya bakışını ifade etmesi açısından oldukça anlamlıdır (Sönmezoglu, 2018: 501-502).

Diğer yandan barışı sadece savaşın olmaması veya savaş ve çatışmaya ara verilmesi olarak değerlendirmeyen Gandhi, barışın bir yaşam biçimi olduğuna vurgu yapmaktadır. Gandhi'nin yaşamının geçtiği Hindistan, Güney Afrika'da İngiltere'nin egemen olduğu bir ülkeydi. O dönemde Gandhi, kast toplumunun olduğu ülkenin nefret ve hoşgörüden yoksun yapısını bizzat tecrübe ederek görmüştür. 1948 yılında Delhi'de bir suikast sonucu öldürülmesi ülkenin nefret dolu bu yapısını açık bir şekilde gözler önüne sermektedir (Bose, 1981: 160).

Görüldüğü üzere Gandhi de barış yaklaşımını ortaya koyarken sadece savaş veya çatışmanın olmaması şeklinde bir tanımlama yapmamıştır. Hayata dair tecrübeleriyle oluşturduğu eylemci karakteri, bugün dünyanın dört bir yanında adından söz edilmesini sağlamıştır. Barış çalışmalarının ünlü kurucusu Galtung'a esin kaynağı olması ve barış çalışmalarının akademik bir disiplin haline gelmesinde Gandhi'nin de rolünün olduğunu söylemeyi mümkün kılmaktadır.

Galtung'un pozitif ve negatif barışı ortaya atmasıyla 1967 yılında barış çalışmaları farklı bir boyut kazanmıştır. Galtung, “negatif barış” olarak adlandırdığı Batı tarzı işleyişin eksikliklerini ortaya koyarak, daha iyi işleyen bir barış kavramına duyulan ihtiyacı belirtmektedir (Özerdem, 2013: 6). Galtung'un amacı, negatif barışı tamamen göz ardı etmek değildir. Negatif barışı da kabul etmekle birlikte, barışı sadece negatif anlamda düşünmenin tam olarak açıklayıcı olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu noktada pozitif barış kavramını geliştirmiştir. Böylece barış kavramını hem negatif hem de pozitif barışı kapsayacak şekilde kullanmaktadır (Schmid, 1968: 223).

Galtung (1967: 12)'un “negatif barış” olarak belirttiği kavram, toplumlar ve devletler arasında şiddet unsurlarının olmadığı durumları ifade etmektedir. “Pozitif barış” ise, şiddetin yokluğunu ifade etmekten ziyade daha çok pozitif bir anlam taşımaktadır. Galtung pozitif barış kavramını kullanarak bireyler arasında işbirliği ve etkileşim gibi pozitif durumları ifade etmektedir. Aslında barışı negatif ve pozitif barış şeklinde tanımlayan ilk düşünür Galtung değildir. Kavramları sistematik anlamda ele alarak incelemiş olması negatif ve pozitif barışın Galtung ile anılmasını sağlamıştır (Romya Bilgin, 2018: 186).

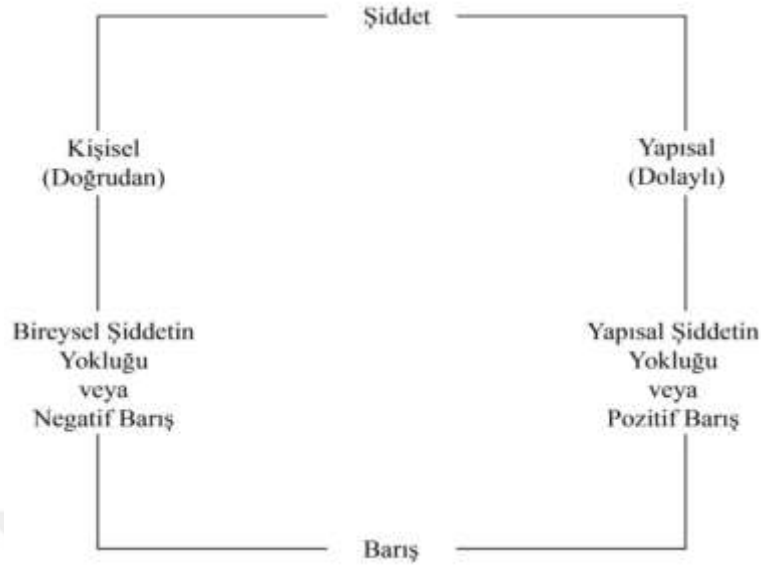
Galtung ve çalışma arkadaşlarının çalışmasıyla barış kavramı basit anlamda sadece savaşların olmaması değil, savaşlara neden olan durumların da ortadan kaldırılması şeklinde genişletilmiştir. Savaşlara neden olan durumlar ortadan kaldırıldığında toplumda birliktelik ve istikrar sağlanmış olacaktır (Kakışım, 2017: 33). Böylece, Galtung ve diğer araştırmacılar ile birlikte barış kavramı basit anlamından sıyrılarak içeriği genişlemiş ve kavram daha gerçekçi bir bakış açısı kazanmaya başlamıştır.

Galtung (1969: 168), “Şiddet, Barış ve Barış Araştırmaları” başlıklı çalışmasında şiddeti anlamının önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan, şiddeti tanımlayan ifadelerin her

zaman yeterince açıklayıcı olarak kabul edilmediğini belirtmekle birlikte, birden fazla şiddet türü var olduğundan dolayı da böyle bir tanımlama yapmanın çok fazla gerekli olmadığını vurgulamaktadır. Nitekim Galtung, çalışmasında şiddeti tanımlamaktan ziyade şiddetin boyutlarını açıklamaya çalışmanın daha önemli olduğunu belirtmektedir. Barışın şiddete karşı gerçekleştirilen bir faaliyet olarak değerlendirilmesi durumunda, şiddet kavramının da bu çeşitlilikleri kapsayacak şekilde geniş tutulması gerektiğini belirtmektedir. Bilimsel anlamda barış kavramını tanımlayacak bir ifadenin, gerçekleşme durumu ütopyik olmayan, yakın siyasi gündemde bulunmayan bir durumu ifade etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu ifadenin bugün ve yarının siyasal, düşünsel ve bilimsel sorunlarına yön verebilecek şekilde oluşturulması gerektiğine de dikkat çekmektedir. Yani Galtung bu kez barış kavramına şiddet üzerinden yaklaşmaya çalışmaktadır.

Şiddet, birisine zarar verme amacı taşıyan faaliyetleri ifade etmek için kullanılmakta (Collin, 2000: 964) ve savaş, diktatörlük, sosyal baskı, soykırım, siyasal suikast ve terörizm gibi birçok şekilde toplumda görülmektedir (Sharp, 2005: 1). Şiddete maruz kalan birey, birçok yönden şiddetten olumsuz olarak etkilenmektedir. Bu durum bireyin vücudunda, zihninde ve ruhunda hasara yol açmaktadır. Bunlardan herhangi birisinde meydana gelebilecek bir zarar diğerlerini de kolayca etkilemektedir. Kısacası şiddet, şiddete yol açmaktadır ve bu durumun yarattığı acı ve travmayı tedavi etmek oldukça güçtür. Şiddet durumu açığa çıkmamış olsa bile şiddetin ortaya çıkma ihtimalinin varlığı da bir tür şiddettir. Çünkü şiddet tehdidi bedene zarar vermese de bireyin zihninde ve ruhunda ümitsizliğe ve bozulmaya yol açmaktadır (Galtung ve Fischer, 2013: 35). O halde toplumda şiddetin varlığı barışı tehdit eden ve hatta barışa zarar veren bir durumdur. Şiddet eylemi belirli bir aktör tarafından gerçekleştirilip gerçekleşmemesine bağlı olarak kişisel ve yapısal şiddet olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Şiddeti gerçekleştiren bir aktörün olmaması durumunda, yani yapısal şiddetten bahsediliyorsa şiddetin yapının içinde aranması gerekmektedir. Bu nedenle de yapısal şiddetin neden ve sonuçlarını açık bir şekilde ortaya koyabilmek zordur (Romya Bilgin, 2018: 185).

Şekil 1: Barış ve Şiddet Kavramlarının Kapsamı

Kaynak: Galtung, 1969: 183

Galtung (1969: 183)'de barış kavramını ve barış çalışmalarını tanımlamaya öncelikle şiddeti kişisel ve yapısal şiddet olarak belirterek başlamaktadır. İki boyutlu olan bu durumda barış kavramı şiddetin yokluğu şeklinde anlaşılmaktadır. Şiddet kavramı genişletilirse barış kavramı da aynı şekilde genişletilmektedir. Bu durumda barış kavramı kişisel şiddetin ve yapısal şiddetin olmadığı durumu ifade etmektedir. Bunlardan birincisi negatif barış, ikincisi ise pozitif barış durumudur. Galtung, yapısal şiddetin olmadığı durumda sosyal adaletin var olduğunu belirtmektedir. Bu durum, barış teorisinin çatışma teorisinin yanı sıra gelişme teorisi ile de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

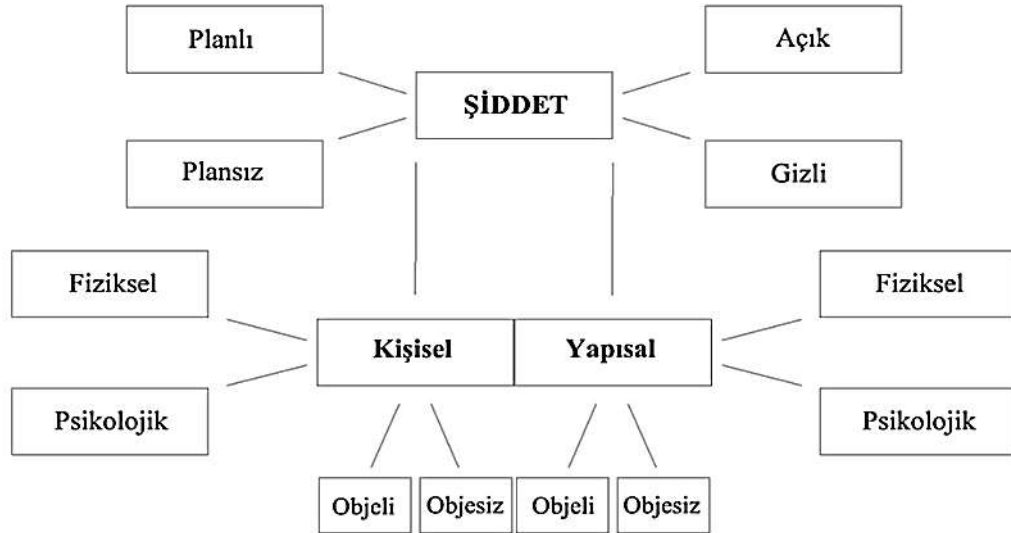
Galtung (1969: 168)'de, potansiyel olarak olabilme ihtimali olan durum ve mevcutta var olan durum arasındaki mesafenin artmasının şiddete yol açtığını belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle, bireyin bir eylemi hayata geçirebilecek potansiyeli var olsa da mevcuttaki durum bu eylemi hayata geçirmeye izin vermiyorsa açığa çıkan durum yapısal şiddettir. Galtung, bir kişinin 18. yüzyılda tıbbi yetersizliklerden dolayı tüberkülozdan ölmesinin normal bir durum olarak değerlendirilebileceğini ancak aynı durumun günümüz teknolojisi göz önüne alındığında makul olarak karşılanamayacağını ortaya koymaktadır. Eğer bugün hala birileri tüberkülozdan ölüyorsa, diğer bir ifadeyle yapılabilecekler yapılanlardan daha fazla ise bu durum şiddet durumudur.

Galtung doğrudan ve yapısal şiddetin birbirinden farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Doğrudan şiddetin belirli bir hedef kitlesi vardır. Hedef kitleye kasıtlı olarak zarar verilmek ya da hedef kitle öldürülmek istenmektedir. Ayrıca sözlü olarak uygulanan şiddet de doğrudan şiddet örneğidir (Galtung ve Fischer, 2013: 11). Bu durumda Galtung (1969: 171)'e göre; gelir, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin herkese eşit bir şekilde sunulmamasından kaynaklı sorunların yapısal şiddet

olduğunu ifade etmektedir. Örneğin, herkese eşit şekilde eğitim verilmemesi sonucu meydana gelen düşük düzeyli eğitim veya sağlık hizmetlerinin, eşit bir şekilde dağıtılmaması sonucu ortaya çıkan sağlığın bozulması gibi durumların, birer yapısal şiddet olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, pozitif barış bireyin yaşamını sınırlandıran bu gibi yapısal şiddet unsurlarını da aşabilmesidir (Cortright, 2008: 7). Böylece Galtung, barış kavramını yalnızca negatif ve pozitif barış şeklinde tanımlamakla kalmayıp, pozitif barışı yapısal şiddetin olmadığı durumları da ifade edecek şekilde genişletmiştir.

Galtung'un ortaya koyduğu diğer bir şiddet türü amaçlar ve sonuçlar arasında bağlantı kurarak ifade ettiği, kasıtlı ve kasıtsız şiddettir. Eğer bir birey kötü sonuçlarına rağmen kendi istekleri doğrultusunda bir eylemi hayata geçirmek istiyorsa, bu durum kasıtlı şiddete örnek olmaktadır. Bireyin istekleri doğrultusunda gerçekleşme bile kasıtsız şiddet türü toplumun zarar görmesine neden olabilen bir şiddettir (Özerdem, 2013: 33-34).

Şekil 2: Şiddetin Tipolojisi

Kaynak: Galtung, 1969: 173

Galtung (1990: 291)'de şiddetin bir diğer boyutu olarak kültürel şiddeti de kavramlar arasında eklemiştir. Galtung "Kültürel Şiddet" çalışmasında, doğrudan veya yapısal şiddeti haklı çıkarmak için kültürel şiddete başvurulduğunu belirtmektedir. Kültürün din, ideoloji, dil gibi birbirinden farklı boyutları vardır. Bu unsurlara bazı durumlarda, kişi veya kişilerin tam potansiyellerine ulaşmasını engellemek için kullanılan şiddeti haklı çıkarmak amacıyla başvurulmaktadır. Örneğin, dil unsuru toplumda etkileşimi sağlayan etkili bir araçtır. Aynı zamanda dil, muhalefete yön vermek için olumsuz propaganda yapma aracı da olabilmektedir (Özerdem, 2013: 35).

Görüldüğü gibi Galtung barış kavramını açıklamak amacıyla uzun yıllar boyunca birçok çalışma yapmıştır. Bir sonraki çalışmasını bir öncekini daima ileriye taşıyacak şekilde kaleme almıştır. Barışın ne olduğu sorusunu tartışan Galtung, öncelikle negatif ve pozitif barışı tanımlamaya çalışmıştır. Daha sonrasında barışı şiddet üzerinden açıklamıştır. Şiddetin birçok boyutu olduğunu belirterek her boyunu ayrı ayrı incelemiştir. Çalışmaları ile barış çalışmaları alanına oldukça önemli katkılarda bulunan Galtung bu alanda bahsedilmesi gereken oldukça önemli bir isimdir.

1.3. Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Barış Yaklaşımı

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte uluslararası ilişkiler disiplini bağımsız bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Aslında birçok düşünürün savaşa kadar olan dönemde de uluslararası ilişkiler üzerine çalışmaları olsa da bunların hiçbiri bir disiplin olarak uluslararası ilişkiler üzerine eğilmemiştir. Uluslararası ilişkilerin varlığı, savaştan daha eski dönemlere kadar uzansa da ancak bir disiplin olarak Birinci Dünya Savaşı'nın ardından adından söz edilmeye başlandığını söylemek mümkündür. Savaş öncesi dönemde uluslararası ilişkilerin konuları hukuk, felsefe, ekonomi, siyaset ve diplomasi tarihi gibi disiplinlerle birlikte ortak olarak ele alınmaktaydı. Savaşın ardından ilk uluslararası ilişkiler kürsüsünün Wales Üniversitesi'nde kurulmasıyla disiplin bağımsız bir alan olarak kabul edilmiştir. Benzer kürsüler daha sonra İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de kurulmuştur (Burchill ve Linklater, 2005: 6).

Birinci Dünya Savaşı tüm dünyaya savaşların nasıl yıkıcı sonuçlara sebep olabileceğini ve dünyada barışçıl bir ortamın varlığının ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Nitekim uluslararası ilişkilerin akademik bir disiplin olarak doğuş amacı da dünyanın bir daha benzer felaketleri yaşamaması, toplumda birliktelik ve istikrarın sağlanması için çözüm aranması yönünde olmuştur (Brown ve Ainley, 2009: 9). Böylece acı bir tecrübe olan Birinci Dünya Savaşı'nın ekseninde ortaya çıkan uluslararası ilişkiler disiplini, dünyada barışın nasıl tesis edilebileceği üzerinde durmaktadır.

1914'te başlayan ve dört yıl süren savaş, güç politikasına dayalı eski sistemin başarısız olduğunu göstermiştir. Alfred Zimmern ve Philip Noel gibi isimler savaşın ardından güç dengesi sisteminin son bulması gerektiğini vurgulayan düşünürler olarak ön plana çıkmıştır. Bu düşünürler, kolektif güvenlik şeklinde yeni bir sistemin barış getireceğine inanmaktadır. Bu görüş birçok liberal enternasyonal tarafından da kabul edilmiştir. Daha sonradan realist düşünürler tarafından eleştirilen bu kişiler, idealist veya ütopyik olarak nitelendirilmiştir. Güç dengesinin korunması için güç kullanımını gerekli görenlerin ve klasik diplomasiye inananların başarısızlığını, yaşanan savaş net bir şekilde göstermiştir. Savaş, eski uluslararası düzenin zayıflıklarından kaynaklanmıştır. Bu zayıf noktalar güç dengesi sistemindeki gizli diplomasi ve gizli anlaşmalardır. Savaş sonrası dönemde dünyanın yaşadığı çatışmayı anlayacak ve önleyecek bir alana duyulan ihtiyacın

sonucunda ortaya çıkan uluslararası ilişkiler disiplinin ilk düşünürleri, temelde üç soruya cevap aramaktadırlar. Bunlardan birincisi, Birinci Dünya Savaşı'nın nedenleri nelerdir? Ayrıca eski düzende hükümetleri savaşa sürükleyen nedenler nelerdir? İkinci olarak, savaştan ne gibi dersler çıkarılmalıdır? Böyle bir durumla dünyanın bir daha karşılaşmaması için neler yapılabilir? Son olarak da, yeni sistemin nasıl olacağı sorgulanmıştır (Burchill ve Linklater, 2005: 6-7). Bu sorular çerçevesinde düşüncelerini şekillendiren teorisyenler, savaşın nedenlerini ortaya koyarak bir daha böyle bir durumla karşılaşılması için çözüm üretmeye çalışmışlardır.

18. yüzyılda Kant'ın idealizmi yansıtan kalıcı barışın tesis edilebileceği yönündeki vurgusu, iki büyük savaşın ardından sırasıyla MC ve BM sistemin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Kant, toplumda birliktelik ve istikrarın sağlanabilmesi için bir dünya federasyonu kurmanın gerekliliğine dikkat çekmiştir. Buna göre devletler, uluslararası hukuk kurallarını gözetir ve cumhuriyet ile yönetilirse savaşmayacaktır. Devletler savaş yerine aralarında ticaret ve işbirliği geliştirmek isteyecektir (Oran ve Pekcan, 2017: 4). Yani idealizmin barış algısı bir dünya federasyonu ile ilişkilendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, dünya federasyonunun kurulması savaşlara son verecek ve barışı sağlamış olacaktır.

İki büyük savaş arasındaki dönem dünyaya kolektif güvenlik sisteminin işe yaramadığını göstermiş ve idealist düşünce, yaşanan gelişmelerle birlikte sorgulanmaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çok sayıda düşünürün realist düşünceleri siyasete yön vermeye başlamıştır. 1960 ve 1970'li yıllara gelindiğinde ise devletlerin birbirlerine olan bağımlılığının artmasıyla liberal düşünce yeniden bir canlanma yaşamıştır. Liberal düşüncenin ekonomik, sosyal ve siyasal boyutları bulunmaktadır. Liberaller ticaretin savaşları önlediğini vurgulamaktadırlar. Çünkü ticaret, askeri unsurlar yerine devletlerin ekonomik gelişimi ile ilişkilendirilmektedir (Nye, 2007: 45). Japonya, bu duruma verilebilecek örneklerden biridir.

1930'lu yılların revizyonist ülkelerinden birisi olan Japonya; ikinci büyük savaş tecrübe etmiş ve savaşın ardından ticaret ve yatırımlara ağırlık vererek ekonomisini oldukça güçlendirmiştir. Böylece dünyadaki ikinci en büyük ekonomiye sahip olarak Asya'nın doğusunda güç elde etmiştir. Bu durum dünyada politikanın değiştiğini göstermektedir (Nye, 2007: 6). Yeni süreçle birlikte devletler, revizyonist hedefler yerine liberal değerleri ön plana çıkarmaya başlamıştır. Japonya'nın durumu ise dünyada yaşanan bu değişimi göstermektedir.

Benzer şekilde Norman Angell, Birinci Dünya Savaşı'nın arefesinde yayınladığı "Büyük İllüzyon" çalışmasında savaşı eleştirmektedir. Angell kitabının ilk bölümünde ekonominin topluma olan etkisini ele almıştır. Savaşa başvuran devletlerin bu durumdan kar sağlamadığını aksine zarar gördüğünü belirtmiştir. Ancak dönemin Avrupa devletleri savaştan oldukça karlı çıkmayı hedeflemiştir. Almanya ve Britanya arasındaki donanma yarışının her iki tarafa da bir kazanç sağlamayacağını belirten Angell, Almanya'nın İngiltere'ye saldırmasının her iki ülke için de

olumsuz sonuçlar doğuracağını vurgulamıştır. Çünkü Almanya'nın büyüyen ekonomisi Britanya'ya bağımlıdır. Dolayısıyla iki devlet arasında olası bir savaş her iki devleti hem askeri hem de ekonomik anlamda yıpratacaktır. Bu durum sanayileşmiş devletlerin birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığı ile açıklanmaktadır. Angell, kitabının ikinci kısmını Darwinci yaklaşımdan etkilenerek geliştirmiştir. Politika yapıcılarının ve akademik çevrenin büyük yanılgıya neden düştüğünü sorgulayan Angell bu durumu üç nedene bağlı olarak açıklamıştır. Bunları; bireylerin her zaman rasyonel davranmaması, insan doğasının değişmemesi ve son olarak ortama adapte olabilen varlıkların yaşamlarına devam edebilmesi şeklinde sıralamaktadır. Ancak Angell, insanın çevreye adapte olabilecek beceride olarak değişken olduğunu kabul etmektedir. Yani Angell ilk madde dışında kalan diğer iki maddeyi kabul etmemektedir. Kitabının son bölümünde ise, revizyonist hedeflerle silahlanmanın tehdit oluşturduğu ve bu hedeflerin savaşa yol açabileceği üzerinde durmaktadır. Ancak, devletin güvenliğini sağlamak için silahlanmasını bir tehdit olarak değerlendirmemektedir (Gülboy, 2018: 92-96).

Realist düşüncenin yaklaşımına göre barış, bir başat güç tarafından idare edilen devlet merkezli güç dengesidir. Realistler barış diye bir şey varsa bunun sınırlı olduğunu vurgulamaktadır. Realizmin aksine idealizm ve ütopyacılık bireylerin ve devletlerin özgür, müreffeh ve güvende hissettikleri evrensel barış ortamının gerçek olabileceğini vurgulamaktadır. Barış kavramının uluslararası ilişkiler teorilerine olan etkisi birbirinden farklıdır (Richmond, 2008: 9-10).

Uluslararası ilişkiler disiplini temelde “büyük tartışmalar” olarak belirtilen iki farklı tartışmanın ekseninde biçimlenmiştir (Hobson, 2012: 18). Bir disiplin olarak uluslararası ilişkiler en fazla savaş ve barış konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Savaş ve barış ile ilgili ortaya koyulan birbirinden farklı görüşler disiplinin temel teorilerini oluşturmaktadır. Disiplin başlangıçta savaş ve çatışma üzerinde daha fazla durmaktayken yirminci yüzyıl itibarıyla yönünü barışa çevirmiştir. Hatta İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, özellikle barış üzerine çalışma yapan birimler oluşturulmaya başlanmıştır. Düşünürlerin bu noktada ilk hedefleri barıştan ne anladıklarını açıklamak olmuştur (Kakışım, 2017: 28). Böylelikle barış uluslararası ilişkiler disiplinine yön veren bir konuyken zamanla ayrı bir alan olarak gelişme göstermiştir.

Dünya savaşlardan nasıl korunur, toplumda birliktelik ve istikrar nasıl sağlanır, kalıcı barış nasıl tesis edilir gibi sorulardan yola çıkarak ortaya çıkan uluslararası ilişkiler disiplini hemen her dönemde bu sorulara yanıt bulmayı amaçlamıştır. Büyük savaş ile ortaya çıkan uluslararası ilişkiler disiplini bu ve benzeri sorulara öncelikle idealizm, liberalizm ve realizm ekseninde cevaplar aramaya çalışmıştır.

1.3.1. İdealist Düşüncenin Barış Yaklaşımı

Birinci Dünya Savaşı, geriye dünyada birliktelik ve istikrarın nasıl sağlanabileceği ve kalıcı barışın ne şekilde tesis edilebileceğinin düşünüldüğü bir ortam bırakmıştır. Toplumun karşılaştığı sorunlara bilimsel çalışmalar aracılığıyla çözüm bulmak, o dönemde uluslararası ilişkilerin temel problemi olmuştur (Boucher, 1998: 7). Böylece yirminci yüzyıla damgasını vuran savaş, uluslararası ilişkiler disiplininde birçok gelişmenin de nedeni olmuştur. Savaşın önlenmesi ve dünyanın bir daha benzer savaflara sahne olmaması için barışçıl çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

Dünyada tarihin akışını değiştiren bazı olaylar vardır ki bu olaylardan bir tanesi de Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa katılmaya karar vermesidir. ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılımıyla birlikte savaşın galibi İtilaf devletleri olmuştur. Bu durum, savaş sonrası döneme Avrupa'nın tek başına yön vermeyeceğini açık bir şekilde Avrupa devletlerine göstermiştir. Yeni dönemde barışın nasıl sağlanacağı ile ilgili tartışmaların yapıldığı sırada ise Amerikan Başkanlığı görevinde Woodrow Wilson bulunmaktadır (Özpek, 2016: 80).

Büyük savaş sonrası dönemin nasıl şekilleneceği, dönemin Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'un Ocak 1918'de yaptığı "On Dört İlke" adlı konuşmasında belirtilmektedir. "On Dört İlke" konuşması aslında Wilson'un İngiltere'de liberal enternasyonellerden etkilendiğini göstermektedir. Liberal enternasyonizm, dünyanın bir daha benzer yıkımları yaşamaması ve toplumda birliktelik ve istikrarın sağlanması için iki yönlü çözüm önermiştir. Buna göre toplumda demokratik rejimler kurulur ve halklara kendi kaderlerini tayin etme hakkı verilirse dünyada benzer yıkımlar bir daha yaşanmayacaktır. Büyük savaş öncesi uluslararası politika, "güç dengesi" dışında savaşları önleyecek bir mekanizmaya sahip olmayan ve gizli anlaşmaların barışa engel oluşturduğu bir yapıdayken, yeni dönemde toplumun arzuladığı güvenliği sağlama görevi MC'ye bırakılmıştır. Böylece her devlet diğer devletlerin güvenliğinden sorumlu olacak ve tüm ulusları kapsayacak bir kolektif güvenlik sistemi kurulmuş olacaktır (Brown ve Ainley, 2009: 20-21). MC sisteminde, üye her devlet diğer üye devletlerin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına saygı duymakla yükümlüdür. Devletler bir anlaşmazlık durumunda konuyu konseye taşıma hakkına sahiptir. Diğer yandan örgüte üye her devlet silahların azaltılmasını kabul ederek, karşılıklı silahsızlanma için çabalayacaklarını taahhüt etmiştir (Cortright, 2008: 57).

Demokrasi ile yönetilen devletlerin savaş yerine barış için çaba göstereceği görüşü Wilsonculuğun temelini oluşturmaktadır. Wilsonculuğun ilkeleri altı madde halinde aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Ikenberry vd., 2009: 10-13);

- a. Barış, demokratik devletlerin bir araya gelerek oluşturduğu bir sistemde mümkündür. Savaş dönemi sona ermiştir. Barışın ve adaletin dünyaya hakim olması için devletler hukuk kurallarına uygun bir şekilde hareket etmelidir. Demokratik devletlerin olmadığı bir toplumda barış durumundan söz edilemez. Çünkü demokratik devletlerin birbirleriyle

savaşa girme olasılığı zayıf olup, demokratik devletler birbiriyle işbirliği bağlarını güçlendirmek istemektedirler.

- b. Serbest ticaret ve sosyal ve ekonomik yapının değişmesi devletlere medeni ve modern bir görünüm kazandırmaktadır. Devletler arasındaki ekonomik engeller mümkün olduğunca kaldırılmalı ve ticari eşitlik sağlanmalıdır. Çünkü devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde ticaretin rolü oldukça önemlidir. Bu sayede hem refah desteklenmiş olmakta hem de barış teşvik edilmiş olmaktadır.
- c. Tüm devletlerin kabul ettiği hukuk kuralları ve anlaşmazlık çözümü ve işbirliği organları da devletlerin medeni ve modern bir yapıya sahip olmasında etkili olmaktadır. Wilson bu şekilde devletlerin kendi çıkarlarını gözeterek ve milliyetçi güdülerle hareket etmeyeceğini belirterek devletlerin bu şekilde daha iyi bir yapıya sahip olacaklarını vurgulamaktadır.
- d. Güç toplumunda istikrarlı ve barışçıl bir yapı oluşturulmalıdır. Bu durum ilk kez Wilson tarafından ortaya koyulan kolektif güvenlik sistemidir. Kolektif güvenlik sistemi; silahların kontrol edilmesi ve azaltılması, halklara kendi kaderini tayin hakkının verilmesi ve denizlerin serbestliğini vurgulamaktadır. Kolektif güvenlik olarak belirtilen durum, MC sisteminde somut bir hal alacaktır. Wilson, eski sistemde var olan güç dengesi, askeri rekabet ve ittifakların yeni sistemde son bulacağını ifade etmektedir.
- e. Demokrasi, ticaret, hukuk, kolektif güvenlik dünyanın modern bir hal almasının sonucu olarak gerçekleşmesi mümkün hale gelmiştir. Eski düzenin izleri silindikçe yeni düzen oldukça yakın görünmektedir.
- f. Yeni sistemin öncüsü olması, ABD'ye bazı sorumluluklar yüklemektedir. ABD, küresel sistemde bir Amerikan üstünlüğünü savunmamaktadır. Hatta uluslararası sistemin, büyük güçlerin coğrafi egemenliğinde yürüdüğü anlayışını da kabul etmemektedir.

Özetle idealist düşünce, dünyada kalıcı barışın belirli şartlarda tesis edilebileceğini savunmaktadır. Kalıcı barışın tesis edilebilmesi için halklara kendi kaderlerini tayin hakkı verilmeli, devletlerin ticaret bağları güçlendirilmelidir. Diğer yandan idealistler, toplumda barışı bozan durumlarda devreye girebilecek bir adalet sistemi olmasının önemine dikkat çekmektedir. Buna göre devletler, barışçıl ilişkiler kurabilir ve sorunlarını yine barışçıl yollarla çözebilir. Ayrıca idealistler, bireyin doğası gereği barış içinde var olmaya elverişli olduğunu belirtmektedir. Şayet toplumda huzuru bozan bir durum olursa uluslararası hukuk sorunları çözmek için devreye girecektir (Sandıklı ve Kaya, 2013: 61).

İdealizm; adalet, uluslararası hukuk, toplumun birlikteliği ve istikrarı gibi durumları barışın tesisi için gerekli olarak görse de barışın gerçekleşmesinde bireylerin ısrarcı davranışlarının da etkili olduğunu savunmaktadır. İdealist barış düşüncesinin öncüsü Kant, çatışmaların neden olduğu tahribat arttıkça bireylerin bu zararlardan kurtulmak için toplumda birliktelik ve istikrarı sağlama yönünde daha fazla çaba göstereceklerini belirtmektedir (Özerdem, 2013: 13). Diğer bir ifadeyle,

idealist düşünce bireylere de sorumluluk yüklemektedir. Bireylerin de barışçıl bir dünya için çabalaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Dünyada savaşların son bularak ebedi barışın sağlanabileceği fikrini savunan düşünürler başta Immanuel Kant olmak üzere Dante Alighieri, Erasmus, Bohemya Kralı George, the Abbé de Saint Pierre ve Jean-Jacques Rousseau'dur. Thomas Hobbes gibi barış durumunu güç dengesi ile ilişkilendiren realist düşünürler için Kant "üzgün teselli ediciler" tabirini kullanmaktadır. Kant, toplumun savaş durumunu kabul etmekle birlikte toplumu ebedi barışa ulaştıracak bir çözüm arayışı içindedir. 1795 yılında hazırladığı "Ebedi Barış: Felsefi Deneme" adlı çalışması bu çözüm arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak tarihsel süreçte ebedi barış savunucularının tasavvur ettiği savaşızsız bir dünya durumu hiçbir zaman gerçek olmamıştır (Griffiths vd., 2013: 99-100). Kant çalışması ile, gerek barış çalışmalarına gerekse de MC ve BM'nin kurularak yeni bir uluslararası politikanın oluşturulması için alana sağladığı katkılarıyla bugün, halen adından söz ettirmektedir (Perrottet, 2009: 4).

Kant, ünlü çalışmasında ilk olarak ebedi barışın ön maddelerini sıralamaktadır. İlk maddede, devletlerin imzaladıkları barış anlaşmasının savaşlara sebep olabilecek gizli maddeler içermemesi gerektiğini belirtmektedir. Gizli madde içeren bir anlaşma barış anlaşması olarak değerlendirilmeyecektir. İkinci maddede, devletlerin bağımsız olduklarına dikkat çekerek bir devletin hiçbir şekilde başka bir devlet tarafından alım, satım, mübadele gibi durumlara konu olmaması gerektiğini belirtmektedir. Üçüncü maddede, sürekli orduların varlığının potansiyel tehdit oluşturduğunu belirterek sürekli ordulara son verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dördüncü maddede, devletlerin borçlanmasının tehlikeli olduğundan ve bu durumun ebedi barışı engellediğinden söz etmektedir. Ancak toplumda kalkınmayı sağlayacak hedefler için devletler borçlanma yoluna gidiyorsa Kant bu durumun göz ardı edilebileceğini belirtmektedir. Beşinci maddede, iç savaş istisnası dışında bir devletin diğer devletin esas teşkilatına karışmaması gerektiğini vurgulamaktadır. İç savaş durumunun kaotik bir durum olduğunu belirterek, bu durumda taraf tutmanın devletin esas teşkilatına karışmak olmadığını ortaya koymaktadır. Kant çalışmasının son ön maddesinde ise devletlerin savaş sırasında birbirlerinin güvenini sarsacak eylemlerde bulunmamasını tavsiye etmektedir. Güven sarsıcı durumlara örnek olarak düşman ülkeye katil veya zehirleyici göndermek, düşman ülkenin vatandaşlarını kandırmak gibi durumları göstermektedir (Kant, 1960: 9-13).

Kant toplumda ebedi barışın tesis edilebilmesi için üç farklı şartın yerine getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ebedi barışın birinci şartı, devlet yöneticisinin halkın seçimle iktidara getirdiği kişi olması gerektiğidir. Çünkü bireyler, kendilerine barışçıl bir ortam yerine savaş yaşatan yöneticileri iktidarda görmeyi istememektedir. Böylece savaşa meyilli yöneticileri iktidardan uzaklaştırmak için çabalamaktadırlar. Sonuç olarak seçmiş oldukları barış yanlısı yöneticilerle, devletin barışçıl dış politika izlemesini sağlamış olmaktadır (Özpek, 2016: 38).

Kant ikinci şart olarak, hukuki düzenlemenin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Kant, bireylerin doğa halindeyken birbirlerine zarar veren durumu ile devletler arasında bağlantı kurmaktadır. Bireyleri bu olumsuz durumdan kurtaran düzenin, devletler için de geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre düzeni sağlayacak yapı olarak Milletler Birliği'ni önermektedir (Hinsley, 1963: 62). Hukukun varlığı bireyin doğasındaki kötülüğü bastırmasını sağlayacaktır. Devletler sorunlarını çözmek için savaş sonrasında imzaladıkları bir barış anlaşmasıyla aslında savaşın potansiyel varlığını devam ettirmiş olmaktadır. Kant, potansiyel savaşın varlığını önleme yolu olarak bir barış birliği (foedus pacificum) kurulması gerektiğini belirtmektedir. Böylece tüm devletlerin katılımı ile ebedi barışı hayata geçirecek bir federasyon kurulmuş olacaktır. Kurulacak federasyonla birlikte toplumda ebedi barış tesis edilecektir (Özpek, 2016: 44-47). Ebedi barışın üçüncü şartı, bir ülkede bulunan yabancıya kötü muamelede bulunulmaması gerektiğidir. Yabancıyı ülkeye alınmasına izin verilmemesi yabancıya zarar vermediği sürece makul olarak değerlendirilmektedir. Ebedi barışın üçüncü şartında vurgulanmak istenen yabancıya karşı misafirperverlik kuralları değil, diğer maddelerde olduğu gibi yine hukuk konusudur (Kant, 1960: 26).

Kant'ın çalışmasının son kısmı iki adet ek kısmından oluşmaktadır. Birinci ekte, ebedi barışın garantisi olarak sunulan tabiatın ebedi barışa nasıl katkı sağladığını belirtmektedir (Kant, 1960: 29). Buna göre tabiat, ebedi barışa ulaşmada hukukun gerekliliğini belirtmektedir. Bireylerin birbirinden farklı düşünceleri hukuk çatısı altında eritilerek toplumda kalıcı barış tesis edilebilecektir (Kant, 1960: 33). Ebedi barış çalışmasının ikinci eki gizli maddedir. Gizli maddede Kant, ebedi barışın tesisi için filozofların görüşlerinden faydalanılması gerektiğini tavsiye etmektedir. Ancak filozofların bilgisi sadece tavsiye niteliğinde olup devlet veya hukukçuların üstünde tutulmaması gerekmektedir (Kant, 1960: 36).

Uluslararası ilişkiler disiplininin bir diğer yaklaşımı olan liberal düşünce Kant'ın belirtilen düşüncelerini esas alarak şekillenmiştir. Yani liberal düşüncenin gelişimine yön veren Kant'ın düşünceleri olmuştur (Özpek, 2016: 39). Kant çalışmasıyla, dünyada birliktelik ve istikrarı sağlayacak diğer bir ifadeyle, dünyada ebedi barışı hakim kılacak maddeleri açıklamaya çalışmıştır. Her ne kadar barış durumu istenen ve arzu edilen bir durum olsa da Kant'ın ebedi barışı bugüne kadar gerçekleştirilememiştir.

1.3.2. Liberal Düşüncenin Barış Yaklaşımı

Liberal düşünce, idealist düşüncenin tasavvurlarından etkilenerek gelişmiştir. Liberal düşüncenin idealist düşünceye göre dünyaya daha gerçekçi bakmaya çalıştığını söylemek mümkündür (Sandıklı ve Kaya, 2013: 62). Çoğu zaman liberal ve idealist düşünce birbirini ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. İki farklı kavramın bazı farklara ve benzerliklere sahip olması bu yanlış kullanıma yol açmaktadır. İdealistler için sistemin başat unsuru devlet iken, liberallerin büyük çoğunluğu bu noktada bireyi temel almaktadır. Liberaller için uluslararası sistem birden

fazla aktörün bir araya gelerek oluşturduğu plüralist yapılıdır. Liberaller ve idealistler hukuk ve kurumsallaşma sayesinde barış ve işbirliğinin mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca her iki yaklaşım da siyasal sistemlerin toplumda barış ve güvenliği sağlamanın teminatı olduğuna dikkat çekmektedir. Buna göre, çoğulcu parlamenter demokrasi ile yönetilen toplumlarda barış ve güven durumu tesis edilebilmektedir. Grotius'un idealist liberal, Kant'ın ise liberal idealist olarak bilinmesi iki kavramın bahsedilen benzerlik ve farklılıklarından ileri gelmektedir (Arı, 2013: 98).

Liberal düşüncenin temelleri 18. yüzyıl itibariyle atılmaya başlanmıştır. Toplumun anarşik yapısına dikkat çeken realizmin aksine liberaller için uluslararası ticaret, bireyler arası etkileşim ve uluslararası kurumların varlığı önemlidir. Uluslararası toplumun varlığını vurgulayan liberaller toplumların birbirleriyle sınırların ötesinde etkileşimde bulduklarını belirtmektedir. Liberallere göre, Hobbes'in doğa hali olarak belirttiği durumda artan karşılıklı bağımlılık ve uluslararası toplumun varlığı göz ardı edilmektedir. Bu durum realizmin eksikliğidir (Nye, 2007: 5).

Liberal düşüncenin kurumsal vurgusu daha çok liberalizmin bir versiyonu olan neoliberalizm ile ilişkilendirilmektedir. Siyaset bilimci Robert O. Keohane uluslararası kurumların bilgi ve beklentilere yön veren bir platform sunduğunu belirtmektedir. Bu sayede çatışma ve güvenlik ikilemi ihtimalinin uzaklaşması beklenmektedir. Hobbes gibi realist düşünürlerin anarşik olarak gördükleri uluslararası ortamın etkisinin kurumlar vasıtasıyla hafifleyeceği üzerinde durulmaktadır. Buna göre, uluslararası kurumlar süreklilik, fırsatlar, bilginin akışı ve çatışma çözüm yolları önererek anarşinin azaltılmasına ve bireylerin barışçıl beklentiler geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Nye, 2007: 46-47).

Avrupa'da ilerlemeye katkısı olan iki büyük düşünceden biri olarak kabul edilen liberal düşünce, yetkileri önceden belirlenmiş bir hükümetin varlığını önemsemekte ve bireyin rasyonelliğine vurgu yapmaktadır. Liberalizm ayrıca bireyin özgür olması, demokrasi ile yönetilmesi ve bireyin sahip olduğu hakların bir anayasa ile korunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Pazar ekonomisinin az kaynaklardan çok verim elde ederek refaha ulaşmaya yardımcı olduğunu belirtmektedir. Scott Burchill, liberalizmin vurgularının daha detaylı incelenmesi durumunda bunların küresel dünya ile örtüşen vurgular olduğunu görmeyen mümkün olduğunu iddia etmektedir (Burchill, 2005: 55). Liberal düşünce şeklini daha iyi analiz edebilmek adına teorinin önde gelen düşünürlerden bahsetmek faydalı olacaktır.

17. yüzyılda İngiliz İç Savaşı'na tanıklık eden Hobbes güvensizlik, güç ve mücadele olarak tanımladığı sistemin sürekli savaşa maruz kalmasına dikkat çekerken, iç savaştan yarım yüzyıl sonraya tesadüf eden John Locke toplumda birliktelik ve istikrarın sağlandığı, iç savaş öncesi döneme göre daha barışçıl bir İngiltere'yi görmüştür. Toplumda üst bir otorite olmamasına rağmen İngiltere'nin bu barışçıl durumu Locke'u toplumun bağlarını kuvvetlendirebileceği ve anlaşmalar

yapabileceği yönünde ikna etmeye yetmiştir. Bu yönüyle liberal düşünce uluslararası sistemi iyimser olarak değerlendirmektedir (Nye, 2007: 4).

Liberal düşüncenin öncülerinden Locke, bireyin doğuştan iyi olduğunu belirterek bireylerin aralarında anlaşmaya varmak yoluyla, sahip olduklarını artırmak istediklerini iddia etmektedir. Bu noktada asıl vurgulanmak istenen, toplumda bireyler arasındaki ilişkiyi artıracak olan özel mülkiyet anlayışı ve toplumda bireyler arasındaki olası huzursuzluk oluşturabilecek durumları engelleyebilecek bir devlet anlayışıdır. Devlet, bireylerin mülkiyet hakkına karışmayacak, bireyler de aralarındaki işbirliğini bu vasıta ile artırmış olacaktır. Locke toplumda üst bir otoritenin olmadığı dönemin anarşik yapısını, özel mülkiyet anlayışının henüz gelişmemiş olmasının bir sonucu olarak görmektedir (Özpek, 2016: 23).

Locke'nin yanı sıra Hugo Grotius, savaş ve barış arasında ilişki kurarak her savaşın bir barış ile noktalandığını belirtmektedir. Ayrıca toplumda var olan en ufak bir çatışmanın bile savaflara neden olabileceğini ortaya koymaktadır. Böylece çatışmaların tetiklediği savaflar toplumda birliktelik ve istikrarın yerleşmesini sağlayacaktır (Grotius, 1967: 17). Taraflar arasında savaş üzerine imzalanan bir anlaşma, eğer tarafların arasında denge kurmayı amaçlamışsa Grotius, bu anlaşmayı başarılı olarak değerlendirmektedir (Grotius, 1967: 117). Bir liberal olarak Grotius'un barış getirecek olan savafları desteklediği ve böylece barışın tesis edilebileceğini savunduğunu söylemek mümkündür.

Liberal düşünceye olan katkılarıyla beraber Jeremy Bentham, aynı zamanda “faydacılık” kuramının da öncülerindendir. Faydacılık kuramına göre, tüm bireyler mutluluklarını en üst düzeye taşımak istedikleri için birçok liberal reforma ihtiyaç duymaktadır. Örneğin, 19. yüzyılda İngiltere'deki reform hareketlerinin şekillenmesinde faydacılık önem teşkil etmektedir (Heywood, 2004: 357).

Özetle liberal düşünce, dünyada barış fikrinin gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Ancak 1930'lu yıllara gelindiğinde revizyonist devletlerin demokrasi karşıtı tutum ve davranışları dünyada barışın tesis edilebileceği fikrinin sorgulanmasına yol açmıştır. Dünyada Faşizm ve Nazizm'in artan yayılcı etkileri liberal düşüncenin eleştirisini de beraberinde getirmiştir. Diğer yandan liberal düşünce için barışı tesis etmede önemli rol atfedilen MC ise gelişen olaylar neticesinde giderek etkisini yitirmeye başlamıştır (Brown ve Ainley, 2009: 23-24). Yirminci yüzyılda yaşanan gelişmelerden etkilenen liberal düşünce toplumda barışın tesis noktasında zayıf kalmıştır.

Francis Fukuyama, 1989 yılında yayınladığı “Tarihin Sonu” isimli çalışmasında, komünizmin çöküşüyle birlikte Batılı liberal demokrasilerin en son yönetim şekli olduğunu ve ideolojilerin son bulunduğunu iddia etmektedir. Aynı zamanda yeni dönemde karşılıklı bağımlılık olgusunun devletler arasında bir barış sağlayacağına vurgu yapmaktadır. Fukuyama'nın görüşüne en büyük yanıt ise

1993 yılında Samuel P. Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" çalışmasından gelmiştir. Buna göre, yeni dönemde çatışmaların ekonomik veya ideolojik nedenler yerine kültürel nedenlerden kaynaklandığını iddia etmektedir (Nye, 2007: 266). Bu durum Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışmaya yol açan etmenler konusunda bir dönüşüm yaşandığına işaret etmektedir. Yeni dönemde ideolojiler çatışmasa da devletler arasında çatışmaya neden olan kültürel nedenler söz konusudur. Nitekim Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen çatışmalar göz önüne alındığında böyle bir algının doğru olduğu söylenebilir.

1.3.3. Realist Düşüncenin Barış Yaklaşımı

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönem, MC'nin tüm devletleri kapsayan gerçek bir birlik olma girişimindeki başarısızlığını göstermiştir. Başarısızlığa neden olan gelişmelerden biri Wilson'un bu birliğin öncüsü olmasına rağmen Amerika'nın MC sisteminde yer almayışdır. İkinci bir neden sırasıyla Japonya ve Almanya'nın birlikten çekilmesidir. Japonya, Mançurya'yı ilhak etmesinin ardından birlikten ayrılma kararı alırken, Almanya Hitler'in iktidara gelmesinin ardından, 1933 yılında birlikten ayrılmıştır. Diğer yandan MC, aktif bir şekilde karar alıp uygulamada birkaç küçük istisnai durum dışında başarısız olmuş, bununla birlikte düzenli bir askeri ordusu olmadığından, yaptırım kararları yalnızca ekonomi odaklı gerçekleşmiştir. Birliğin zayıf kaldığı yönler Japonya, Almanya ve İtalya gibi yayılmacı devletlerin hedeflerini kolaylaştırmış ve böylece dünya ikinci büyük savaşa doğru yol almaya başlamıştır (Heywood, 2004: 112).

Realist düşünürler dünyanın nasıl olması gerektiği ile ilgilenmekten ziyade daha çok nasıl olduğu ile ilgilenme eğilimindedirler. Realist düşünce anarşi, güç politikası ve savaş durumlarına olan vurgularıyla idealist veya liberal düşünceden ayrılmaktadır. (Boucher, 1998: 15). Bu durum realist düşüncenin dünyayı anarşi, güç ve savaş ekseninde açıklamaya çalıştığını göstermektedir.

Realist düşünce uluslararası sistemin temel aktörü olarak devletleri görmektedir. Uluslararası sistemin yapısını anarşik olarak değerlendiren realist düşünce için devletlerin öncelikli amaçları kendi güvenliklerini sağlamaktır (Nicholson, 2002: 91-92). Bu nedenle realpolitik ve güç politikası olarak da belirtilen realizme göre devlet, kendi ulusal çıkarları için güç mücadelesi veren bir aktördür. (Donnelly, 2005: 29). Realizmin temel aktörü olan egemen devlet, kendi çıkarlarını sağlayabilmek adına rasyonel davranmak zorundadır. Egemen devlet çıkarlarına ulaşmak için güce başvurmayı göze alabilmektedir (Kakışım, 2017: 29).

Devletler arasında sürekli olarak var olan güç ve güvenlik durumu üzerinde duran realist düşünce için devletlerin egemenliği, anarşi ve güvenlik ikilemi, düşüncenin önemli terimleri arasında yer almaktadır (Linklater, 2005: 86). John Herz (1950: 157), anarşik yapıdaki toplumun birey, grup veya liderler arasında güvenlik ikilemine yol açacağını belirtmektedir. Anarşik toplum yapısı birey veya grupların diğer birey veya grupları tehdit olarak algılaması sonucunu

doğurmaktadır. Böyle bir toplumda güvenlik endişesi hakimdir. Bu endişe karşı tarafın gücünün etkisinden korunmak maksadıyla, daha fazla güç elde etmeyi gerektirmektedir. Bu durum daha fazla güçlenenin karşısında daha az güvenli ve en kötü duruma hazırlıklı bireyler veya gruplar meydana getirmektedir. Karşılıklı güç artırmak için yarışan tarafların bulunduğu sistemde, birey veya grubun tamamen güvende hissetmesi de söz konusu olamamaktadır. Böylece, tarafların güç için sürekli mücadele vermesi kısır bir sürece neden olmaktadır.

Devletlerin güvenliğini artırmak için yarıştığı bu kısır süreç, “güvenlik ikilemidir”. Örneğin, bir devlet kendi güvenliğini garanti altına almak için çeşitli yöntemlere başvuruyorsa, bu durum diğer devletlerin kendilerini güvensiz hissetmesine ve sonuç olarak da askeri unsurlarını artırmalarına neden olmaktadır. Böyle bir durumda devletler hiçbir zaman kendilerini güvende hissetmeyecektir ve hep daha fazla askeri unsura ihtiyaç duyacaktır. Sonuçta ortaya çıkan durum bir güvenlik değil, aslında bir güvensizlik durumudur (Griffiths vd., 2013: 135).

Realist düşünürlerin barış yaklaşımı, çıkar ve güç unsurları ile ifade edilen sıfır toplamlı bir durumdur. Devletler kendi menfaatlerini düşünerek bir barış durumu oluşturmaktadırlar. Buna göre, idealist veya liberal düşünürlerin aksine realist düşünürler için devletlerin bireysel olarak çıkarlarına paralellik gösteren durum barıştır. Bir ülkede merkezi güç siyasal üstünlüğünü koruyabildiği sürece toplumun huzuru gözetilmiş ve barış durumu sağlanmış olmaktadır. Realizme göre bir ülke içerisinde barışı sağlamaya yardımcı merkezi gücün benzeri, uluslararası sistemde mevcut değildir. Bu durumda uluslararası sistemde barış ancak belirli şartlar yerine getirilirse sağlanmaktadır. Bunları; sistemde var olan güçlü aktörün varlığı, güçler dengesinin varlığı ve savaşın galip devletinin varlığı şeklinde ortaya koymaktadır (Sandıklı ve Kaya, 2013: 67). Realistler için barış, açık bir şekilde bireysel olarak devletlerin güç ve menfaat durumları ile bağlantılı bir durumu yansıtmaktadır.

Kaplan (2005: 35-36) güç dengesi için; devletlerin uluslararası bir denge sisteminin içerisinde yer aldığı durumu ifade etmektedir. Böyle bir sistemin sağlanabilmesi için gözetilmesi gereken bazı unsurların bulunduğunu belirtmektedir. Buna göre; devletlerin, yeteneklerini artırma noktasında mücadeleci davranmaları gerektiği ancak bunu yaparken savaş yerine müzakere yolunu tercih etmeleri gerektiğini, sistemdeki bir aktörün yok edilmesi ile karşı karşıya kalınıyorsa, bu durumda mücadeleye son verilmesi gerektiğini, sistemde baskın olmak isteyen bir aktör veya grup varsa, bu aktör veya grupların bastırılmasını, uluslararası örgütlenmeye açık olan aktörlere engel olunmasını, sonlandırılmış veya sınırlandırılmış olan ulusal aktörlerin sisteme tekrar girmelerine izin verilmesini ve aynı zamanda daha önceden önemli oldukları görülmeyen bazı aktörlerin, önemli olarak değerlendirilmesine olanak sağlanmasının güç dengesinin sağlanması için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kaplan'ın güç dengesi sisteminde görüldüğü üzere, böyle bir sistemde sivrilme isteyen herhangi bir aktörün varlığının kabul edilmemesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Devletlerin yeteneklerini artırma noktasında mücadeleci olmaları gerektiği belirtilirken, aynı

zamanda bu durumdan sistemdeki aktörlerden birisi zarar görüyorsa mücadelenin bitirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu şekilde güç dengesi vasıtasıyla oluşturulacak bir barıştan bahsedilmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplininde realist düşünceye olan katkıları ile Thucydides, Machiavelli, Hobbes, Rousseau, Morgenthau ve Carr gibi düşünürlerin adlarından söz etmek mümkündür (Richmond, 2008: 40). Atina'nın önde gelenlerinden olan Thucydides realist düşüncenin öncüsü olarak kabul edilmektedir (Nye, 2007: 12). Peloponnes Savaşı'nın nedenini ortaya koyduğu ünlü çalışmasında Atina'nın gücünü artırmasının Sparta'da endişeye yol açtığını ve savaşı tetiklediğini belirtmektedir (Nye, 2007: 18). Thucydides'in bu ünlü çalışması M.Ö. 5. yüzyılda yazılmıştır. Bu durum savaş ve barış üzerine gerçekleştirilen incelemelerin oldukça eskiye dayandığını gösteren kanıtlardan biridir (Kakışım, 2017: 28).

1651 yılında yayınlanan "Leviathan" Hobbes'in toplumda üst bir otoritenin olmadığı dönemin özelliklerini çizdiği, klasik anlamda realist düşüncenin temellerini atan çalışmadır. İnsan doğası ve kaotik toplum ile ilgili değerlendirmeleri toplumun uzun süredir devam eden sorunlarını ortaya koymaktadır. Hobbes'in doğa durumu olarak belirttiği, herkesin birbiriyle savaş içerisinde olduğu kaotik bir ortamdır (Donnelly, 2005: 32). Hobbes (1651: 177)'de, toplumda barışın sağlanmasına engel oluşturan nedenlerin bireylerin doğuştan getirdiği üç temel özellikten kaynaklandığını belirtmektedir. Bu özellikleri rekabet, kendine güvensizlik ve övülmek isteme duyguları olarak belirtmektedir. Bu üç duygunun bireyi kazanma hırsıyla donattığını ortaya koyarak toplumda şiddeti artırdığını vurgulamaktadır.

Doğa halinde yaşayan bireyin durumuna dikkat çektiği Leviathan çalışmasında, serbest yaşayan bireyi kötü olarak betimlemektedir. Ayrıca toplumda bir eşitsizlik olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumda düzeni tesis etmenin yolu ise Hobbes için bir kurum inşa etmekten geçmektedir. Kurumun inşasıyla birlikte, toplumda şiddetin önüne geçilmesi hedeflenmektedir. (Malcolm, 2005: 122). Doğa halindeki kötü yaşam koşullarının üstesinden gelebilmek için bireyler özgürlüklerinden ödün vermeyi göze almaktadır. Bireyler Leviathan veya bir hükümetin denetimi altında doğa halindeki durumdan kurtulabilecektir. (Nye, 2007: 23). Hobbes savaşın oldukça geniş kapsamlı, barışın ise oldukça sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumun kaotik yapısını ise bireyin doğası ile ilişkilendirmektedir (Richmond, 2008: 44).

1513 yılında Machiavelli, "Prens" çalışması ile "Makyavelist düşünce" kavramını uluslararası ilişkiler literatürüne kazandırmıştır (Machiavelli, 2010: 5). Machiavelli iyi bir devlet yöneticisinin en önemli uğraşısının savaş olması gerektiğini belirtmektedir. Savaş sanatını bilmeyen bir devlet yöneticisi iyi bir yönetici olamayacak ve devletini kaybedecektir. Bu nedenle Machiavelli için savaş sanatı ile ilgilenerek silahlanmak oldukça önemlidir. Hatta iyi bir devlet

yöneticisi savaş durumuna, toplum barış içerisindeyken daha fazla eğilmelidir (Machiavelli, 2010: 91-92).

1756 yılında Rousseau'nun hazırladığı “Özet” ve “Yargı” çalışmaları incelendiğinde, iki çalışma arasında öne sürülen fikirlerde değişiklik görülmektedir. 1761 yılında yayımlanan Özet çalışmasında Rousseau Avrupa’da birliktelik ve istikrarı sağlayacak olanın bir konfederasyon sistemi olduğunu belirtmektedir. Ancak 1782’de yayımlanan Yargı çalışmasında böyle bir sisteminin gerçekleşmesinin imkansız olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak her iki çalışmasında da toplumda birliktelik ve istikrarı sağlayacak olanın bir konfederasyon sistemi olduğunu belirtir ancak böyle bir sistem kurmanın zor olduğunu ortaya koymaktadır (Hinsley, 1963: 46). Rousseau’ya kadar olan süreç İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde realist düşünürlerin barış yaklaşımını göstermektedir.

1939’da yayımladığı “Yirmi Yıl Krizi” adlı çalışması ile uluslararası ilişkiler disiplinine farklı bir bakış açısı katan isim E. H. Carr olmuştur. Çalışmasında gerçekliği yansıtmadığını belirttiği idealist düşünceyi destekleyenleri “ütopik” olarak değerlendirmektedir (Brown ve Ainley, 2009: 26). Diğer yandan Carr, devletlerin sadece güç odaklı hareket etmediklerini, bunun yanında idealist veya liberal değerlerin varlığını da kabul ettiğini belirtmektedir. Mearsheimer de devletlerin yalnızca güç politikaları üretmediği noktasında Carr’ın görüşünü desteklemektedir. İdealist veya liberal değerler devletlerin savaş ve barış zamanlarında nasıl davranmaları gerektiğini belirtmektedir. Mearsheimer, devlet yöneticilerinin bu değerlere uymaya meyilli olduklarını ve genel olarak da uyduklarının kabul edildiğini ortaya koymaktadır (Mearsheimer, 2005: 142). Buna rağmen Carr’ın realizmi devletlerin kendi çıkarlarını düşünerek ve güç dengesini gözeterek hareket ettikleri gerçeğini inkar etmemektedir (Mearsheimer, 2005: 143).

Soğuk Savaş sonrası dönemde realist düşünceye en büyük katkı Hans J. Morgenthau’dan gelmiştir. Realist düşüncenin temel ilkelerini ortaya koyduğu çalışmalarıyla Morgenthau realizmin öncüsü olarak kabul edilmektedir (Keaney, 2006: 1). Yirminci yüzyıla adını yazdıran düşünür realist tasavvurları temel alarak düşüncelerini şekillendirmiştir. Birçok düşünür tarafından ağır biçimde eleştirilen Morgenthau’nun düşüncelerini genel olarak birkaç maddede sıralamak mümkündür. 1946’da yayımlanan ilk kitabında Morgenthau bireyi günahkar olarak tanımlamaktadır. Kendi çıkarlarını düşünen bencil bireylerin davranışlarının güç mücadelesine sebep olduğunu vurgulamaktadır. Morgenthau’nun ikinci büyük çalışması 1948 yılında bir teori oluşturma girişimi olarak sunduğu “Uluslararası Siyaset” kitabıdır. Morgenthau devletlerin dış politikalarını şekillendiren üç unsur olduğunu vurgulamaktadır. Bunları, güç dengesinin devamlılığı, emperyalizm ve prestij şeklinde ifade etmektedir. (Griffiths vd., 2011: 50-53).

Diğer realist düşünürler gibi Morgenthau da çalışmasında devletler arası ilişkilerde var olan güç unsurunu ön plana çıkarmaktadır (Morgenthau, 1948: 13). Morgenthau’nun nükleer silahların

ne savaşların nedeni olduğu ne de dünyayı savaşlardan koruyarak barışı sağladığı yönünde bir düşüncesi mevcut değildir. Ayrıca liberalizm veya idealizmin uluslararası hukuk, silahsızlanma ve BM ile ilgili vurgularını da eleştirmektedir (Griffiths vd., 2011: 53). Morgenthau, toplumda barışı tesis etmede güç dengesinin sisteme kattığı sistemi kontrol etme eylemine vurgu yapmaktadır (Morgenthau, 1948: 9). Böyle bir güç dengesinin korunduğu sistemde sistemin dengeleyicisi yine sistemin kendisi olacak ve toplumda birliktelik ve istikrar sağlanmış olacaktır.

Realist teoriye kazandırdığı farklı yaklaşımları nedeniyle tam olarak hangi kategoride değerlendirileceği muğlak olan Fransız Raymond Aron'un çoğunlukla realist düşünceye mensup olduğu kabul edilmektedir. Aron realist düşünceye kazandırdığı farklı yaklaşımlarını "Uluslararası Barış ve Savaş" başlıklı çalışmasında ortaya koymaktadır (Dursun, 2017: 69). Aron ve Morgenthau devletlerin birbirleriyle güç için mücadele ettiklerini kabul etmektedirler. Morgenthau'dan farklı olarak Aron uluslararası ilişkiler disiplini güç ile açıklamaya çalışmanın muğlaklığını vurgulamaktadır. Yani gücün disiplini açıklamada yeterli olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca nükleer silahlara sahip devletler bu silahların yıkıcı etkilerinin farkında olduklarından nükleer yöntemlere başvurmazlar. Bu nedenle nükleer silahların devletlerin birbirleriyle savaşa girmesinde caydırıcı rol oynadığını ortaya koymaktadırlar (Griffiths vd., 2011: 5-6).

Uluslararası ilişkiler disiplinin temel teorileri ve ilgili teorisyenleri incelendiğinde realizmin barış algısının daha çok güç ve güvenlik kavramları ile açıklanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. İdealizm ve liberalizmin kalıcı bir barışın tesis edilebileceği yönündeki görüşünün aksine realizm için devletlerin güç peşinde koşması ve sürekli olarak güvenliklerini artırmak istemesi kalıcı bir barışın tesis edilebilmesinin önündeki en büyük engeller olarak görülmektedir.

1.4. Barış Çalışmalarının Ortaya Çıkışı

Barışçıl bir dünyada yaşamak aslında tüm düşünürlerin vurguladıkları bir durumdur. Akademik bir disiplin çerçevesinde konuyu ele almak isteyen bilim insanları barışı araştırma ve uygulama sorumluluğunu üstlenmişlerdir (Webel, 2007: 4). Bu noktada Galtung, bir barış enstitüsü kuran ilk düşünür olmuştur (Horowitz, 2007: 58).

Dünya var olduğundan beri toplumlar pek çok konuda mücadele vermektedirler. Ne yazık ki insanlık tarihini savaşlardan bağımsız olarak ele almak mümkün olmamıştır. Bu nedenle savaşların sebep olduğu yıkımlar göz önüne alındığında, toplumda barışın tesis edilmesinin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Gerek toplumsal gerekse de akademik çevre, barışa nasıl ulaşılacağı konusunda teoriler üretmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı tüm dünyaya barış çalışmalarının ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Böylece barış çalışmaları üzerine eğilme savaştan sonra daha fazla önemli hale gelmiştir. Barış içerisinde yaşayan toplumların inşa edilebilmesi için üretilen teoriler ve yaklaşımlar günümüze kadar genişleyerek gelmiştir.

Dolayısıyla kalıcı barışın inşa edilebilmesi için tek bir teorinin geçerli olmasını beklemek mümkün değildir (Bayraktar, 2012: 249).

1960'lı yıllara kadar barış genel olarak savaşların yokluğu olarak ifade edilmektedir. Sisteme yön veren de realist düşüncenin güç politikası olmuştur. Ancak bu tarihten sonra dünyada barış çalışmalarına yön veren bazı gelişmeler yaşanmıştır. Vietnam Savaşı'na karşı barışçıl eylemlerin ortaya çıkması, nükleer silahların kullanımının durdurulması için çağrılar ve Soğuk Savaş döneminde zaman zaman belirtilen silahsızlanma hareketleri ve Doğu Bloku'nun yıkılarak Soğuk Savaş döneminin son bulması barış çalışmalarına yön veren önemli gelişmelerdendir (Griffiths, vd., 2013: 26).

Bir alan olarak barış çalışmaları savaşın nedenlerini sistematik bir şekilde ortaya koymayı hedeflemektedir. Barış çalışmaları, savaşın nedenlerinin ne olduğu sorusuna cevap arayışı içerisindedir (Wallensteen, 2002: 6). Bu durumda bilim insanlarını barış çalışmaları yapmaya iten temel neden barışçıl bir dünyada hayat sürmek olsa da araştırmaların teşvik edici sebebinin aslında savaşlar olduğunu görmek mümkündür. Savaşlardan etkilenen toplumlar başta olmak üzere, dünyada barışın sağlanması için pek çok birey, toplum, devlet ve kurum çalışmalar yapmıştır ve yapmaya da devam etmektedir.

Yirminci yüzyıl, barış üzerine araştırmaların sistematik bir şekilde yapıldığı ve çatışmaların şiddetsiz bir şekilde çözülmesi için çaba harcandığı bir yüzyıldır. Kuzey Amerika, Fransa, Almanya, Hollanda ve İskandinavya'da barış üzerine araştırma yapan enstitüler kurulmuştur. Bunlar içerisinde Uluslararası Barış Enstitüsü (the International Peace Research Institute, PRIO) ve Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI) en köklü olanlarıdır. Özellikle UNESCO, enstitülere barış çalışmalarını gerçekleştirebilmeleri için büyük ölçüde katkı sağlamaktadır. Ayrıca, üniversitelerin bünyesinde de barış çalışmaları yapan enstitüler ve eğitim veren birimler inşa edilmektedir (Dungen ve Wittner, 2003: 372).

İkinci Dünya Savaşı ve savaşın etkilerini derinden hissetmesi, barış çalışmaları denildiğinde ilk olarak İskandinav düşünürleri ve İskandinavya'da bulunan çeşitli barış kuruluşlarını akla getirmektedir. Özellikle İsveç, Finlandiya ve Norveç gibi savaşın yıkıcı etkilerini oldukça derinden hisseden ülkeler barış çalışmalarına destek vererek çalışmaları ilerletmek istemektedir. (Karadeli ve Büyükakıncı, 2018: 408). Bu demektir ki, barış çalışmalarının kurucusu ve ünlü düşünürü Galtung'un da bir Norveçli olması tesadüfi bir durum değildir. Barış çalışmaları denildiğinde çoğunlukla İskandinav ülkeleri ve bu ülkelerdeki düşünürler akla gelmektedir.

Diğer yandan tezat bir durum olarak, İsveç barışçıl vurguları ile ön plana çıkan bir ülke olmakla beraber aynı zamanda önemli miktarda silah ticareti yapan ülkelere de bir tanesidir.

Finlandiya haricindeki İskandinav ülkelerinde silah ticaretinin varlığı ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri olan İsveç, ünlü bilim insanı Alfred Nobel'i dünyaya tanıtan ülkedir. Dünya Nobel'i, barış üzerine söylemleriyle ve çeşitli alanlarda onun adına dağıtılan Nobel ödülleriyle bilmektedir (Karadeli ve Büyükakıncı, 2018: 409). Yani İsveç gibi İskandinav ülkeleri bir yandan silah ticareti yaparken bir yandan da dünyanın barışçıl bir ortama sahip olması için çaba vermektedir. Bu noktada adına barış ödülü dağıtılan Nobel'den ve çalışmalarından bahsetmekte fayda bulunmaktadır.

Nobel, 1833 yılında Stockholm'da dünyaya gelmiştir. Ancak daha sonradan babasının silah fabrikasında çalışmak üzere annesiyle birlikte 1842 yılında St. Petersburg'da taşınmıştır. Fabrikada Rus Çarlığı için silah üretmiş ve bu işten oldukça fazla gelir elde etmiştir. Nobel okula gitmeksizin başarılı özel eğitimcilerden almış olduğu derslerle birlikte dört yabancı dili oldukça iyi konuşmaya başlamış ve başta kimya alanı olmak üzere doğa bilimlerinde oldukça başarı göstermiştir. Ancak Nobel ailesi için 1856 yılında Kırım Savaşı'nın son bulması fabrikalarının iflas etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu süreçte İtalyanlar'ın keşfettiği patlayıcı bir sıvı Nobel'in dikkatini çekmeye başlamıştır. Bu işlemde oldukça fazla gelir elde edeceğini düşünerek hareket eden Nobel, 1863 yılında patlayıcı yağı, bir karışım olarak üretmiştir. Böylece, Nobel en büyük başarısı olarak belirtilen dinamitin icadına giden yoldaki ilk adımını bu karışımla atmış olmaktadır. Nihayetinde 1867 yılında bu patlayıcının patentine sahip olduktan sonra patlayıcının insanlığa olan katkısı nedeniyle onur ödülüne layık görülmüştür. Bu durum Nobel'in daha sonra kendi adına kuracağı bilim ödülleri için bir esin kaynağı oluşturmuştur (Alfred Nobel, (t.y.), <https://www.nobelpeaceprize.org/History/Alfred-Nobel>).

Barış üzerine çalışma yapan merkezlerin savaş sonrası dönemde kurulmaya başlanması tesadüf değildir. 1959 yılında Galtung, Norveç'te PRIO'ı kurmuştur. Bu durum barış çalışmaları üzerine yapılan araştırmaların sistematik hale gelmesinin oldukça yeni olduğunu göstermektedir (Cortright 2008: 2). Akademik anlamda barış çalışmalarının yaklaşık altmış bir yıllık bir tarihi geçmişi söz konusudur. Bu durum alanın oldukça yeni olduğunun da bir göstergesidir.

PRIO devletler, bireyler ve grupların arasındaki ilişkiler üzerine incelemelerde bulunmaktadır. Araştırmacılar toplumu bir arada tutan veya toplumun bozulmasına sebep olan etkenleri ortaya koymak için uğraşmaktadır. Ayrıca toplumda meydana gelen çatışmanın nedenleri üzerine odaklanarak bu çatışmalara çözüm üretme arayışındadırlar. Araştırmacılar daha fazla çalışma yapmak için gelişmeye açıktırlar. Diğer yandan enstitü, "Journal of Peace" ve "Security Dialogue" isimli iki derginin editörlüğünü yaparken, raporlar ve siyaset üzerine özetler de yayımlamaktadır (PRIO (t.y.), <https://www.prio.org/About/>). PRIO'nun hedefi ortaya koyduğu verilerle uluslararası politikada söz sahibi aktörleri bir araya getirerek barışın sağlanması için bir etkileşim sağlamaktır (Karadeli ve Büyükakıncı, 2018: 412).

1966 yılında Stockholm merkezli kurulan SIPRI, bir diğer önemli kuruluştur. SIPRI'nin kuruluşu, İsveç Parlamentosu'nun talebiyle gerçekleşmiştir. İsveç'in enstitüye olan senelik maddi yardımının yanı sıra enstitü çalışmalarını yapabilmek için diğer kuruluşların da yardımını kabul etmektedir. Enstitünün çalışma alanları; çatışma, silahlanma, silahların kontrol edilmesi ve silahların kullanımının yasaklanması ile ilgilidir. Başta kamu olmak üzere politika yapıcılara, araştırmacılara ve medyaya veri tabanı, analiz ve tavsiye sunmaktadır. SIPRI'nin beklentisi güvensizliğe neden olan sorunların çözüldüğü, çatışma durumunun ortadan kalktığı ve kalıcı barışın tesis edildiği bir dünya inşa etmektir. Enstitü, bu beklentisini hayata geçirebilmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Buna göre, güvenlik, çatışma ve barış üzerine çalışmalar yapmak ve faaliyetlerde aktif yer almak, siyaset üzerine incelemelerde bulunmak, gizliliği ortadan kaldırarak şeffaflığı sağlamak gibi faaliyetlerde aktif rol almak enstitü için önemlidir. Enstitü barış için faaliyet veren merkez ve bireylerle etkileşim içerisindedir. Ayrıca, başta BM ve AB olmak üzere hükümetler arası organizasyonlarla birlikte faaliyetlerini yürütmektedir (SIPRI (t.y.), <https://sipri.org/about>).

Amerika Birleşik Devletleri Barış Enstitüsü (United States Institute of Peace, USIP) de diğerleri gibi barışçıl bir dünya için çabalamaktadır. Çatışma ile karşılaşan bölgelerde meydana gelebilecek olumsuzlukları önlemek ve yüksek maliyetli müdahalelere gerek kalmadan sorunları çözmeye uğraşmaktadır. USIP, çalışmalarını hükümet ve sivil toplumla birlikte yürütmektedir. Ayrıca barış üzerine eğitim imkanı da sunmaktadır (United States Institute of Peace (t.y.), www.usip.org/about).

Uppsala Üniversitesi, Barış ve Çatışma Araştırmaları adıyla kurduğu birimde 1971 yılından itibaren barış ve çatışma üzerine araştırma yapılmasına imkan sağlarken aynı zamanda aynı alanda lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleri de vermektedir. Alanın çok disiplinli yapısı sosyoloji, psikoloji ve siyasal bilimler gibi çeşitli alanlardan araştırmacılara birimde çalışma yapma imkanı sunmaktadır. Birim sahip olduğu çok sayıdaki çalışanlarıyla Sosyal Bilimler Fakültesi'ndeki en büyük merkezdir (Department of Peace and Conflict Research (t.y.), www.pcr.uu.se/about-us/).

1985'te Kopenhag Barış Araştırmaları Enstitüsü kurulmuştur. Enstitünün adı daha sonradan Danimarka Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü şeklinde değiştirilmiştir. Enstitünün faaliyet alanına giren birçok konu bulunmaktadır. Bunlar, globalleşme, uluslararası güvenlik, soykırım, etnik siyaset ve iktisadi ve sosyal gelişme şeklindedir. Ayrıca enstitü, Danimarka'nın ulusal ve uluslararası siyasetiyle ilgili medyaya, halka ve dış ülkelere bilgi vermektedir. Çeşitli akademik yayınlar yapan enstitü birçok araştırmacıya çalışma yapma imkanı sağlamaktadır (Karadeli ve Büyükkakıncı, 2018: 411-412). Görüldüğü gibi pek çok kuruluş barış için mücadele etmektedir. Her biri çeşitli yöntemler izleyerek dünyada barışın sağlanmasına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda enstitüler gerek akademik gerekse de uygulama çalışmalarlarıyla amaçlarını gerçekleştirmektedir.

Barış çalışmaları dünyada yaşanan gelişmelere paralel kendini güncelleyebilen aktif bir alan olduğundan İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde alanın kapsamına giren konularda çeşitlilik yaşanmıştır. Savaş sonrası dönemde insani güvenlik gibi farklı konular araştırma alanına girmeye başlamıştır. Toplumda huzuru bozan devlet dışı aktörler ve terörist gruplar, asi ve isyancı gruplar ortaya çıkmaya başlamıştır (İslam, 2013: 147). Diğer yandan İkinci Dünya Savaşı'ndan önce çatışmalar daha çok devletlerarasında görülürken, savaş sonrasında devletlerarası şiddet ve toplumlar arası çatışma şeklinde görülmeye başlanmıştır (Hampson vd., 2007: 35).

1980'li yıllarda dünyada nükleer silahların kullanımının artması barış çalışmalarına yönelmeyi daha da artırmıştır. Barış üzerine çalışma yapılmasını teşvik etmek için daha fazla program açılmaya başlanmıştır (Akgül, 2015: 95). Araştırmaların içeriğinin sürekli olarak genişlemesi barış üzerine yapılan ve yapılacak olan çalışmaların ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir.

Tüm bu gelişmelere rağmen bazıları barış çalışmalarının bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Oysaki barış çalışmaları sağlık çalışmaları gibidir. Her ikisi de bireylerin hayatını korumak ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak için vardır. Barış çalışmalarını bilim olarak kabul etmemek demek bireyin hayatı için çabalayan doktoru da bilimsellikten uzak olarak görmek demektir. Böyle bir ifade bulunmak son derece hatalıdır (Galtung ve Fischer, 2013: 12).

1.5. Barış Kavramının Çatışma ile İlişkisi

Çatışma kavramı, günlük hayatta birçok manaya gelecek şekilde tanımlanarak kullanılmaktadır. Çatışma, bazıları için davranış veya eylemdir. Örneğin, bir sendikanın grev başlatması, işverenin işyerinde lokavt yapması, devletlerin birbirleriyle savaşa girmesi ve aralarındaki ilişkiyi bu savaş meydanının şekillendirmesi gibi durumlar birer çatışmadır. Ancak bu davranışların sona ermesi her zaman çatışma durumunun sona ermesi şeklinde sonuçlanmamaktadır. Devletlerin aralarında bir ateşkes anlaşması imzalaması devletlerin aralarındaki çatışmaya son verdiğini hiçbir zaman garanti etmemektedir. Bu durum, sadece devletlerin belirli süre için çatışmalara ara verdiği bir dönemi ifade etmektedir. Çünkü devletler arasında fiili olarak olmasa da sözlü ifadelerle, şiddet içermeyen eylemlerle, gösteri veya boykot gibi durumlarla aslında çatışma durumu devam etmektedir. Herhangi bir zamanda ara dönem sona erdiğinde devletlerin memnuniyetsizliklerine devam etmeleriyle birlikte, çatışma durumu eylem şeklinde tekrar ortaya çıkmaktadır. Bu durum, çatışmayı sadece davranış şeklinde açıklamının yetersiz olduğunu göstermektedir. Devletlerin arasında memnuniyetsizliğe neden olan durum aşılmadıkça devletlerin eylemleri devam etmektedir. Sınırlı sayıdaki kaynaklar üzerinde farklı devlet taleplerinin varlığı, bu devletlerin ilişkilerindeki uyumsuzluk durumunu ortaya çıkarmaktadır (Wallensteen, 2002: 15).

Uluslararası ilişkiler disiplini, bir devletin diğer devletin çıkarlarına göz dikmesi sonucu ortaya çıkan durumu “çatışma” olarak ifade etmektedir. Çatışma, kaynakların yetersiz olması sonucu eşitsiz bir şekilde pay edilmelerinden veya bazı birey, grup veya devletlerin sahip olduğu kaynaklardan daha fazlasına sahip olmak istemesinin sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Buna göre, kendisini tehdit altında hisseden taraf gerekli önlemleri alarak durumun istemediği şekilde sonuçlanmasını önlemek için uğraşmaktadır. Çatışma durumunda birey, grup veya devletlerin anlaşmazlık konusu üzerinde fikir birliği oluşturamaması durumunda ise şiddet içerikli eylemler kullanılmaktadır. Çatışmanın sona ermesi için nedeninin saptanması ve buna göre bir yöntem izlenmesi gerekmektedir (Arı, 2013: 448-449). Bu ifade çatışmanın sürekli devam eden bir durum olmadığını, gerekli koşullar yerine getirildiğinde son bulduğunu ortaya koymaktadır.

Galtung’a göre çatışma değer uyumsuzluğu olarak tanımlanmaktadır (Galtung, 1969: 67). Wallensteen (2002: 16)’da çatışma kavramını tanımlarken eylem, uyumsuzluk ve aktör üçlüsünün bir araya gelmesiyle ve en az iki aktörün kıt bir kaynağı ortak hedef olarak belirlemesiyle ortaya çıkan durumu ifade etmektedir. Aktörler hedeflerini gerçekleştirmek için savaş dahil olmak üzere her türlü yola başvurabilmektedir. Wallensteen’in çatışma ile ilgili dikkat çektiği bir diğer durum, zamanın çatışmaya olan olumlu ve olumsuz etkileridir. Buna göre, eğer aktörlerden biri hedeflerini bir yıl sonra gerçekleştirip mutlu olacaksa diğer aktörler bugüne ait hedeflerini rahatlıkla gerçekleştirebilecektir. Bu şekilde hedeflerini gerçekleştirecek olan aktörler ‘bugün’ çatışmadan kaçınmış olacaktır. Ayrıca aktörlerin geleceğe dair endişeleri yoksa ve kendilerini güvende hissediyorlarsa uyumsuzluk durumu da sona ermektedir. Kıt kaynaklar denildiğinde bu durum sadece ekonomik kaynakları ifade etmemektedir. Kıt kaynaklar bir aktörün elde etmek istediği her şeyi ifade etmektedir. Örneğin, aktörlerin başbakan olmak istemesi veya belirli bir toprağın kontrolünü ele geçirmek istemesi gibi durumlar da kıt kaynaklardır.

Arap-İsrail Savaşları çatışma durumuna verilebilecek örneklerden bir tanesidir. İki devletin ulusal kimliği birbirinden farklı olmakla birlikte her iki devlet de aynı toprağa sahip olmak istemiştir. İki devlet de kendisine ait olduğunu iddia ettiği toprağa sahip olmak için altı adet savaş vermiştir (Nye, 2007: 189). Genel olarak incelendiğinde çatışma durumuna yol açan iki temel durumun varlığından söz etmek mümkündür. İlk olarak, aktörlerin belirli bir kaynağa sahip olmak istemesidir. Asıl sorunun kaynağı olan ikinci durum ise, birden fazla aktörün aynı kaynağa sahip olmak istemesi ve ortak hedef olarak belirtilen kaynağın tüm aktörlere yetecek kadar olmaması ile ortaya çıkmaktadır. Yine ikinci durum içerisinde sayılan diğer bir olasılık, aktörün sahip olduğundan daha fazlasına sahip olmak istemesi ancak yeterli kaynağın olmaması ile de ortaya çıkabilmektedir. Belirtilen iki durumun eş zamanlı bir araya gelmesiyle birlikte talepleri kesişen aktörler arasında çatışma durumu açığa çıkmaktadır. Birçok türü mevcut olan çatışmalar içerisinde şüphesiz yıkıcı etkileri en fazla olan dünyanın yıllardır mücadele verdiği savaşlardır.

Savaşlar geri dönüşü imkansız bir çatışma türüdür. Bir bölgenin ele geçirilmesi, asker ve sivillerin hayatını kaybetmesi, çevrenin tahrip olması, insanların birçok yönden ağır zarar görmesi gibi durumlar savaş olarak nitelendirilmektedir. Savaşlar insanların zihinsel, fiziksel, ekonomik ve kültürel gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yönüyle, bir grubun diğerine karşı yapabileceği en yıkıcı etkiye sahip eylemler olarak kabul edilmektedir. Ayrıca baskı, totaliterlik ve soykırım da yıkıcı etkileri ağır olan çatışmalar arasında sayılabilmektedir. Bahsedilen tüm eylemler insanlar tarafından başlatılan ve yine insanlar tarafından sonlandırılacak ve iyileştirilecek eylemlerdir. Ancak hiçbirinden geri dönüş mümkün olmamaktadır (Wallensteen, 2002: 17).

Uppsala Çatışma Veri Programı (Uppsala Conflict Data Program, UCDP) bir eylemin çatışma olarak değerlendirilmesini bazı şartlara bağlamaktadır. Buna göre, hükümet veya toprak veya hem hükümet hem de toprak ile ilgili olarak iki grup arasında ortaya çıkan ve tarafların silahlı güç kullanımını da kapsayan anlaşmazlık durumuna bağlı olarak bir yıl içerisinde en az 25 kişinin ölümüyle sonuçlanan eylemleri silahlı çatışma kapsamına almaktadır. Ayrıca anlaşmazlığın taraflarından birinin de hükümet olması gerektiğini ortaya koymaktadır. UCDP, çatışmaları sonucuna göre üç ayrı grupta incelemektedir. Bunları küçük ve orta ölçekli çatışmalar ve bir yılda en az 1000 kişinin hayatını kaybetmesi ile ortaya çıkan büyük ölçekli savaşlar şeklinde belirtmektedir. UCDP ayrıca çatışmaları, çatışma türlerine göre de sınıflandırmaktadır. Bunlardan birincisi, iki veya daha fazla sayıdaki devletler arasında cereyan eden devletler arası silahlı çatışma türüdür. İkincisi, uluslararasılaştırılmış iç silahlı çatışma türüdür. İkinci çatışma türü hükümet ve devletin içerisindeki muhalif kesimler arasında görülmektedir. Ayrıca diğer devletlerin askeri müdahalesi de bu çatışma türünde söz konusudur. Üçüncü ve son tür ise, hükümet ve devletin içerisindeki muhalif kesim arasında cereyan eden iç silahlı çatışmadır (Harbom vd., 2006: 626).

Toplumların ne zaman ve ne şekilde çatışma durumu ile karşı karşıya kaldıklarını Galtung üç grupta sınıflandırarak açıklamıştır. Galtung, bireyin kendisi ile ve etrafındaki bireyler ile yaşadığı çatışmayı “mikro çatışma” olarak belirtmektedir (Galtung, 2012: 11). Toplum düzeyli yaşanan çatışmaları ise “orta ölçekli çatışma” olarak belirtmektedir. Bu grupta, toplumdaki bireylerin farklı özellik ve sosyal değişkenlik göstermesinden kaynaklı çatışmaları ele almaktadır (Galtung, 2012: 63). Farklı kültürel özellikler gösteren grupların aynı coğrafyayı hedef alarak bir toplum inşa etmek istemesi durumunu “uluslararası makro çatışma” olarak açıklamaktadır. Dünyada var olan pek çok devlete bakıldığında benzer nedenden dolayı çatışma durumu ile karşı karşıyadır. Örneğin, toplumlar kendilerini yönetecek olan kişinin toplumun ortak değerleri ile benzer özelliklere sahip olmasını istemektedirler. Toplumun ve bu toplumu yönetecek yöneticinin aynı dili konuşması, aynı ortak kültürden gelmesi veya aynı dini paylaşması gibi özellikler toplumda bireyler ve yöneticiler arasında bir denge sağlamaktadır (Galtung, 2012: 99-100). Son olarak bölgeler ve medeniyetler arasında var olan çatışmayı ise “mega çatışmalar” olarak belirtmektedir (Galtung, 2012: 157).

Barışın tesisi üzerine araştırma yapanlar bireylerin aralarındaki ilişkide fiziksel şiddete başvurmadan çatışmayı çözmek istemektedir. Bu nedenle barış dinamik bir süreci ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle barış bir son nokta değildir. Barışın tesis edilmesi için çalışanlar, savaşların nedenini analiz ederek savaşları dönüştürmek istemektedirler. (Cortright, 2008: 7-8). Schmid (1968: 224)'e göre; barış ve çatışma ilişkisi her ne kadar tam olarak ortaya konulmasa da bu iki kavramın genellikle zıt anlamlı olarak kullanıldığını belirtmektedir. Çatışmalar istenmeyen durumlardır ve nihayetinde barış çalışmaları ile sonuçlanırlar. Çatışma ile karşılaşan toplumlar, çatışmayı çözmek ve yönetmek istemektedir.

Barış ve çatışma, kavram olarak birbirinden farklı olsa da iki kavramın iç içe olduğunu görmek mümkündür. Dünyada hedeflenen barışçıl bir toplum şekli olsa da toplumlar zaman zaman çatışmalara tanıklık etmektedir. Çatışmanın başlamasıyla paralel olarak gelişen durum ise barış arayışları olmaktadır. Dolayısıyla iki kavramın aslında birbiriyle bağlantılı olduğu söylenebilir.

Barış çalışmalarının hedefi çatışmaları bertaraf etmektir ancak bunu gerçekleştirirken de şiddet içerikli davranışlardan kaçınılmaktadır. Böylece, geçmişin şiddet olayları unutturularak olası şiddet olaylarının önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Galtung çatışmaları engellemek için iki yol önermektedir. Bunları çatışmaları aşma ve dönüştürme olarak belirtmektedir. Toplumda var olan sorunlar ortadan kaldırıldığında barışın tesis edilmesi kolaylaşacaktır. Toplumda barışın var olması demek, toplumun olası çatışmaları daha kolay halledebilmesi demektir (Galtung, 2012: 155-156).

Görüldüğü üzere toplumdaki birliktelik ve istikrar durumuna vurgu yapan barış kavramı, savaşların yokluğunun ötesinde daha derin anlamlar taşımaktadır. Tarihsel bağlamda barış, ulaşılmak istenilen bir hedef olmuş ve toplumlar ne zaman çatışma ile karşılaşsa hemen ardından ortaya çıkan ise, barış arayışları olmuştur. Bu noktada, barışın tesis edilebilmesi için öncelikle var olan çatışma durumunun son bulması ve olası çatışma tehditlerinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Çatışma durumuna son vermek için belirli yöntemler geliştirilmiş ve uygulanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. LİBERAL BARIŞ İNŞA ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çatışma yaşayan toplumların, çatışmanın etkilerinden nasıl uzaklaştırılacağı ve bu bölgelere kalıcı barışın ne şekilde tesis edilmeye çalışılacağı önemli bir konudur. Bu bölümde liberal barış inşa yoluyla barışın teorik çerçevesi incelenecektir.

2.1. Çatışma Sonrası Barış Sürecinin Yöntemsel Boyutları

Öncelikle belirtilmesi gereken, çatışmaların çözümlenmesi mümkün olan durumlar olduğudur. Bu argüman, idealist veya iyimser bir bakış açısını yansıtmaktan ziyade gerçekçi bir bakış açısı sunmaktadır (Wallensteen, 2002: 13). Toplumlar bugüne kadar oldukça fazla sayıda çatışma tecrübe etmiştir ve tecrübe etmeye de devam etmektedir. Etki ve sonuçları ağır olan savaşların da dahil olduğu çatışma durumlarının çözüme kavuşturulması da son derece önemli olmaktadır. Bu bölümde, çatışma durumuyla karşılaşan toplumların hangi yöntemlerle tekrar barış ortamını sağlamaya çalıştığı incelenecektir. Diğer bir ifadeyle, devletler aralarındaki çatışma durumuna son vermek için nasıl bir yol izliyorlar sorusunun cevabı bu bölümde ele alınacaktır.

Akademisyenler ve analistler barışın dört düzeyi olduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi, çatışma durumunda ilk olarak zorlama yöntemini uygulamaya geçiren dondurulmuş barıştır. Bu düzeyde, çatışmaya neden olan sebepler analiz edilmediğinden şiddetin tekrar ortaya çıkma olasılığı yüksektir. Baskıcı rejimlerin uyguladığı olağanüstü haller dondurulmuş barış düzeyine örnek olarak gösterilebilir. Dondurulmuş barışın bir tür olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği noktasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İkinci düzey soğuk barış düzeyidir. Dondurulmuş barış düzeyinin aksine, soğuk barış düzeyinde işbirliği gözlemlenmektedir. Ancak çatışan tarafların arasındaki işbirliğine rağmen sorun genellikle çözülememektedir. Barışın sağlanması için çeşitli öneriler sunan soğuk barış şiddet durumunu tamamen ortadan kaldırmayıp şiddete tekrar dönüş yaşanmasını engellemektedir. Üçüncüsü normal barış düzeyidir. Bu düzeyde, çatışan tarafların arasındaki sorunların büyük bir bölümü çözüme kavuşturulmuş ya da bastırılmıştır. Bu yüzden de çatışan tarafların arasındaki ilişki genellikle normal düzeydedir. Tarafların işbirliği yapma ihtimali oldukça yüksektir. Hatta devletin sınırlarını aşan sivil toplumların işbirliği yapması normal barış düzeyinde mümkündür. Çin ve ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde ilişkilerini düzeltmesi, normal barış düzeyine örnek olarak gösterilebilmektedir. Sonuncu düzey, bireylerin ve devletlerin arasında rekabet ve uyumsuzluğun

meydana geldiği durumları belirten sıcak barış düzeyidir. Aktörlerin birbirleriyle etkileşimi, faaliyet gösteren sivil toplum örgütü ve çatışma çözme yöntemlerinin bulunması bu düzeyin özellikleri arasında bulunmaktadır. Belirtilen dört düzey barışın daha detaylı incelenmesine yardımcı olmaktadır (Özerdem, 2013: 10-12). Sıcak barış durumunda çatışma çözüm yöntemlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bir disiplin olarak çatışma çözümünün ortaya çıkışı, Soğuk Savaş döneminin tırmanışa geçtiği 1950 ve 1960'lı yıllara denk gelmektedir. Nükleer silahlarda yaşanan gelişmeler ve büyük güçlerin birbirleriyle olan çatışma durumu o yıllarda bireyin yaşam hakkını engellemekteydi. Farklı alanlardan bir grup isim tarafından çatışma üzerine çalışmanın ayrı bir olgu olarak başlatılmasıyla ilerleyen alan, zamanla daha fazla gelişme göstermiştir. Alanla ilgili bilimsel dergiler yayımlanmaya başlanmış, alan üzerine çalışmalar yapan kurumlar kurulmuş ve kısa sürede de bu kurumların sayısında artış sağlanmıştır (Ramsbotham vd., 2006: 3-4). Bu kapsamda, 1950 yılında Kenneth ve Elise Boulding Çatışma Çözümü Üzerine Araştırma Merkezi'ni (Center for Research on Conflict Resolution) kurmuştur (Cortright, 2008: 2).

Çatışma çözümü bireyin güvenliğine önem vermekte ve daha çok liberal barışın düşünce tarzını yansıtmaktadır (Richmond, 2005: 97). Görüldüğü gibi, Soğuk Savaş döneminin gelişmelerinin sonucunda bireyin yaşam hakkının zarar görmesi çatışma çözümünün bir alan olarak ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu kapsamda çatışma çözümü ve liberal barış arasında kurulan bağlantının anlamlı olduğunu söylemek mümkündür.

Çatışma çözümünün akademik bir alan olarak değerlendirilmesinde şiddetsizlik ve pasifizm geleneği ve bu gelenekleri destekleyen düşünürlerin etkisi oldukça önemlidir (Ramsbotham vd., 2006: 38). Pasifizm, toplumsal çatışmalarda davranışla ilgili olan bazı kuralları ifade eden bir kuramdır. Çatışmanın kişiler arasında olması mümkün olduğu gibi, grup ve toplumlar arasında olması da mümkündür. Çatışma durumunda çatışan tarafların tamamının tatmin edildiği bir çözüme ulaşma olasılığını artırmaya çalışmak pasifizmin kurallarının ilkidir. Diğer kural ise, çatışma durumunda şiddete başvurmayı olabildiğince azaltmaya çalışmaktır (Galtung, 1959: 67).

Pasifizm, uluslararasılık, savaşa karşı olma ve silahsızlanma, uluslararası hükümet ve daha önemlisi bir dünya hükümeti anlayışlarını benimseyerek idealist düşünce ile oldukça yakın olduğunu göstermektedir. Pasifizm, idealist düşüncenin yansımalarından bir tanesi olmakla birlikte aynı zamanda liberal düşüncede de yatıştırıcı bir etkiye sahiptir. Barış hakkındaki çağdaş tartışmalarda, pasifizmin ılımlı bir şekli olarak barış, liberal barış ile ilişkilendirmekte ve barış girişimlerinin aynı zamanda şiddet eylemlerine bir sınırlılık getirdiği belirtilmektedir (Richmond, 2008: 30).

Tarihsel bağlamda şiddetsizlik eylemleri eskiye dayanmaktadır. Bağımsızlığın kazanılması, ekonomik üretim, soykırıma karşı direniş, diktatörlüğe karşı mücadele, insan haklarının kazanılması, ayrımcılığın son bulması ve dışarıdan işgal ve darbelere karşı direniş gösterilmesinde başvurulan bu mücadele, eski bir olgu olduğundan dolayı aslında birçok tarihçi tarafından dikkate alınmamaktadır. Ancak 2000’li yıllarda şiddetsizlik eylemleri büyük ölçüde başarılı sonuçlar elde etmiş ve oldukça ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu sayede toplumlar birçok yönden kazanımlar elde etmiştir. Örneğin, birçok ülkede kadınların ve erkeklerin oy kullanma hakkı elde etmesi şiddetsizlik eylemleriyle mümkün olmuştur (Sharp, 2005: 14-16).

Pasifizme kelime anlamıyla bakıldığında savaş ve şiddet eylemlerine başvurmadan barışçıl yöntemlerle toplumda çatışmanın çözülmesini ifade etmektedir. Pasifist düşünce zorunlu kalınmadıkça güce başvurulmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Sönmezoğlu, 2018: 499). Pasifist düşünürler şiddet içermeyen eylemlerin şiddet içerikli eylemlerden daha fazla çözüm ürettiklerini ifade etmektedir. Şiddete karşı olan bu düşünce insan hayatına oldukça değer vermektedir (Galtung, 1959: 69). Ancak şiddetsizlik eylemleri ile belirtilen, bir şey yapmamak değildir. Önemli bir çatışma yöntemi olan şiddetsizlik eylemleri şiddet kullanmak yerine psikolojik, sosyal, ekonomik ve siyasal güç kullanılarak çatışma ile mücadele edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Sanılanın aksine şiddetsizlik eylemleri savaş ve diğer şiddet içerikli mücadelelerden daha kısa sürede sonuca ulaşabilmektedir (Sharp, 2005: 21-22).

Şiddetsiz mücadelenin birçok methodu bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi uygulayıcıların taleplerini semboller vasıtasıyla ilettikleri yazılı bildiri, broşür, sembolik giysilerin giyilmesi, şarkı söyleme, sessizlik gibi eylemleri kapsayan şiddetsiz protesto ve ikna yöntemidir. Bazı durumlarda bu eylemler yeterince etkili olamamaktadır. İkinci grupta sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda işbirliğine direnme yöntemleri yer almaktadır. İnsanlar yeni bir işbirliği yapmaktan kaçındıkları gibi devam eden işbirliğini de kabul etmemektedirler. Bu yöntem, şiddetsiz protesto ve ikna yönteminden daha etkili sonuçlara sahiptir. Öğrenci boykotları gibi eylemler sosyal direniş yöntemleri arasında yer alırken, ekonomik boykotlar ve işçi grevleri ekonomik direniş yöntemlerini oluşturmaktadır. Siyasal direniş, daha geniş kapsamlı bir grup olarak bağlılığın kısıtlanması veya bağlılıktan geri çekilmesi, seçimlerin boykot edilmesi, sivil itaatsizlik, adi işbirliği gibi çeşitli eylem biçimlerini kapsamaktadır. Belirtilen yöntemlerin tamamı birçok şekilde siyasal yönetime veya sisteme bilinçli bir şekilde müdahil olarak sorun oluşturmaktadır. Belirtilen yöntemler ve belirtilen yöntemlerin dışında daha pek çok yöntemle birlikte şiddetsiz eylemler hayata geçirilmektedir (Sharp, 2005: 41-43).

Şiddet eylemlerine başvurmaksızın çatışma durumunu çözen Gandhi ve Martin Luther King’in mücadeleleri pasifizmin en başarılı örneklerinden sayılmaktadır. Gandhi, pasifist eylemleriyle İngiliz sömürgesinde bulunan Hindistan’da etkili olurken Luther, Gandhi’nin pasifizminden etkilenerek ABD’de siyah ırkın haklarını savunmada öncü rol oynamıştır. Aslında

her iki pasifist düşünürü de temelde etkileyen isim Henry D. Thoreau ve onun sivil itaatsizlik düşüncesi olmuştur (Sönmezoğlu, 2018: 502). Görüldüğü gibi Gandhi ve Marthin Luther ile özdeşleşen pasifizm, çatışma durumundan tekrar barış durumuna dönülebilmesinin barışçıl araçlarla mümkün olduğunu vurgulamaktadır.

Akademik bir alan olarak çatışma çözümü, bireyler arasındaki sorunlardan devletler arasındaki sorunlara kadar tüm anlaşmazlık durumlarında uygulanmaktadır. Çatışma çözümü, anlaşmazlık konusuna hem teorilerle hem de pratikte uygulamalarla yaklaşmaktadır. Bu alanda çalışanlar, şiddetin tamamen son bulması mümkün olmadığından en aza indirilmesi, çatışan tarafların ortak bir karara varması ve tarafların kararının uzun vadeli bir çözüm sunması için gayret göstermektedirler. Çalışmalarının sonucunda hedeflenen durum, negatif barışın yani savaş veya çatışma durumunun son bulması değildir. Çatışma çözümü ile hedeflenen negatif barışın ötesinde pozitif barış durumunun sağlanmasıdır. Böyle bir barış ortamı sağlandığında şiddetin her türü reddedilmiş ve ülkede yapıcı bir sistem oluşturulmuş olacaktır (Yılmaz ve Özçelik, 2012: 277-278). Pasifizm çatışma yaşayan toplumlarda çatışma durumuna silahlı eylemlere başvurmadan çözüm getirilebileceğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

2.1.1. Çatışma Yönetimi

Realist düşünce tarzını yansıtan çatışma yönetimi devlet merkezli bir söylemdir. Devlet dışında kalan aktörleri ve devlet dışındaki meseleleri dikkate almamaktadır. Geleneksel realist düşünce söylemleri ile paralellik göstererek uluslararası sistemin devlet merkezli olduğunu ve devletlerin çıkar peşinde koştuklarını kabul etmektedir. Çatışma yönetiminde çatışan taraflar arasında birey, kurum veya organizasyon olarak belirtilen şiddeti azaltmak için görevlendirilen üçüncü bir taraf bulunmaktadır. Üçüncü taraf çatışma üzerindeki aktif etkinliğiyle çatışmayı kontrol altına almaktadır. Barışı korumadan arabuluculuğa kadar uygulanan bu müdahale biçiminde, çatışan tarafların kaynakları, durumu ve yapısal durumu oldukça belirleyici olmaktadır. Tarafların, birbirlerine zarar veren çatışma durumuna daha fazla devam etmek istememesi bu yöntemin etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Richmond, 2005: 89-90).

Bu durumda çatışma yönetimi müdahale biçiminde, müdahale edenlerin tarafsızlığı ve çatışan tarafların müdahaleye onay vermesi önemli iki unsur olarak görülmektedir (Richmond, 2008: 100-101). Diğer bir ifadeyle, çatışma yönetiminin etkili olabilmesi için üçüncü tarafın aktif rolünün ve çatışan tarafların tutumunun etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Realist düşünce tarzını yansıtan çatışma yönetimi yaklaşımı, şiddet gerçekleşmeden önce şiddetin önüne geçmeyi hedeflemektedir. Çatışmaya hangi nedenlerin yol açtığı ise çatışma yönetiminde dikkate alınmamaktadır. Devletin kendi içinde karşılaştığı veya devletler arasında yaşanan çatışmaların yönetilmesinde çatışan taraflar arasındaki şiddet içerikli ve zarar verici

eylemlerin azaltılması için başvurulabilecek pek çok yöntem bulunmaktadır. Bu kapsamda çatışmacı tarafların arasındaki sorunun çözülebilmesi için öncelikle çatışmacı tarafların birbirinden ayrılması gerekmektedir. Diğer yandan, güvenli geçitler vasıtasıyla yaşamlarını devam ettirebilmeleri için çatışan taraflara gereken yardımın ulaştırılması hedeflenmektedir. Son olarak ise, çatışma durumunun ortadan kalkması için barış müzakerelerinin başlatılması gerekmektedir (Özerdem, 2013: 60).

Çatışan tarafların karşılıklı rızasıyla birlikte, aralarında müzakere başlatılmaktadır. Yenilgiyi kabul etmek istemeyen çatışmacı taraflar, müzakere vasıtasıyla bir araya gelerek aralarındaki mücadeleye son verecek koşullarla ilgili görüşme sağlamaktadır. Bu şekilde savaşın son bulması sağlanabilmektedir. İç savaş tecrübe edenler, 1957 yılında Kolombiya'da olduğu gibi, kendi aralarında anlaşmaya vararak veya yakın dönemde Sudan'da yaşandığı gibi, üçüncü bir tarafın yardımıyla barış süreci işletilebilmektedir. 1945 ve 1999 yılları arasında yaşanan iç savaşların yarısına yakını bu şekilde müzakere sürecinin sonucunda çözüme kavuşturulmuştur (Hartzell, 2006: 32).

2.1.2. Çatışma Çözümü

Barış anlaşmaları, çatışma çözümünün önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Öyle ki bir barış anlaşması olmadan çatışma durumunun çözülebilmesi mümkün olmamaktadır. Ancak bir barış anlaşmasının her zaman istikrarlı bir barış getirdiğini de söylemek mümkün olmamaktadır. Buna göre çatışma çözümü, çatışan tarafların aralarındaki anlaşmazlık konusunu çözüme kavuşturdukları, birbirlerinin varlığını kabul ettikleri ve birbirlerine karşı her türlü şiddet eylemine son vermeyi taahhüt ettikleri bir durumu ifade etmek için kullanılmaktadır. Yani, çatışma durumunun bir sonraki adımının çatışma çözümü olduğunu söylemek mümkündür (Wallensteen, 2002: 8).

Bu durumda, çatışma çözümü olarak belirtilen durum bir süreçtir. Çatışma esnasında, çatışan tarafların barış üzerine görüşmeleriyle başlayan ve taraflar arasında imzalanacak barışın maddelerinin belirlenmesi ile son bulan süreci kapsamaktadır (Özerdem, 2013: 93). Çatışma çözümü, böylece barış anlaşmasının imzalanmasıyla son bulan süreci ifade etmektedir.

20. yüzyıl önceki dönemlere göre daha fazla sayıda barış anlaşmasına tanıklık etmiştir. Birçok şiddet, yapılan anlaşmalar vasıtasıyla önlenebilmiş ve devletler, bireyler ve grupların arasındaki çatışmalar yerini iyi ilişkilere bırakmıştır. Ancak bazı anlaşmalar sadece kağıt üzerinde kalarak, mücadele ve savaştan etkilenen toplumda bir iyileştirme sağlamamıştır. Bu durum, dış dünya vasıtasıyla çatışan tarafların birbirleriyle görüşme ve temas sağlamasının çözüm sağlamadığını göstererek çatışma çözümü için yeni bir anlayışın gerekliliğini ortaya koymuştur. Çatışan tarafların neyi tartışacakları, nasıl uzlaşmaya varacakları, anlaşmaların nasıl aktif hale

getirileceği belirlenerek yeni neslin tekrar savaşa maruz kalmadan hayatını sürdürmesi için çaba verilmiştir (Wallensteen, 2002: 3).

Çatışma çözümünde başvurulan bazı yöntemler mevcuttur. Bunlar, tarafların görüşmesi için öncelikle karşılıklı güvenin oluşturulması, tarafların ortak beklentilerine göre hedeflerin ortaya koyulması, tarafların aralarında ilişki kurallarının belirlenmesi, karşı tarafı inandırma ve bilginin aktarımı en çok başvurulan yöntemlerdendir. Ancak bu yöntemlerin beklentileri karşılamaması durumunda müdahaleci iç güçler, ekonomik ve askeri tedbirleri uygulamaktadır (Özerdem, 2013: 61).

Şekil 3: Çatışma Çözüm Süreci

Kaynak: Özerdem, 2013: 95

Çatışma çözüm süreci, beş farklı aşamadan oluşmaktadır. Bunlar şekil 3'te de gösterildiği gibi sırasıyla; ön görüşme, barış müzakeresi, barış anlaşması, onaylama ve uygulamadır. Barış müzakeresinden önceki aşama ön görüşme sürecidir. Taraflar bu aşamada aralarında müzakere başlatmak üzere ikna edilmeye çalışılmaktadır. Arabulucular, tarafların müzakere sürecini kolaylaştırmak ve ilerletmek amacıyla ön görüşme sürecine katılabilmektedir. Ön görüşme sürecinin başarıyla gerçekleşmesinin ardından, ikinci aşama olan barış müzakeresine geçilmektedir. İkinci aşamada taraflar, barış içerisinde yaşamının yolları üzerine ortak hedefler üretmektedir. Üçüncü taraf, çatışmacıların liderleri ile gizli görüşmeler yapmaktadır. Bu durum çatışmacıların birbirlerine olan güvensizlik ve tedirginliklerini en aza indirmelerini sağlamaktadır. Çünkü gizli görüşmeler çatışmacılara birbirleriyle ilgili bilgi alma imkanı sunmaktadır. Gizli görüşmeler gerçekleştikten sonra çok taraflı görüşmelere geçilmektedir. Belirtilen aşamalar tamamlandığında üçüncü aşama olan barış anlaşmaları süreci başlamaktadır. Üçüncü aşamada, kurulacak barışın kurallarının belirtilerek düşmanlıkların son bulması ve marjinal toplumların da barış sürecine katılımı hedeflenmektedir. Ancak barış anlaşmasının imzalanmasıyla süreç sona ermemektedir. Dördüncü aşama olan onaylama ile tüm kesimlerin anlaşmayı onaylaması oldukça önemlidir. Anlaşmanın uygulanması olan son aşama ise barış sürecinin en kırılğan aşamasıdır. Çünkü bu aşamada eğer tarafların birbirlerine karşı güvensizlikleri aşılamamışsa tüm süreç yıkılabilmektedir. Dolayısıyla taraflar bazen anlaşmalara katılmakla birlikte anlaşmayı uygulama noktasında isteksiz

davranabilmektedir. Dış müdahiller bu şekilde tıkanmaların önüne geçmek için ulusal aktörleri denetleme noktasında sürecin bir parçası yapabilmektedir. (Özerdem, 2013: 94-100).

Çatışma çözümü ile hedeflenen aslında Galtung'un belirtmiş olduğu pozitif barış olup, barışçıl bir dünya için daha etkili çözümleri iddia etmektedir (Richmond, 2005: 98-99). Aynı zamanda şekil 3'te de gösterildiği gibi tüm aşamaların başarılı bir şekilde yerine getirilmesiyle sonuçlanan bir süreci ifade etmektedir.

Çatışma yönetiminden bir önceki aşama olarak çatışma yönetiminin tamamlayıcısı olan çatışma önleme, taraflar arasındaki çatışmanın daha fazla ilerlemeden önlenmesini amaçlamaktadır. Eğer çatışma yönetimi aşamasına geçilmesi gerekiyorsa, bu durum çatışma önlemenin kendinden bekleneni yerine getirmediğinin göstergesidir. Yani, çatışma önleme ve çatışma yönetimi kavramları birbirinin tamamlayıcısı olarak kullanılmaktadır. Çatışma önlemenin başarısız olması durumunda çatışma yönetimi aşamasına geçilerek çatışma durumu kontrol edilmeye çalışılmaktadır. Böylece çatışmanın daha fazla yayılmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir (Demir, 2017: 19).

2.1.3. Liberal Barış İnşası

Çatışma sonrası barış inşa etmek, barış inşa sürecini ve bu sürecin karmaşık dinamiklerini dikkate almayı gerektirmektedir. Başarılı ve sürdürülebilir bir barış inşası sadece seçkinler tarafından imzalatılan barış anlaşmalarından ibaret değildir. Örneğin aşağıdan barış inşa edilirken savaşta parçalanmış toplulukların güçlendirilmesi gerekmektedir (Ramsbotham vd., 2006: 215). Yani başarılı bir barış inşası sadece barış anlaşmasının imzalanmasıyla bitmemektedir.

Uluslararası örgütlerin ve önde gelen devletlerin savaş durumuna müdahale etmesi çoğu durumda oldukça geç gerçekleşmektedir. Bu durum, şiddetli çatışmayı önlemede geç kalınmasının yanı sıra uluslararası örgütlere ve devletlere çatışma sonrası toplumun iyileştirilmesi için sorumluluk yüklemektedir. Zamanla çatışma önleme ve çatışma yönetimi anlayışlarından, savaşta zarar gören devletlerin iyileştirilmesini ifade eden barış inşasına bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu kapsamda Haiti, Sierre Leone, Doğu Timor gibi yerlerde uluslararası örgütler ön sıralarda faaliyet yürütmüştür. Aslında örgüt kurucuları bu gibi faaliyetlerde rol almayı öngörmemiş olmakla birlikte, bölgesel ve küresel örgütlerin sözleşmeleri de faaliyetlerde yer alma ile ilgili herhangi bir hüküm içermemektedir (Diehl, 2006: 107). Yani herhangi bir öngörü ve hüküm olmamakla birlikte çatışma yaşayan toplumlarda çeşitli örgütler insiyatif almaktan kaçınmamıştır.

Liberal barış fikri, geleneksel çatışma çözümü yaklaşımından farklıdır. Liberal barış, çatışmayı sonlandırmaktan daha önemli olanın, siyasal anlamda çatışma olarak kabul edilen duruma son vermek olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada, çatışmaya son verme sorumluluğunu

liberal barış üstlenerek, toplumları liberal toplum şeklinde inşa etmeyi hedeflemektedir. Bu süreçte askeri unsurlar başvurulacak tek seçenek olarak değerlendirilmemektedir. Kurumların tesis edilmesinde uluslararası kamu hizmeti sağlama, çeşitli eğitimler düzenleme de liberal barışın unsurlarıdır. Bu nedenle, liberal barış bir barış inşası ve hatta devlet inşası projesi olarak ifade edilmektedir (Jabri, 2010: 41-42).

Bu noktada barış inşası ile amaçlananların ne olduğunu analiz etmek zordur. Üzerinde uzlaşma sağlamanın zor olduğu bu konularla ilgili Newman ve arkadaşları (2009: 8)'de barış inşasını genel olarak şu şekilde ifade etmektedir;

- a. Çatışmaya meyilli toplumlarda çatışmanın devam etmesinin ve ilerlemesinin önüne geçmek. Diğer yandan sağlam ve sürdürülebilir bir barış oluşturmak.
- b. Çatışmanın nedenlerini ortaya koymak.
- c. İnsan haklarına saygıyı da gerektiren barışçıl sosyal kurumlar ve değerler oluşturmak veya bunları yeniden inşa etmek.
- d. Hukukun üstünlüğünü ve yönetim kurumlarını oluşturmak veya yeniden inşa etmek.

Genel olarak yukarıda belirtilen dört madde ile ifade edilebilecek barış inşası temelde yukarıdan aşağıya, elitlerin yön verdiği, resmi süreçlere odaklanmaktadır. Barış kavramı, şiddetin yokluğundan daha fazlasını içermekle birlikte, barış inşası çatışmanın nedenlerini sınırlı bir şekilde ortaya koyabilmektedir. Barış inşası, çatışmanın yerel ve bölgesel boyutlarını ve aktörlerini bir araya getirmeyi hedeflemektedir. Diğer yandan oldukça çeşitli sorunların çatışan boyutlarının üstesinden gelebilecek çeşitli aktörleri de bir araya getirmektedir. Bu iki durum barış inşasının çok düzeyli ve çok boyutlu bir yaklaşımı ifade ettiğini göstermektedir (Richmond, 2008: 105).

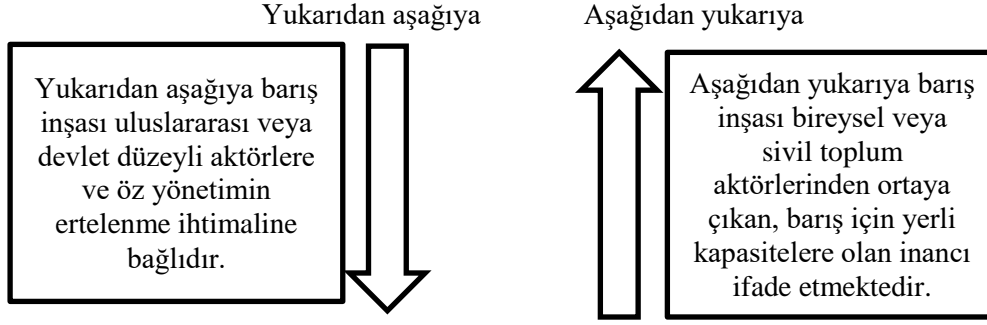
Lederach (1997: 44-46), barış inşasının üç düzeyi olduğunu belirtmektedir. İlk olarak üst düzey yaklaşım olarak belirttiği seviyenin özelliklerini sıralamaktadır. Buna göre, arabulucular halka açık profile sahip seçkinlerdir. Bu kişiler iç çatışmanın dışında kalan bir hükümet veya BM gibi uluslararası örgütler tarafından desteklenmektedir. Bu seviyede yer alan aktörler çoğu zaman bireysel olarak faaliyet yürütmektedir. İkincisi, çatışmanın üst düzey liderleri arasında görüşme yoluyla çözüm sağlamayı hedeflemektedir. Bu seviyede görev alanlar üçüncü taraflar olarak faaliyet yürütmektedir ve görüşmelerin gündemini belirlemektedir. Üçüncü yaklaşım ise, düşmanlıkların son bulmasını ve ateşkes ortamının sağlanmasına odaklanmaktadır. Etiyopya, El Salvador ve Kamboçya'daki barış süreci üst düzey yaklaşım sunmaktadır. Öncelikle askeri liderlerle bir ateşkes anlaşmasının imzalamasını hedefleyen çabalar söz konusudur. Ardından, demokratik seçimlerin gerçekleşmesi için ulusal geçiş süreci gerçekleştirilmektedir. Yani, barış öncelikle bir ateşkesin sağlanması ile özdeşleştirilmekte iken daha sonra toplumun daha fazla kesimini kapsayacak şekilde genişletilmektedir. Lederach'ın ikinci barış inşa düzeyi olan orta düzey yaklaşım, çatışmada belirleyici rolü olan bir grup liderin varlığını ifade etmektedir. Barışa yönelik orta düzey yaklaşım kullanan birçok örnek bulunmaktadır. Lederach bunları problem

çözme çalışmaları, çatışma çözümü eğitimi ve barış komisyonu şeklinde üç kategoriye ayırmaktadır. Üçüncü düzeyi ise çok sayıda insanın bulunduğu halk tabanlı aşağıdan yukarıya olan yaklaşımdır. Bu düzeyde insanların çoğu temel insani ihtiyaçlarını karşılama mücadelesi içerisinde (Lederach, 1997: 51-52).

Barışın metodolojisinin çoğu kez aşağıdan yukarıya veya yukarıdan aşağıya faaliyetler sonucunda ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Çatışma bölgelerinde bu duruma maruz kalanlar halk tabanlı eylemlerden ortaya çıkan aşağıdan yukarıya faaliyetler vasıtasıyla barışı sağlamak zorundadır veya dış aktörler ve kurumlar kendi barışlarını empoze ederek yukarıdan barış inşa edebilmektedir. Yukarıdan aşağıya barış inşa edilmesi demokrasi, serbest piyasa, hukukun üstünlüğü, kalkınma için gerekli olan kurumların inşasına odaklanarak, bu etkilerin halka yansımalarını beklemektedir. Barış üzerine yapılan önceki tartışmalarda, çoğunlukla anayasal düzenlemeler ve uluslararası anlaşmalar ile yukarıdan barışın inşa edildiği gözlemlenmektedir. Örnek olarak, Orta Doğu'da meydana gelen çatışmanın sonucunda imzalanan Camp David anlaşması, Kamboçya'da Paris Barış Uzlaşısı'nın uygulanmasında BM'nin rolü veya 1965'ten 2004 yılına kadar Kıbrıs'ta zaman zaman gerçekleştirilen çabalar gösterilebilmektedir (Richmond, 2006: 379). Buna göre barışın iki farklı şekilde (aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya) ifade edilebileceğini söylemek mümkündür.

Aşağıdan barış inşası Galtung'un pozitif barış düşüncesini yansıtmakta ve toplulukları şiddetin etkilerinden kurtarmayı hedeflemektedir (Ramsbotham vd, 2006: 219). Bu kapsamda, çatışma yaşayan çevreye üçüncü taraf müdahalesi yapılarak çevrenin söylem, uygulama ve yapılarının modern devletin liberal değerleriyle değişimi hedeflenmektedir. Bu nedenle, üçüncü tarafın çatışan taraflarla ilişkisi önemli olmaktadır. Barış inşasında aktif inşa faaliyetini yürütenler ve bunların karşısında bulunan tarafların barış algısı ve çıkarları farklıdır. Barış inşası aşağıdan yukarıya tasarlanmış olmasına rağmen, yukarıdan aşağıya bir barış yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda liberal serbest piyasa, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ve gelişme modelleri ile ilişkili reform süreçlerine vurgu yapmaktadır. Liberal rejim inşa eden dış aktörler, devleti ve toplumu nerdeyse her yönden kontrol etmektedir. Bu durum, dış aktörlerin kendi bilgi, ilke ve yapılarını getirdikleri bir sistemde çatışan tarafların bu sisteme göre tekrar görüşme yapmasını gerekli kılmaktadır (Richmond, 2008: 106). En önemlisi de yeniden yapılanan barış inşasının, Batı'nın liberal demokrasileri tarafından oluşturulduğunu göstermektedir (Call ve Cook, 2003: 238).

Şekil 4: Yukarıdan veya Aşağıdan Barış

Kaynak: Richmond, 2006: 379

Barış inşa sürecine ilişkin önemli olan bir diğer mesele, barış inşa proje ve programlarının bitmesiyle bu sürecin son bulmamasıdır. Çatışma yaşayan topluluklar, resmi müdahaleler sona erdikten sonra çatışmadan kaçınmak ve barışçıl ortamı sürdürmeye devam etmek için kendi müdahalelerini kullanabilmektedir (Özerdem, 2019: 6). Diğer bir ifadeyle, barış inşa sürecinde görevli aktörlerin çatışma bölgesinden çekilmesiyle birlikte inşa edilen barışın devam etmesi için, çatışmayı tecrübe eden toplulukların sorumluluğu devreye girmektedir. Bu topluluklar inşa edilen barışın devamlılığı için uğraşmaktadır.

Çatışma sonrası barış inşası uzun süreli kalkınma, kurumların güçlendirilmesi ve koşulların düzenlenmesi şeklinde ifade edilmesine rağmen böyle bir süreç başarılı olamamaktadır. Çünkü baskıcı bir rejimin şeffaflığını sağlamada veya parçalanmış bir otoritenin yeniden inşa edilebilmesinde yeterince etkili olamadığı görülmektedir (Chopra, 1996: 338). Yani, çatışma sonrası gerçekleştirilen barış inşa faaliyetlerinin belirli hedeflerinin olduğunu ancak inşa faaliyetlerinin bu hedefleri hayata geçirmede kendilerinden beklenenleri yerine getiremediğini söylemek mümkündür.

Burchill (2005: 66)'da, devletlerin öncelikli amacının hayatta kalmak olduğuna vurgu yaparak; birbirlerine olan ekonomik bağımlılıklarının güvenlik endişesinden daha fazla olmadığını belirtmektedir. Bu nedenle, devletlerin ekonomik işbirliği içinde olmaları güvenlik endişesi nedeniyle kısıtlanabilmektedir. Karşılıklı bağımlılık güç dağılımının eşitsiz bir şekilde dağılımından dolayı devletler arası ilişkilerde var olan hegemonya ve bağımlılık durumunu ortadan kaldırmamaktadır. Örneğin ABD, karşılıklı bağımlılığın kurallarına yön veren çerçeveyi çizen güçlü bir aktördür. Bu nedenle Burchill çatışma ve işbirliğinin son bulmayacağını belirtmektedir.

2.2. Liberal Barış İnşası Çalışmalarının Ortaya Çıkışı

Barışın net bir tanımının yapılamayışı barış inşa etme sürecini zorlaştırmaktadır (Reychler ve Langer, 2006: 20). Uluslararası sistemde barış durumunun tesis edilmesi savaş, barış konferansları

ya da yakın dönemde liberal barış ile ilişkilendirilen temel normların kurumsallaşmasından ortaya çıkan Batı'ya özgü bir anlayıştır (Rasmussen, 2003'ten aktaran: Richmond, 2005: 2).

Modern ulus devlet, bireylerin üzerinde egemenlik hakkına sahip üst bir otoritedir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ulus devletin egemen konumu daha da güç kazanmıştır. Bu duruma tepki olarak, ulus devletin belirttiği kurallara uymayı reddeden bireyler ortaya çıkmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bazı zayıf devletler ulus devlet şeklini hayata geçirmede başarılı olamamıştır. Bu devletlerin zayıf olduğu nokta, farklı etnik ve dinsel grupları zorlayarak veya zorlamadan gönüllü olarak topluma entegre edememelerinden kaynaklanmaktadır. Topluma entegre olamayan gruplar Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan etnik ve din temelli çatışmaları başlatan neden olmuştur. (Çınar, 2018: 45). Bu durum, Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen koşullara bağlı olarak dünyanın farklı bir çatışma şekli ile karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Çatışma yaşayan toplumlara nasıl müdahale edileceği ve çatışmanın ardından bu toplumlarda nasıl bir düzen kurulması gerektiği gibi sorular Soğuk Savaş sonrası dönemin sorunsalları arasında yer almaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde savaşıardan zarar görenlerin neredeyse tamamını sivil halk oluştururken, çok az bir kısmını çatışma esnasında savaşıan kişiler oluşturmaktadır. Bu durum çağdaş çatışmaların temel hedefinin sivil halk olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. 1990'lı yıllarda bu olaylar Bosna, Ruanda, Doğu Timor, Liberya, Sierra Leone gibi dünyanın birçok yerinde gözlemlenmiştir (Reychler ve Langer, 2006: 8). Bu bölgelerde sivil halk hedef alınarak çatışma yaşanmıştır.

Toplumların bu şekilde çatışma şeklinin değişmesi çatışma sonrası tekrar yapılanma şeklinin de değişmesi anlamını taşımaktadır. İki savaş arası dönemde, uluslararası politikaya yön veren egemen devletler arasındaki mücadeleler bu duruma örnek teşkil etmektedir. Savaş sonrası dönemde ise etnik çatışma, terör ve ayrılıkçı savaşlar gibi yıkıcı etkileri büyük iç savaşlar yaşanmaya başlamıştır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa ve diğer büyük güçler, devletler arasında yaşanan savaşların merkeziken artık savaşlar Asya, Afrika ve Latin Amerika gibi Üçüncü Dünya ülkelerine yayılmaya başlamıştır. (Meernik ve Mason, 2006: 2-3). Bu demektir ki artık sivil halkın zarar görmesine yol açan iç savaşlar Soğuk Savaş sonrasında dünyanın çeşitli yerlerinde görülmeye başlamıştır.

İç savaş olarak belirtilen durum, bir devlet çatısı altında yaşayan bireyler arasında gerçekleşen bir savaş türü olup, isyancı bir grup ve hükümet arasında gerçekleşebilecek çatışmaları kapsayabileceği gibi, ülkede bulunan farklı etnik ve dini özellikler gösteren gruplar arasında da gerçekleşebilmektedir. Uluslararası hukuk açısından bu bir savaş türü olarak kabul edilmemektedir. İç ve dış nedenlerin hangisiyle meydana geldiği fark etmeksizin ortaya çıkan bir iç savaş durumu, dışarıdan bölgeye müdahale edilmesiyle sonuçlanmaktadır (Arı, 2013: 508).

Lederach (1997: 18), iç savaşlarla ilgili olarak oldukça köklü bir yapıya sahip olduklarını ve uzun zamandan beri devam eden ihtilaf durumunu ifade ettiklerini ortaya koymaktadır. Yüksek düzeyli şiddet ve zulmün bu ihtilaf durumunu artıran unsurlar olduğunu belirtmektedir. Bu durum daha çok psikolojik ve kültürel özelliklerin çatışmalara yön verdiğini göstermektedir. Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemin kavramlarından biri olan iç savaş veya daha dar anlamda devlet içi çatışma, dar anlamda silahlı çatışma durumunu ifade etmekle birlikte darbe teşebbüsü, kısa süreli isyanlar, milis kuvvetlerin eylemleri, silahlı çeteler, gruplar, özgürlük hareketleri ve terörist eylemlere yol açan askeri darbelerle kendini göstermektedir. Bu eylemlerde hükümet, eylemcilerin karşısında yer almakta olup çeşitli önlemler alma ihtiyacı hissetmektedir (Wallensteen, 2002: 131). Devletleri önlem almaya iten sebep ise iç savaşların devletler arasında yaşanan savaşlardan daha fazla yıkıcı etkiye yol açmasından kaynaklanmaktadır. Yerel toplumların yok olmasına kadar toplumun birçok yönden zarar görmesine yol açan iç savaşlar toplumu sosyal ve psikolojik olarak yıkmaktadır (Wallensteen, 2002: 133). Yani farklı yollarla ortaya çıkması mümkün olan iç savaşların toplumdaki yıkıcı etkileri devletlerin kendi aralarında gerçekleştirmiş olduğu savaşlardan çok daha fazla olmaktadır.

Soğuk Savaş döneminin ardından meydana gelen savaşlar analiz edildiğinde, bunların çoğunluğunu iç savaşların oluşturduğunu görmek mümkündür. Örneğin 1989 ve 2003 yılları arasında dünyada toplamda 116 adet çatışma gerçekleşmiştir. Gerçekleşen çatışmaların 89 tanesi iç savaş ve 20 tanesi de dış güçler müdahaleli iç savaş şeklindedir. Aynı dönemde devletler arasında yaşanan savaşlar ise sadece 7 tanedir (Eriksson ve Wallensteen, 2004: 626). İç savaşların giderek yaygın hale gelmesi insani faaliyetlere ve barış inşası çalışmalarına olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu noktada savaşın önüne geçmek isteyenler gereken sorumluluğu üstlenmektedir (Cortright, 2008: 5).

Yani 1989 ve 2003 yılları arası dönemde barışa zarar veren çatışmaların neredeyse tamamının yıkıcı etkileri ağır olan iç savaş şeklinde gerçekleşmesi, uluslararası toplumun önceki dönemlerden daha farklı biçimde, karşı karşıya kaldığı yeni çatışma durumuna son vermek için çözüm arayışlarına girmesine neden olmuştur. Bu durum artık, dışarıdan da çatışma bölgesine müdahale edilmesini gerekli hale getirmiştir. Çünkü, devletler arasında savaşların görüldüğü geleneksel görüşü, Soğuk Savaş sonrası dönemde yerini daha çok dünyanın iç savaşlara maruz kaldığı görüşüne bırakmıştır. Diğer bir ifadeyle, barış artık sadece bir devletin diğer bir devlete müdahale etmesiyle bozulan bir durum değildir. Barış, aynı zamanda devletin kendi içinde yaşanan sorunlar neticesinde de bozulabilen bir durum haline gelmiştir.

Bazı çevrelerde çatışma durumunun görülmesi daha olasıdır. Örneğin, demokratik kurumların ve hukukun üstünlüğünün bulunmadığı, devlet kurumlarının ve meşruiyetin bozulduğu, ekonomik başarısızlığın hüküm sürdüğü ve nüfusun ağır bir şekilde yoksullaştığı yerlerde bu durumlar devleti daha çatışmacı hale getirmektedir (Reychler ve Langer, 2006: 9). Bu noktada siyasal anlamda istikrarsız ve sosyal ve ekonomik olarak parçalanmış ülkelerin daha istikrarlı politika ve ekonomi,

eşitlik ve refah durumunun sağlandığı bir yapıya nasıl dönüşeceği önemli bir konudur. Bir ülkede farklı toplumların barışçıl bir şekilde yaşamasını sağlayan tek boyutlu çözümler mümkün değildir (Reychler ve Langer, 2006: 4).

Böylece Soğuk Savaş döneminin ardından, uluslararası politikada en çok ilgilenilen konu yaşanan iç savaşlar ve etnik problemler olmuştur. Toplumda barışın sağlanarak bireyin güvenliğinin tesis edilmesi oldukça önemli hale gelmiştir. Kant'ın ebedi barış düşüncesini temel alarak ortaya çıkan, Wilson ile devam ederek MC'nin kurulmasıyla süren ancak başarısız olan uluslararası örgütlenme fikri, 24 Ekim 1945 tarihinde BM'nin kurulmasıyla barışın sağlanması için çalışmalarına başlamıştır (Akgül, 2015: 98). BM'nin kuruluşu sendikalardan, Afrikalı ve Amerikalı gruplardan, kadın örgütlerinden ve dini organlardan birçok liderin San Francisco'da bir araya gelmesiyle gerçekleşmiştir (Cortright, 2008: 112).

BM'nin kuruluşuna kadar olan süreci üç ayrı döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem 1868 ve 1874 yılları arasında kapsamaktadır. Devletlerin belirli konularda aralarında işbirliğine gittiği dönem birinci dönemin faaliyetlerini oluşturmaktadır. İkinci dönem 1899 ve 1902 yılları arasında geçen dönemdir. 1899 yılında Lahey'de Uluslararası Barış Konferansı düzenlenerek konferansta, çatışmaların barışçıl yollarla nasıl çözülebileceği, savaşların önlenmesi ve savaşın kurallarının belirlenmesi şeklinde konular görüşülmüştür. Konferansta ayrıca Uluslararası Anlaşmaların Pasifik Çözümü Sözleşmesi kabul edilmiştir ve ardından Daimi Tahkim Mahkemesi kurulmuştur. Son dönem ise 1919 yılında başlayan süreci ifade etmektedir. Bu dönem BM'nin ön şekli olan MC'nin 1919 yılında Versay Anlaşması ile faaliyet gösterdiği süreçtir (United Nations (t.y.), www.un.org/en/sections/history-united-nations/index.html).

MC iki temel amacı gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bunlar, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve devletlerin birbirleriyle işbirliği yapmasının teşvik edilmesidir. Birliğin önemli görevlerinden bir tanesi de devletler arasındaki anlaşmazlık durumlarının barışçıl yollarla çözümlenebilmesinde yardımcı olmaktır. Bu noktada MC, silahlanmalarını azami seviyeye indirmeleri, birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı göstermeleri gibi üye devletlere belirli sorumluluklar yüklemektedir (Lauterpacht, 1955: 392-393).

MC Sözleşmesinin sadece zorlayıcı faaliyetleri içermesi ve yetkililere sıkı koşullar getirmesi modern barış inşası faaliyetleri ile uyumsuz olmasına rağmen, ileride BM'nin barış ve güvenlik koşullarının belirlenmesinde bu sözleşme etkili olmuştur. MC'nin kolektif güvenlik mekanizması Japonya'nın Mançurya'yı ve İtalya'nın Etiyopya'yı işgal etmesine ve diğer yandan Almanya'nın tekrar silahlanmaya başlamasına bir çözüm olamamıştır. Bu durum MC'nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında başarısız olduğunu göstermektedir. Buna rağmen MC, ilerleyen yıllarda barışı koruma stratejisine dönüşecek olan barış gözleme işlevlerinde yer alarak çeşitli çatışma ve anlaşmazlıklarda aktif rol almıştır (Diehl, 2006: 111-112). Kuruluş amaçlarını gerçekleştirmede

başarısız olan MC, dünyanın İkinci Dünya Savaşı'nı tecrübe etmesinin önüne de geçememiştir (United Nations (t.y.), www.un.org/en/sections/history-united-nations/index.html).

Devletler arasında barışın korunması ve güvenliğin sağlanması devletin dışında kalan aktörlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve sosyal eylemlerin varlığını gerekli kılmaktadır. BM'nin kurulması uluslararası ilişkiler disiplininde vatandaşlar ile yasal bir çerçevede uyumun sağlanmasında sınırları belirten liberal yukarıdan aşağıya yönetim paradigmasının yaygın bir şekilde kabul görmesini sağlamıştır. Bu durum BM Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin açıklamalarında, uluslararası örgütlerin ve uluslararası finans kurumlarının kuruluşlarında ve Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasındaki iki kutuplu düzende fark edilebilmektedir. Batılı sanayi toplumlarının ve onların korumasında olan devletlerin aralarındaki güvenlik, siyasal ve ekonomik düzenlemeler liberal barışın ne olduğunu anlamada önemli olmaktadır (Richmond, 2008: 34-35).

Siyasi liderler gelecek nesillerin savaş tecrübesi yaşamaması için BM'nin desteklenmesi gerektiğine inanmaktadır. Böylece MC'nin başarısızlığını tekrar etmeyecek, barışı uygulamada ve sürdürmede daha etkin işleyecek bir dünya örgütü olarak BM'yi görmektedirler (Cortright, 2008: 110).

BM uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesinden sorumludur. BM Sözleşmesi'nde belirtilen negatif ve pozitif işlevler örgütün nasıl çalıştığını ortaya koymaktadır. Negatif işleve göre, barışı tehdit eden durum örgüt tarafından bastırılmaya ve önlenmeye çalışılmaktadır. Örgütün pozitif işlevine göre ise, örgüt barışın sürdürülmesine ve korunmasına yardımcı olan koşulları desteklemektedir. Buna göre, BM'nin ilk maddesi örgütün hedeflerini şu şekilde ortaya koymaktadır: Saldırı eyleminin ortadan kaldırılabilmesi ve barışa zarar veren durumlara son verilebilmesi ve önlenbilmesi için etkin kolektif önlemlerin hayata geçirilmesi, barışa zarar verebilecek uluslararası durum ve anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle ve adalet ve uluslararası hukuka uygun bir şekilde düzenlenmesi ve çözümlenmesi, eşit haklara ve halkların kendi kaderini tayin hakkına saygılı devletler arasında dostane ilişkilerin geliştirilmesi ve dünyada barışın güçlendirilmesi için gereken önlemlere başvurulması şeklindedir (Lauterpacht, 1955: 403-404). Görüldüğü gibi barışın sağlanması ve sürdürülmesi hem MC'nin hem de BM'nin vurguladığı bir durumdur. MC'nin bu konuda başarısız sınav vermesi BM'nin daha güçlü olması gerektiği yönünde bir algıya neden olmuştur.

BM Sözleşmesi uyarınca günümüzde BM pek çok konuda faaliyet yürütmektedir. BM'nin faaliyet gösterdiği konular arasında barış ve güvenliğin sağlanması, çevre, gelişme, insan hakları, silahsızlanma, terör, cinsiyet eşitliği, insani yardım gibi konular bulunmaktadır. Diğer yandan, BM üyelerine kendilerini ifade edebilecekleri bir forum imkanı sunmaktadır. Bu sayede örgüte üye

devletler BM'nin çatısı altında bir araya gelerek sorunları ortaklaşa çözebilmektedir (United Nations (t.y.), www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html).

BM'ye üyelikle ilgili olarak örgüt, tüm devletlerin üyeliğine açıktır ve evrensel değerler sunmaktadır. Bu noktada BM, liberal barışın küresel ve yerel düzeyde yönetişime olan ihtiyacını karşılamayı hedeflemektedir. Ayrıca örgüt, görevini yerine getirirken üye devletlerin egemenliğini gözetmektedir. BM tarafından temsil edilmeye başlanan barış kavramının geniş etkilerinin olduğu görülmeye başlanmıştır. Richmond devletler arasında savaş olması istenmiyorsa iç savaş ve emperyalizmin de istenmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yoksulluk, gelişme ve insan haklarını sadece tanımlamak ve tartışmak yeterli değildir. Bu kavramların aynı zamanda iyileştirilmesi gerektiğini de vurgulamaktadır (Richmond, 2008: 35).

BM üyesi devletler barışın sürdürülmesi ve uygulanması için belirtilen sorumlulukları yerine getirmekle yükümlü olmalarına rağmen Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin ortak rızasının gerekli olduğu bazı durumlarda BM sorumluluklarını yerine getirme görevini her zaman başarılı bir şekilde hayata geçirememektedir. Bu durum Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden bir tanesinin olumsuz oy vermesinin Konsey'in kolektif bir eyleme katılmasına engel teşkil etmesinden ileri gelmektedir. Örgütün tüm üyelerinin üyelikten kaynaklanan görevlerini iyi niyet çerçevesinde yerine getirmesi BM Sözleşmesi'nde açık bir şekilde belirtilmektedir (Lauterpacht, 1955: 406).

Barış ve güvenliğin sağlanmasından sorumlu bir örgüt olarak liberal barış inşasının uygulanması noktasında başta gelen aktörlerden olan BM'nin aslında her zaman etkin olmadığı görülebilmektedir. Kolektif güvenlik mekanizmasını işletebilmesi için Güvenlik Konseyi üyelerinin ortak rızasının gerektiği durumlarda bu ortaklığın kurulamaması örgütün işlevselliğine açık bir şekilde engel oluşturmaktadır. Bu durum da hiç şüphesiz barış ve güvenliği tehlikeye atarak liberal barış inşasının başarısızlığını göstermektedir.

2.3. Çatışma Sonrası Barış Sürecinin Uygulama Boyutları

BM barış sürecinde üstlenmiş olduğu çeşitli görevlerle dünyada barış ve güvenliğin sağlanmasından sorumlu temel uluslararası organ olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, açık bir şekilde BM'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışma çözüm sürecinde üstlenmiş olduğu görevlerde görülebilmektedir (Wallensteen, 2002: 231). Ancak BM veya diğer örgüt veya devletlerin başka bir bölgede faaliyet göstermesi uluslararası hukuk tarafından çeşitli nedenlerle sınırlandırılmaktadır.

Bir devlet tarafından diğer bir devletin var olan durumunun devam etmesi veya değişmesi amacıyla gerçekleştirilen eylemler müdahale olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle müdahale, diktatörce ya da dayatmacı girişim olarak kabul edilmektedir. Bir devlete müdahalede bulunulması

haklı veya haksız gerekçelerle gerçekleşmiş olsa da bu durum devletin dış bağımsızlığı veya bölgesel veya kişisel üstünlüğü ile ilgili bir durumdur. Nitekim uluslararası hukuk genel kural olarak devletlerin uluslararası varlığını korumak amacıyla müdahaleyi yasaklanmıştır. Ancak bazı durumlarda müdahale yapılması uluslararası hukukun meşru gördüğü bir durumdur (Lauterpacht, 1955: 305).

Soğuk Savaş dönemi itibariyle liberal demokratik modelin ve evrensel insan haklarının gelişim göstermesi uluslararası hukuk alanında belirli değişimlere neden olmuştur (Call ve Cook, 2003: 238). Yani uluslararası hukukun genel kuralı olan bir devletin sınırlarının dışında faaliyet göstermesinin yasak olması kuralı, Soğuk Savaş sonrası dönemin gelişmelerinin neticesinde belirli istisnalarla esnetilmiştir. Birçok alanda olduğu gibi, uluslararası hukuk alanı da Soğuk Savaş sonrası dönemin özelliklerinden etkilenmiş ve değişime uğramıştır.

Ancak bir devletin diğer bir devletin askeri unsurlarını sahip olmak isteyerek işgale kalkışması veya bir bölgeyi ilhak etmesi gibi her saldırgan eylemi barındıran durum müdahale kapsamında değildir. Örneğin, 1941 yılında gerçekleşen Pearl Harbor saldırısı bir müdahale değildir. Bu durumda bir ülkeye ne zaman müdahale edilebileceği yönünde cevaplanması gereken bir soru açığa çıkmaktadır. Buna göre, devletler ve uluslararası örgütler gibi oluşumlar ancak meşru sınırlar çerçevesinde bir devlete müdahale yetkisine sahip olmaktadır. Bu durum geleneksel olarak üç ayrı şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar; ev sahibi ülkenin davetini yerini getirme, bireysel veya kolektif savunma ve BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi ile gerçekleşmektedir. Uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye girmesi durumunda Güvenlik Konseyi durumun önlenmesi için yetkilendirmede bulunabilmekte veya uluslararası silahlı bir çatışmanın sonlanması için müdahaleyi gerekli görebilmektedir. Belirtilen üç durumun dışında gerçekleşen müdahaleler yasal olarak kabul edilmemektedir (Doyle, 2015: 5-7).

Bu durum, çatışma yaşayan toplumların yeniden inşa sürecinin hassas yapısına işaret etmektedir. Şöyle ki, bir yanda uluslararası hukuk nezdinde devletlerin egemenliği dururken diğer yanda belirli yasal gerekçelerle bu ülkelerin egemenlik durumu görmezden gelinebilmektedir.

BM Şartı VI. Bölüm uluslararası barışın tehlikeye girmesi durumunda öncelikle görüşme, arabuluculuk ve uzlaşma gibi barışçıl yöntemlere başvurulması gerektiğini belirtmektedir. Güvenlik Konseyi uygun görürse çatışan tarafları bu yollardan herhangi biri ile çözüm sağlamak üzere çağırabilmektedir. BM'ye üye devletlerin herhangi bir durumu Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul'a sunma yetkisi bulunmaktadır. Örgüte üye olmayan bir devlet uyuşmazlığa taraf olması durumunda belirtilen uyuşmazlık için barışçıl yöntemlerle çözümü önceden kabul etmesi durumunda uyuşmazlığı Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul'a sunabilmektedir (UN, (t.y.), <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vi/index.html>). Diğer bir ifadeyle, örgüt üyesi

olmayan bir devlet uyuşmazlığın çözümlenmesinde barışçıl yöntemleri kabul etmişse eğer konuyu Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul'a getirebilmektedir.

BM'nin çatışmaya müdahale ile ilgili olarak ortaya koyduğu hususlar MC'nin bu konudaki hususları ile benzerlik göstermekle birlikte, BM'nin ifadeleri daha açıktır ve gittikçe artan bir şekilde zorlayıcı faaliyetlere dayanmaktadır. BM Şartı'nın VI. bölümünde önderlerin askeri güce başvurabilmelerine olanak sağlayan birçok çatışma çözüm alternatifi sunulmaktadır. Çatışma çözümede BM Şartı'nın VI. bölümünde belirtilen barışçıl hususların etkili olmaması durumunda Şart'ın VII. bölümde belirtilen eylemlere başvurulmaktadır. Madde 42'de kolektif güvenlik durumu düzenlenmiştir. Böylece madde 42'ye göre Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi için hava, deniz veya kara güçlerinin kullanılması için yetkilidir (Diehl, 2006: 114). Yani BM barışın bozulması durumunda öncelikle barışçıl yöntemler uygulayarak barışın tekrar sağlanmasını hedeflemektedir. Barışçıl yöntemlerin işe yaramadığı durumda yani, yapılabilecek başka bir yöntem kalmadığında BM askeri güç kullanımına izin vermektedir.

Devletler arasında yaşanan savaşların son bulması, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması, gelişme, ekonominin refahı ve insan hakları BM barış gündeminin ortaya koyduğu unsurlar arasındadır (Richmond, 2005: 44). Kurulduğundan beri BM, çatışma bölgelerinde birliktelik ve istikrarın sağlanması için çeşitli barış oturumları düzenlemiştir (Duran, 2001: 134). Günümüzde aktif olarak toplam 23 Barış Koruma misyonu bulunmakta ve buralarda toplam 92,657 kişi dünyanın barışçıl bir yapıya sahip olması için çalışmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.), www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-baris-operasyonlarına-yaklasimimiz-ve-katkılarımız.tr.mfa).

BM barışı koruma gücü ilk kez 1956 yılında Ortadoğu'da görevlendirilmiştir. BM'nin Bosna-Hersek ve Somali'deki müdahalesi tarafların ateşkese göre davranmadığı ve işbirliğini reddettiği veya belirli bir dereceye kadar işbirliği yaptıklarında çatışma bölgesinde barışın sağlanmasının güçleştiğini göstermiştir (Duran, 2001: 136). Bu nedenle operasyonun başarı ile sonuçlanması ve barış durumunun gerçekleşmesi için çatışan tarafların tutum ve davranışlarının önemli olduğunu söylemek mümkündür.

BM barışı koruma operasyonları zorunlu bir şekilde uygulanmamaktadır. Ancak Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olursa taktiksel seviyede güç kullanabilmektedir. Yapılabilecek başka bir şey yoksa güç kullanımı kabul edilebilir bir durumdur. BM barışı koruma operasyonun güç kullanması her zaman siyasal etkiye sahiptir ve çoğu zaman tahmin edilmeyen durumlara yol açabilmektedir (Principles of Peacekeeping (t.y.), <https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping>). Tarihsel süreçte BM'nin barışı koruma operasyonlarında bu hassas süreci ne şekilde yönettiği önemli olmaktadır.

Birinci nesil barışı koruma operasyonları BM askeri güçleri tarafından ateşkesin izlenmesi, askerlerin geri çekilmesinin kolaylaştırılması ve istikrarsız durumlarda ülkeler arasında tampon bölge olarak yer alması şeklinde uygulanmaktadır. Bu durum, devletlere siyasi bir çözüm sağlayabilmek için çatışmanın kontrol edilmesi, çatışma durumunun ilerlemesinin engellenmesi ve istikrarın devamlılığının sağlanmasını hedefleyen bir güç mekanizması sunmaktadır. Westphalia düzenine uygun olarak birinci nesil operasyonlar devletler arasında uluslararası güvenlik üzerinde durmaktadır. Barışı koruma devletler arasında meydana gelen anlaşmazlığın barışçıl bir şekilde çözümlenmesinde rol almaktadır. Klasik barışı koruma operasyonları bazı yönlerden uluslararası toplumun çoğulcu yapısını belirtmektedir. Buna göre, devletlerin birbirleriyle olan barış ve düzen durumunun devam edebilmesi için gerekli olan işbirliği kuralları ve egemen devletlerin üstünlüğü üzerinde durmaktadır (Newman vd., 2009: 5-6).

Barışı koruma operasyonları çatışmanın birincil taraflarının onayı ile yerel veya yerel olmayan kurumlar tarafından yürütülmektedir. Soğuk Savaş süresince Kıbrıs ve Lübnan'daki BM müdahalesi barışı koruma örneğidir. Buna göre, çatışmanın taraflarının arasına bir tampon bölge oluşturulmuş ve taraflar askeri müdahaleye onay verdiğinde de operasyon başlatılmıştır (Özerdem, 2013: 63). Bu şekilde Kıbrıs'ta görev alan BM barışı koruma gücü çatışmanın daha fazla ilerlemesinin önüne geçmek istemiştir. Lübnan'da BM Gözlem Grubu (UNOGIL) Lübnan sınırlarına yasadışı bir şekilde personel ve silahın geçmesini engellemeyi hedeflemiştir. Kongo'da gerçekleştirilen operasyon biraz daha farklı bir örnek teşkil etmektedir. 1960-1964 arası yıllarda Kongo'da uygulanan operasyon bir iç savaş duruma uygulanmıştır. Ancak ülkede uygulanan operasyon yaşanan çatışmayı çözmek yerine ülke bütünlüğünün devam etmesi için çabalamıştır. Soğuk Savaş döneminde gerçekleştirilen operasyonların neredeyse tamamı devletler arası çatışma yönetimi şeklindedir ve çok azı iç savaş durumlarında konuşlandırılmış klasik modeli yansıtmaktadır. Bu operasyonların hedefi istikrarsızlığın nedenini bulmaktır. Bir iç savaş durumunu engelleme veya çözümlenme üzerinde çok fazla durmamaktadırlar (Newman vd., 2009: 6-7).

Soğuk Savaş sonrası dönemde barışı koruma operasyonları çoğunlukla BM çatısı altında güç kullanımını içermektedir. BM'nin müdahalesini kabul ederek çatışmaya son vermek isteyen tarafların arasına askeri güçlerin yerleştirilmesi ile çatışma durumuna son verilmesi hedeflenmektedir. Böylece barışı koruma ile görevlendirilenler bölgenin istikrara kavuşması, çatışmanın son bulması ve sorunun ortadan kaldırılması için uğraşmaktadır (Dawson, 2004). Bu durum çağdaş barış inşası yaklaşımlarının çatışma yaşayan toplumlarda barışın devamlılığını sağlanmaya çalıştığını ortaya koymaktadır. Bu toplumların sosyal, ekonomik, kurumsal ihtiyaçlarının göz önüne alınarak, liberal inşa kapsamında dönüşümü hedeflenmektedir. Buna göre, sadece devletler arasında var olan istikrarsızlığın giderilmesi değil aynı zamanda bir barışın inşa edilmesi için çabalanmaktadır. Böylece, barış operasyonlarında yürütülen faaliyetlerde çeşitli değişimler meydana gelmiştir. İnsani örgütler, STK'lar ve ticari kuruluşları da kapsayan oldukça fazla aktör operasyonlarla ilişkili hale gelmiştir. (Newman vd., 2009: 7). Diğer yandan zamanla

BM çeşitli sorunlarla mücadele etmeye başlamıştır. Bunlar arasında bazı ülkelerin (Japonya, Almanya, Hindistan) örgütün daimi üyeliğine girme talebi, konseyin veto yetkisine sahip olması, örgüt bütçesinin yetersizliği, ABD'nin tek taraflı olarak faaliyette bulunması gibi durumlar yer almaktadır. Zayıflıklarına ve eleştirilerine rağmen Soğuk Savaş sonrası dönemde örgütün dünyada barışı gerçekleştirebileceğine inanılmaktaydı (Özgöker, 2006: 19).

2.3.1. Çatışma Sonrası Barış İnşa Yaklaşımı

Barışı koruma (peacekeeping), barış inşası (peacebuilding), barış uygulama (peace enforcement), barış yapma (peacemaking) gibi kavramlar çoğu kez doğru şekilde kullanılmamaktadır. Barış inşası kavramını tam olarak karşılayacak, üzerinde fikir birliğine varılmış genel bir tanımlama mevcut değildir. BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali (1995), barış inşası kavramını geleneksel barışı koruma tarafından desteklenen düşmanlıklara son vermek anlamında değil, yeni bir çevre inşa etmek şeklinde tanımlamaktadır. Barış inşası kavramını basit bir şekilde negatif barış ile ilişkilendirmenin doğru olup olmadığı ile ilgili görüş ayrılıkları vardır. Basit olarak çatışmaya dönüşün tekrar yaşanmasını engellemek şeklinde belirtilen durumun pozitif barışı ifade edecek şekilde genişletilip genişletilmeyeceği sorunu, barış inşası kavramı üzerinde net bir tanımlama yapmayı mümkün kılmamaktadır (Diehl, 2006: 108). Diğer bir ifadeyle, barış inşası tanımı yapmanın zorluğu kavramı negatif barış ve pozitif barış olarak iki ayrı biçimde ifade eden görüşlerin varlığından kaynaklanmaktadır.

Dünyada yaşanan çatışmalardan birçok insanın zarar görmesiyle toplumlar, sosyal ve siyasal olarak ayrılmıştır. BM'nin klasik barışı koruma sisteminin çatışmaları önlemede yetersiz kalması sonucu Boutros Boutros-Ghali daha iyi işleyen bir mekanizmaya duyulan ihtiyacı belirtmiştir. Böylece daha etkin çalışarak ihtiyacı karşılayacak barış inşasını ortaya atmıştır. Çatışma sonrası tekrar çatışmaya dönüşün yaşanmaması için toplumda kalıcı barışı tesis edecek norm ve kuralların belirlenmesi işlemleri, barış inşası sürecidir. Çatışmaya neden olan faktörler belirlenmeli, sürekli ve dayanışma içerisinde çalışılarak toplumda kalıcı barış tesis edilmelidir. Aksi halde oluşturulacak bir barışın tekrar çatışmaya dönüş ile sonuçlanma ihtimali yüksektir (Griffiths, vd., 2013: 26-27). Bu noktada barış inşası yoluyla toplumda kalıcı barışın sağlanabileceği vurgulanmaktadır.

Ghali (1992: 203), "Agenda for Peace" (Barış için gündem planı)'nda 1945 ve 1992 yılları arasında dünyada yüzden fazla çatışma yaşandığını ve bu çatışmalardan dolayı dünyada yirmi milyonun üzerinde insanın hayatını kaybettiğini ortaya koymaktadır. Ghali, Güvenlik Konseyi'nin bu çatışmalarda ortak karar alıp uygulamak yerine bölünmelere sebep olduğunu ve bu nedenle BM'nin belirtilen yıllar arasında zayıf kaldığını belirtmektedir. BM'nin amaçlarının neler olması gerektiğini ise beş madde ile açıklamaktadır. Bunlardan ilki, çatışmaya sebep olabilecek durumları önceden fark ederek müdahale edilmesi gerektiğidir. Şiddete yol açabilecek durumlar fark edildiğinde diplomasi yöntemi uygulanmalıdır. İkincisi, çatışma durumu ile karşılaşıldığında

çözüm için barış sağlamaya yönelik faaliyetlere destek olunması gerektiğidir. Üçüncüsü, barışı korumaya çalışmak ve barışın sağlanmasından sorumlu olanlar tarafından belirtilen anlaşmaların uygulanmasını sağlamak için çalışmaktır. Dördüncüsü, her an farklı bağlamlarda barış inşasına hazır bulunulması gerektiğidir. Örneğin, iç savaşlar ve mücadeleler tarafından zarar gören toplumlarda kurumların ve alt yapı sistemlerinin tekrar hayata kazandırılmasını sağlamak ve daha önce savaş yaşayan toplumlar arasında barışçıl bağlar geliştirmek şeklinde hizmetleri hayata geçirmekten sorumlu olduğunu belirtmektedir. Son olarak, çatışmaya sebep olan nedenleri ortaya koymanın gerektiğini vurgulamaktadır. Toplumun ekonomik hoşnutsuzluk, adaletsizlik ve siyasal anlamda baskı nedeniyle mi çatışma durumu ile karşılaştığının belirlenmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Böylece Ghali hazırlamış olduğu belgede dört temel eylem alanı üzerinde durmuş olmaktadır. Bunlar önleyici diplomasi, barış yaratma, barışı koruma ve çatışma sonrası barış inşası şeklindedir. Barış inşası kavramı çatışma durumundan daha barışçıl ve sürdürülebilir ilişkilerin olduğu bir aşamaya geçişi ifade eden kapsamlı bir süreci ifade etmek için kullanılmış olmaktadır. Böylece resmi barış görüşmelerinin öncesinde ve sonrasında gerçekleşen çeşitli eylemler ve işlevler barış inşası sürecini ifade etmektedir. Bu durum barışın dinamik bir sosyal süreç olduğunu ve bir barış inşası sürecine ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır (Lederach, 1997: 20). Ghali'nin eylem planları arasında belirtmiş olduğu barış inşası kavramı önceki planlardan daha farklı bir eylem planı sunmaktadır.

Çatışma meydana geldiğinde ilk olarak barış sağlama ve barışı koruma müdahaleleri çatışma bölgesine uygulanmaktadır. Uygulanan müdahalelerle çatışma bölgesinde sorun çözüldükten sonra toplumda barışın kalıcı hale gelmesi için çalışmalar başlatılmaktadır. Bu kapsamda tekrar çatışmaya dönüşün yaşanmaması için gerekli önlemleri alma sorumluluğunu barış inşası faaliyetleri üstlenmektedir. BM gerçekleştireceği bu faaliyetleri izleyebileceği gibi aktif olarak faaliyetlerde yer de alabilir (Duran, 2001: 140).

Buna göre, ilk defa 1992'de BM tarafından kullanılmaya başlanan barış inşası kavramı çatışma sonrası bölgede bozulan barışı tekrar sağlamak amacıyla çatışma durumunu unutturmak, doğal çevreyi yeniden tesis etmek, ekonomik kalkınmayı tekrar sağlamak, alt yapı hizmetlerini sağlamak, savaşın taraflarını silahlardan arındırmak, toplumda güvenliği tesis etmek, mültecilerin tekrar yurtlarına dönmelerini sağlamak, ülkeyi mayınlardan arındırmak gibi görevler üstlenmektedir (Akgül, 2015: 99). Diğer bir ifadeyle, BM'nin çatışmadan arındırılan bölgenin tekrar çatışmaya dönmelerini engellemek için bölgede belirttiği gibi çeşitli inisiyatifler olarak gerçekleştirdiği operasyonlar barış inşasını ortaya koymaktadır. BM almış olduğu inisiyatiflerle bölgeye kalıcı bir barış getirmeyi amaçlamaktadır.

Böylece Ghali ve daha sonra Kofi Annan tarafından uzun vadeli bir çözüm süreci olarak BM barış koruma operasyonlarının yeniden düzenlenmesi gerektiğine vurgu yapılarak barış inşası üzerinde durulmuştur. Bu şekilde Westphalia sınırlarının ötesinde sürdürülebilir ve adil bir barış mümkün görülmüştür. BM'nin yanı sıra uluslararası kurumlar, uluslararası finans kurumları, uluslararası mahkemeler ve birçok STK yaşanan çatışmaların son bulması için faaliyet göstermektedir. Bu sürecin kalıcı hale gelmesi ise yönetim rejimi, demokrasi, insan hakları, kalkınma, uluslararası ticaret ve hukukun üstünlüğü ile mümkündür (Richmond, 2005: 113-114).

Sürdürülebilir bir barış inşasının giderek zorlaşan iki unsurdan meydana geldiğini belirtmek gerekmektedir. Bunlar (Overhaus ve Peter, 2012: 2);

- a. Devlet merkezli kurumların güçlendirilmesi için politika ve araçlar yukarıdan aşağıya yaklaşımları hedef almaktadır (devlet merkezli yaklaşımlar temelde hükümet seçkinlerini ifade etmektedir). Bu noktada barışın uygulanmasında devlet dışındaki aktörlerin yer alması ikincil derecede öneme sahiptir. Devletin meşruiyetini sağlayarak barışın yerleşmesi devlet kurumları ve devlet dışında kalan aktörlerin arasındaki ilişkiye ve sivil halkın barış inşa sürecine katılımının sağlanmasına bağlıdır. Diğer yandan yukarıdan aşağıya yaklaşımlar uzun dönemli gelişmeden çok güvenlik öncelikli olduğundan barış düzenlemeleri zarara uğramaktadır.
- b. Barış operasyonları geçici uluslararası yönetimler gibi doğrudan reformlarla uygulanmakta veya AB veya finansal kurumların şartlılığı vasıtasıyla dolaylı olarak uygulanmaktadır (dolaylı şekilde uygulama ile sıklıkla karşılaşılmaktadır). Doğrudan ve dolaylı yöntemlerin eleştirisi yerel koşulları ve bilgiyi ihmal ederek dış çözümleri kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Bazı örnekler müdahalenin iç teşvikleri bastırıldığını ve değişim sağlamada başarılı olamadığını göstermektedir. Örneğin, Bosna Hersek'teki AB şartları kağıt üzerinde bir reform sağlamasına rağmen hiçbir şekilde uygulanmamıştır. Benzer durum Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde de geçerlidir.

Belirtilen iki madde ile ifade edilmek istenen yukarıdan aşağıya uygulanan barış inşası devleti temel almaktadır. Sürdürülebilir bir barış isteniyorsa sivil halk da barış inşasında yer almalı, uzun dönemli kalkınma amaçlanmalıdır. Yerel halkın ve bilginin barış operasyonlarında göz ardı edilmesi liberal barış inşasının başarısızlığına yol açan nedenler arasında sayılmaktadır.

2.4. Barış İnşası Sürecinde Liberal Barış

Barışın negatif ve pozitif varyasyonları göz önüne alındığında, negatif barışın barış durumunu açıklamada yeterli olmadığı görülmektedir. Savaş durumuna son verilmesi ne kadar önemliyse çatışma sonrası oluşturulacak düzen de en az negatif barışın sağlanması kadar önemlidir. Dünyada çatışma yaşayan bölgeler göz önüne alındığında çatışma sonrası düzenin ne kadar hassas

bir yapıda inşa edilmesi gerektiği daha iyi anlaşılmaktadır. İnşa edilecek düzen devletlerin tekrar çatışma durumuna dönmesini engelleyecek şekilde oluşturulması halinde etkin olabilmektedir.

Bu bölümde Kant'ın Ebedi Barış düşüncesine dayanmakta olan ve çatışma bölgelerine uygulanan liberal barış değerlendirmesi yapılacaktır. Liberal barışın negatif bir barış mı getirdiği yoksa toplumu tekrar çatışma yaşamayacak şekilde inşa ederek negatif barışın ötesinde bir durumu mu ifade ettiği değerlendirilecektir.

Hobbes, Locke, Rousseau ve Kant gibi düşünürlerle birlikte şekillenen liberal düşünce doğa halinde insanın eşit olduğu görüşüne dayanmaktadır. Liberal düşünürler insanlar arasında inanç ve kültür yönünden değişikliklerin olabileceğini ancak insanların kendini koruma ve maddi refah elde etme yönünde temelde benzer çıkarlara sahip olduğuna dikkat çekmektedir (Owen, 1994: 93-94).

Liberal düşüncenin kökleri Aydınlanma Çağı düşünürlerine kadar gitmekle birlikte Wilson, liberal barış tezini veya demokrasi ile yönetilen devletlerin diğerlerine göre hem iç hem de dış politikalarında daha barışçıl olduklarını vurgulayan ilk devlet adamı olarak kabul edilmektedir (Paris, 2004: 41). Bu durum aslında liberal barış anlayışının köklerinin oldukça eskilere dayandığını göstermekle birlikte bir devlet adamı olarak Wilson'un da bu noktada liberal barışın toplumda barışı sağlayacağına dair inanç beslediğini göstermesi bakımından önemlidir.

18. ve 19. yüzyıllar liberal düşünürler tarafından çağdaş liberal enternasyonalizmin temellerinin atıldığı dönemdir. Liberal düşünürlerin barışçıl dünya düzeninin nasıl oluşturulması gerektiğine yönelik arayışlarının sonucunda liberal enternasyonalizm şekillenmeye başlamıştır. Bu düşünürler savaşın demokrasi ve serbest ticaretle ortadan kaldırılabileceğini savunmaktadır (Burchill, 2005: 58). Diğer bir ifadeyle 18. yüzyıl itibarıyla oluşmaya başlayan liberal düşünce barışın sağlanmasının demokrasi ve serbest ticaret ile mümkün olabileceğini savunmaktadır.

Liberal veya cumhuriyetçi devletler, ekonomik anlamda artan karşılıklı bağımlılığın etkisiyle benzer siyasal kurum ve değerleri geliştirmektedir. Bu şekilde liberal düşünce devletler arasında karşılıklı güvenin geliştiğine inanmaktadır. Nitekim liberal devletlerin şiddet içermeyen çatışma çözme yollarını tercih ettiklerini ve sonrasında da kendi aralarında bir barış oluşturabildiklerini belirtmektedir (Jahn, 2005: 180-181). Ancak barışın sağlanmasında demokrasi ve serbest ticaret vurgusu yapan liberal düşünce belirli noktalarda eleştirilmektedir.

Realist düşünürler iki savaş arası dönemin sorunlu yapısının büyük ölçüde liberal enternasyonellerden kaynaklandığını iddia etmektedir (Burchill ve Linklater, 2005: 1). Liberal düşünce belirtilen varsayımlarıyla barışın ideal şekli olarak vurgulanan ütopyik düşüncenin yerine geçmiştir. Bu noktada realist düşünürler liberal düşüncenin gerçekleşmesi mümkün olmayan bir barış inşa etmeye çalıştığını belirterek karşı çıkmaktadır. Diğer yandan realistler uzun süren

yirminci yüzyılın nedeni olarak liberal düşünceyi sorumlu tutmaktadır. Nitekim inşa edilen barış hakimiyet, yapısal şiddet ve hegemonya durumlarına da son vermemiştir. Ancak uluslararası ilişkilerin yapısı itibariyle Kant'ın ifade ettiği şekilde barışçıl ilişkiler yürüten ve halkına haklar sağlayan liberal demokratik devletler tek seçenek olarak kabul edilmiştir (Richmond, 2008: 33).

Görüldüğü gibi liberal düşüncenin barış getireceğine dair vurgulamış olduğu varsayımlar iki büyük savaş arası dönemde realist düşünürler tarafından kabul edilmeyerek eleştirilmiştir. Kant'ın ifade ettiği liberal demokratik devlete fazlaca görev atfedilmiş, bu şekilde inşa edilecek bir barışın kalıcı barış getireceği yanılgısına düşülmüştür.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ise liberal barış, inşa sürecinin bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Liberal barış ile müdahaleci, bağışçı ve alıcı arasındaki ilişki ifade edilmektedir (Richmond, 2005: 52). Birçok araştırmacı ve politika yapıcı barışın devamlılığına önem vermektedir. Liberal enternasyoneller ve kurumsalcılar, çoğulcular, inşacı eleştirel teorisyenler, post-modern teorisyenler ve hatta beşeri ihtiyaçlar ve güvenlik ile ilişkilendirilen durumlarla ilgili olarak politika planlayıcılar barışın devamlılığı için çaba vermektedir (Richmond, 2006: 368). Nitekim Soğuk Savaş'ın ilk yılları itibariyle ABD ve İngiltere'nin liberal enternasyonalizmi desteklemesiyle birlikte barış inşa ve devlet inşa projeleri sayı olarak artmaya başlamıştır (Richmond ve Franks, 2009: 4).

Barış inşa faaliyeti ile fiziksel şiddetin olmaması, siyasal, ekonomik, kültürel ayrımcılık türlerinin son bulması, kendi kendine yeterliliğin sağlanması, iç ve dış meşruiyetin onaylanması, çatışmanın yönetimi ve yapıcı yönetim unsurlarını geliştirmeye yönelik istekliliğin olması barışın devamlılığı noktasında yerine getirilmesi gereken hedefler olarak sıralanabilir. Bunun için de etkili iletişim, müzakere ve görüşme, barışı geliştirmeye yönelik kurumlar ve yapılar, bütünleştirici yapı, barış inşa liderliği ve destekleyici bir uluslararası ortam gerekmektedir. Belirtilen unsurlar birbirlerini destekleyici olduğunda aynı anda yerine getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Reychler ve Langer, 2006: 22).

Roland Paris (2004: 5), 1989 ve 1999 yılları arasında geçen on yıllık sürede toplam on dört tane barış inşa faaliyeti gerçekleştirildiğini ve bu faaliyetlerin incelenmesi durumunda hepsinde ortak olarak liberal piyasa demokrasilerine dönüşümün hedeflendiğini vurgulamaktadır. Çünkü iç savaş tecrübe eden ülkelerde istikrarlı ve sürdürülebilir bir barışın liberalleşme ile gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Bu noktada liberalleşmenin siyasal ve ekonomik olmak üzere iki yönüne dikkat çekilmektedir. Siyasal liberalleşme ile ifade edilen demokratikleşme (yani belirli aralıklarla ve hileye başvurulmadan seçimlerin yapılması), iktidarın anayasa ile gücünün sınırlandırılması ve konuşma, toplanma, vicdan özgürlüğünü kapsayan temel insan haklarına saygı duyulmasıdır. Ekonomik liberalleşme ise, pazar odaklı ekonomik model demektir. Bu model devletin ekonomiye karışmasını minimum düzeye indirmeyi ve özel yatırımcıların, üreticilerin ve tüketicilerin ekonomi

hedeflerini yerine getirme özgürlüğünü maksimum seviyeye çıkarmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Kısacası toplumların siyasal ve ekonomik liberalleşme vasıtasıyla barışa ulaşacağına vurgu yapılmaktadır.

John Rawls (1998: 8), anayasal demokratik devletlerin birbirlerini savaşa tetikleyecek nedenlere sahip olmadıklarını ve bu nedenle de birbirleriyle savaşmadıklarını ortaya koymaktadır. İngiltere, Fransa, İspanya gibi modernite öncesi Avrupa'daki devletlere atıfta bulunarak bu devletlerin toprak, din, güç ve ihtişam gibi nedenlerle savaştıklarını belirtmektedir. Demokrasi ile yönetilen devlet yapısının ise barışı sağladığına, bu devletlerin sadece savunma ve insan haklarını korumak adına savaşabileceğine vurgu yapmaktadır. Yani Rawls da liberal değerleri ön plana çıkarmaktadır. Liberal devletlerin barışı sağlayacağına inanmaktadır.

Çağdaş barış inşası çoğu zaman “liberal barış inşası” şeklinde ifade edilmektedir. Bu durum barış inşasının faaliyet gösterdiği alan ve kapsama genişliği ve demokrasi ve piyasa ekonomisini temel alarak kurum oluşturulması gerektiğiyle ilgili vurgularıyla ilgilidir. Liberal barış inşasının temelinde liberal barış düşüncesi bulunmaktadır. Liberal düşünce, liberal olan ve liberal olmayan toplumlar arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Buna göre, liberal toplumlar diğer toplumlara göre gerek iç gerekse de uluslararası ilişkilerinde daha barışçıl davranışlar sergilemektedir (Newman vd., 2009: 10-11). Çünkü demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, serbest ve küresel piyasa ve neoliberal gelişme liberal barışı ifade eden unsurlardır. Birçok kurum ve uzman Soğuk Savaş sürecinin son bulması ile birlikte liberal devlet inşa etme yoluyla çatışma sürecine daha kapsamlı bir yaklaşım geliştirmiştir. (Richmond ve Franks, 2009: 6).

Liberal barışı, karmaşa ve karşılıklı çıkar sistemi şeklinde ifade etmek mümkündür. Uluslararası ve bölgesel örgütler ile birlikte faaliyetlerini gerçekleştirmesi liberal barışın resmi yapısını ortaya koyarken, resmi olmayan yapısı ise güç ve etki ağlarını ifade etmektedir (Ginty, 2011: 36). Yani liberal barışın iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi çoğu zaman liberal barışın uluslararası yapı, norm ve rejim ve yumuşak güç şeklinde kendini gösterdiği uluslararası sistem olarak liberal barıştır. Bir diğeri ise uluslararası barış-destek müdahaleleridir (Ginty, 2011: 38). Demokrasinin desteklenmesi, piyasa temelli ekonomik reformlar ve modern devletlerle ilişkilendirilen kurumlar barış inşasının itici gücünü oluşturmaktadır (Newman vd., 2009: 3).

Richmond liberal barış ile ilişkilendirilen dört ayrı kavram üzerinde durmaktadır. Bunları kazananın barışı, anayasal barış, kurumsal barış ve sivil barış şeklinde ifade etmektedir. “Kazananın barışı” kavramını baskın bir aktörün gerçekleştirdiği barış durumunu ifade etmek için kullanmaktadır (Richmond, 2006: 380-381). Kavramlar içerisinde en önemlisi Kant’ın düşüncesine dayanmakta olan “anayasal barış” kavramıdır. Anayasal barış demokrasi, kozmopolitanizm ve serbest ticarete vurgu yapmaktadır. Bir diğer kavram insan hakları söyleminden ortaya çıkan “sivil barış” kavramıdır. Sivil barış; savunuculuk, kampanya, toplumsal hareket, kendi kaderini belirleme

ve demokratikleşme ile bireylere hem hak hem de kurum sağlamaktadır. Son olarak “kurumsal barış” inşası girişimidir. Burada yasal, normatif ve örgütsel çerçevede bir barış inşa edilmesi hedeflenmektedir. Örnek olarak MC ve MC’nin daha sonraki hali BM ve uluslararası hukuk gösterilebilmektedir (Richmond, 2008: 37).

Richmond (2005: 121)’de, dört farklı şekilde belirtmiş olduğu liberal barış kavramsallaştırmasının çatışmayı sona erdirmeye durumunu ortaya koyduğunu vurgulamaktadır. Barış inşa yaklaşımları; barış inşasında, liberal yönetişimin gelişmesinde ve liberal barışın nihai olarak inşa edilmesinde yukarıda belirtilen dört kavramsallaştırmadan faydalanmaktadır.

Uygulamada kazananın barışı, kurumsal barış ve anayasal barış şeklinde belirtilen liberal barış çerçevesi uluslararası rejim, örgüt, hukuk, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve serbest ticaretin gerekliliğini vurgulayarak güvenlikçi, kurumsal ve anayasal reformlarla birlikte barış inşa faaliyetlerinde yer almaktadır. Bu noktada liberal düşüncenin bireyin özgürlüğünü sağlamak istediğini ve liberal barışın da devlet ve piyasa ile şekillendiğini söylemek mümkündür. Diğer yandan sivil barışın liberal barışın özgürleştirici tüm açıklamalarını benimsemesi kavramlar içerisinde en önemlisi olmasını sağlamıştır (Richmond, 2011: 5). Özetle Richmond’un liberal barışa kazananın barışı, anayasal barış, sivil barış ve kurumsal barış olarak dört farklı şekilde yaklaşması onun liberal barışa daha kapsamlı yaklaşıma çalıştığını göstermektedir.

Liberal barış projesi çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Liberal barışa ilişkin ilk sınıflandırma baskıcı bir şekilde yukarıdan aşağıya barış inşa etme ve kalkınma yaklaşımlarıyla ilişkilendirilen konservatif (muhafazakar) liberal barış modelidir. Hegemonya, hakimiyet, bağımlılık yaratma ve güce başvurma tekniklerini kullanmaktadır. Muhafazakar barış; baskın, çoğu kez tek taraflı ve devlet merkezli bir barışla eşit biçimde görülmektedir. Richmond, diplomatların bu durum için “mümkün olanın sanatı” ifadesini kullandıklarını belirtmektedir. Barış inşasına ilişkin düzenlemelerde çoğu kez BM veya Dünya Bankası görev almaktadır. Son dönemlerde ise ABD tarafından tek taraflı olarak başlatılan devlet inşası girişimleri popüler hale gelmiştir. Bu durum baskı, güç kullanımı, endişe ve sorumluluk duygularının yerini dış çıkarların aldığını göstermektedir. Bu noktada özellikle Somali, Balkanlar, Afganistan ve Irak’ta barışın militarize olması liberal barışın hiper-konservatif modelini ortaya çıkarmıştır. Müdahalenin başlangıç safhaları kazananın barışını büyük ölçüde ortaya koymaktadır (Richmond, 2005: 214).

Liberal barışın ikinci sınıflandırması devlet inşası ve liberal kurumlara odaklanan, diğer yandan yerel mülkiyete karşı daha hassas olan ortodoks modeldir. Liberal uluslararası topluluk kendi fikir, metodoloji, hedef ve normlarını müzakere vasıtasıyla yönetişimi hedefleyerek yeni bir çatışma sonrası çerçeveye aktarmak istemektedir. Bu model denge ve çok taraflılık için çabalamakla birlikte uluslararası örgütler, kurumlar ve STK’ların yanı sıra demokrasi mekanizmasının oluşturulması, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve serbest piyasayı da

kapsadığından dolayı devlet merkezli bir barışı yansıtmaktadır. Yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya bir yaklaşımı temsil etmektedir. Yukarıdan aşağıya barış inşa faaliyetleri büyük devletlerin ve bağışçıların çıkarlarıyla birlikte örgütler, kurumlar ve bağışçıların uygulamaları ve koşullu modelleriyle yönetilme eğilimindedir. Bu modeli Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte başlayan ve bir dönem BM'nin Doğu Timor'daki egemenliği ile doruk noktasına ulaşan BM'nin barış inşası ve yönetim uygulamaları ile örneklendirmek mümkündür. Konservatif ve ortodoks modeller liberal barışın normatif evrenselliğini ve teknik üstünlüğünü kabul etmektedir (Richmond ve Franks, 2009: 8-9). Diğer bir ifadeyle konservatif ve ortodox modeller liberal barış vasıtasıyla bir barış inşa edilebileceğini öngörmektedir. Bu noktada uluslararası örgütler başta olmak üzere çeşitli aktörler faaliyet yürütmektedir.

Son söylemde liberal barışın daha eleştirel bir şekli olan özgürleştirici model yer almaktadır. Özgürleştirici model, önceki iki modelde belirtilen baskıcılık, şartlılık ve bağımlılığa oldukça eleştirel yaklaşmaktadır. Özgürleştirici model yerel mülkiyet ve rızayı dikkate aldığından dolayı liberal barış konuları ile daha yakın durmaktadır. Bu nedenle aşağıdan yukarıya özgürleştirici bir yaklaşımı sunmakla birlikte sosyal adalet ve ihtiyaçlarla daha fazla ilgilenmektedir. Evrensel olduğunu varsayan bu eleştirel model, söylemsel ve müzakere edilmiş gerekliliklere vurgu yapmaktadır. Bu durum bazı devlet bağışçıları ve büyük kurumlarla ilişkilendirilen çeşitli aktörlerin (ki bu aktörler genel olarak yerel ve uluslararası STK'lardır) daha ayrıntılı olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır. Bu şekilde oluşturulan barış sivil barışa eşit görülmeyle birlikte genellikle devlet merkezli değildir, toplumsal hareketler ve özel aktörler tarafından oluşturulmaktadır (Richmond ve Franks, 2009: 9). Özgürleştirici model etnik temelli çatışmaların çözümlenmesine ve dönüştürülmesine önemli derecede katkı sağlamaktadır. Örneğin, Kuzey İrlanda ve İspanya ülkeleri Avrupa'daki en ciddi ayrılıkçı hareketlere tanıklık etmiştir. Sorunun ortadan kalkması ülkede eşitlik ve adaletin yerine getirilmesinin sonucunda gerçekleşmiştir (Çınar, 2018: 49). Özgürleştirici model daha önce belirtilen iki modelin aksine liberal barışa eleştiri getirmektedir. Evrensel olduğunu iddia eden bu modelin yerel mülkiyete ve rızaya yönelmesi de bir diğer farklılık olarak gösterilebilir.

Liberal barışa ilişkin belirtilen bu görüşler çoğu zaman barış inşa uzlaşısıyla birleşme eğilimindedir. Baskın devletin ve bağışçının çıkarlarına ve barış inşasında rol alan aktörlerin yeterliliklerine bağlı önceliklerle ilişkilendirilen liberal barış, barış inşa müdahalesinin herhangi bir aşamasında dışa vurmaktadır. Sözde barış inşa uzlaşısı birliği olarak ifade edilen durum çoğu zaman içerideki rekabet, çıkarlar, farklı unsurların yeterliliklerinden ötürü kolayca başarısızlığa uğramaktadır. Richmond, üç farklı biçimde ortaya koyulan liberal barış modellerinin açık bir şekilde birbirlerine zarar verdiklerini ve birbirleriyle çeliştiklerine vurgu yapmaktadır. Bu durumun genişleyen barış inşa sürecinin parçalanmasıyla sonuçlanabileceğini ifade etmektedir (Richmond, 2005: 215).

Acil bir durumda liberal barışın hiper-konservatif veya konservatif modeli varlık sebebini yukarıdan aşağıya düzeyde bulabilmekte, bir dereceye kadar liberal uluslararası topluma yardım etmekte, devletler sistemi içerisinde yer alan liberal barışın kutsallığını desteklemekte ve korumaktadır. Çatışma sonrası yeniden yapılanma aşamasına gelindiğinde resmi yetkililer liberal barışın ortodoks modeline doğru bir değişimi başlatabilmektedir. Bu aşamada; anayasa, kurumlar ve kurumsal ilişkilerin gelişimine ağırlık verilmektedir. Böylece devletin korunması ve yeniden tanımlanmasının yanı sıra, nüfusun çıkarları ve ihtiyaçları da yerine getirilmiş olmaktadır. Kurumlar ve STK'lar liberal barışın daha eleştirel özgürleştirici modelini temel alarak her iki aşamada da faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Çünkü kurumların ve STK'ların faaliyet göstermesi yerelin ve bağışçının onayı ile gerçekleşmektedir (Richmond, 2005: 215-216).

Tablo 1'de özetle liberal barış modelleri kullandıkları metod, aktör, barışın doğası ve ontolojisi temel alınarak sınıflandırılmıştır. Buna göre, hiper-konservatif model barışı gerçekleşmesi mümkün olmayan ütöpik bir durum olarak görmektedir. Konservatif model güç ve diplomasi vasıtasıyla barışa ulaşılabileceğini belirtirken ortodoks model bu noktada kurumsal ve anayasal yeterliliklerin önemine dikkat çekmektedir. Liberal barışın son sınıflandırması olan özgürleştirici model için barış, sosyal adalet ile ilişkilendirilmektedir.

Tablo 1: Liberal Barış Modelinin Sınıflandırılması

Hiper-Konservatif (Hyper-Conservative)	Konservatif (Conservative)	Ortodoks (Orthodox)	Özgürleştirici (Emancipatory)
Metod: Kuvvet kullanımı	Metod: Güç ve diplomasi, ateşkes, arabuluculuk veya görüşme öncesinde askeri müdahale	Metod: Yukarıdan aşağıya barış inşası; bazen de aşağıdan yukarıya barış inşası	Metod: Yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya barış inşası
Aktörler: Devlet yetkilileri ve düzenli veya düzensiz askeri güçler	Aktörler: Devlet yetkilileri ve düzenli veya düzensiz askeri güçler	Aktörler: Devlet yetkilileri ve düzenli veya düzensiz askeri güçler; uluslararası, bölgesel ve finans kurumları, STK görevlileri	Aktörler: Devlet yetkilileri ve düzenli veya düzensiz askeri güçlerin birleşimi; uluslararası, bölgesel ve finans kurumları, STK görevlileri, kurumlar. Ancak yerel aktörlerin izni gerekmektedir
Barışın Doğası: Kazananın barışı sadece askeri üstünlükle tanımlanır	Barışın Doğası: Kazananın barışı, anayasal barış; Anayasal ve uluslararası barış anlaşması. Barışı koruma gibi uzun süreliğine uygulanan yarı askeri önlemler	Barışın Doğası: Anayasal ve kurumsal barış; uzun dönemli sürdürülebilirlik önemlidir, yapılanma adalete göre daha önemlidir	Barışın Doğası: Sivil barış; sosyal hareketlere, aktörlere ve durumlara, barışa ulaşmada sosyal adalete vurgu yapmaktadır.
Barışın Ontolojisi: Barış olası değildir, oldukça sınırlı veya bölgeseldir, ütöpiktir	Barışın Ontolojisi: Barış güç ve seçkin diplomasinin bir ürünüdür	Barışın Ontolojisi: Barış temelde kurumsal ve anayasal önlemlere bağlıdır; barış evrenselidir aynı zamanda teknik bilgi ve çerçevenin aktarımıyla gerçekleşebilir	Barışın Ontolojisi: Barış sosyal aktörler, devlet ve devlet yetkilileri arasındaki sosyal adalete, açık ve serbest iletişime bağlıdır

Kaynak: Richmond, 2005: 217

Ancak son dönemlerde Balkanlar, Orta Asya ve Basra Körfezi'nde yaşanan çatışmalar göz önünde bulundurulduğunda Soğuk savaş sonrası dönemin kırılma yapısı görülmekle birlikte savaşların devletler arası diplomasi etkinliğinin devam ettiğini de göstermektedir. (Burchill, 2005: 61). Yani liberal barış, savaflara son vererek kalıcı barışın sağlanması noktasında başarılı olamamıştır.

2.5. Demokratik Barış Teorisi (DBT)

1990'ların başında Sovyet komünizminin ortadan kalkması uluslararası ilişkiler disiplininde liberal düşüncenin etkisinin artmasını sağlamıştır (Burchill, 2005: 55). Çünkü Soğuk Savaş döneminde liberal düşüncenin varsayımları gerçek olmuştur. Bu durum realist ve liberal düşüncenin Soğuk Savaş döneminde tekrar karşı karşıya gelmesiyle sonuçlanmıştır. Realizm, Atlantik İttifakı'nın başarılı bir şekilde ilerlemesini Sovyet yayılmacılığının neden olduğu tedirginlik durumu ile açıklamaktadır. Yani, Atlantik İttifakı ile gelen barış, ortak tehdit hissedilen devletlerin tedirgin olması sonucunda bir araya gelerek oluşturdukları işbirliği şeklinde gerçekleşmiştir. Tehdit durumunun son bulmasıyla birlikte bu işbirliğinin dağılması ve bu devletlerin tekrar savaş durumuna geri dönmesi ise olası bir durumdur. Belirtilen iddialara ve daha fazlasına karşı liberal düşünce ortaya yeni bir kavram atmıştır ve bu kavram deneye dayalı verilerle desteklenmeye çalışılmıştır. Bahsi geçen yeni kavram Micheal Doyle tarafından ifade edilen DBT'dir (Özpek, 2016: 192). Kısacası DBT'nin realizmin iddialarına cevap araması sonucu liberal düşüncenin bir ürünü olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Bir düşünce olarak oldukça eski dönemlere kadar uzanan "demokratik barış" kavramının bir teori olarak ortaya atılması 1980'li yıllara denk gelmektedir. DBT daha çok Kant ile özdeşleştirilmektedir. Kant'ın teorisine göre demokrasi ile yönetilen devletler, ülkenin savunmasını gerektiren durumların haricinde hiçbir şekilde birbirleriyle savaşa meyilli olmayacaktır. Çünkü cumhuriyet rejimi demek, savaştan yana olmayan halklardan oluşan bir ülkede halkın bu kararına göre şekillenen ülke yönetimi demektir. Halkın taleplerinin göz ardı edildiği cumhuriyetçi olmayan ülkelerde ise savaş kararı çıkarmak oldukça kolaydır (Ekmekçi, 2011: 108-109). Bu durum cumhuriyet yönetiminin anayasal ve liberal yapısıyla ilgilidir (Özpek, 2016: 325).

Kant'ın argümanlarıyla şekillenen DBT devletlerin yönetim şekillerinin devlet politikasıyla ilişkili olduğunu savunmaktadır. Bu noktada cumhuriyet ile yönetilen devletlerin savaşı bir politika olarak tercih etmeyeceklerini belirtilmektedir. Nitekim, Kant devletlerin ebedi barışa ulaşabileceklerini ancak bunun için belirli özelliklere sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır ve bunlardan bir tanesi de devletlerin cumhuriyetçi anayasalara sahip olması gerektiğidir. Çünkü cumhuriyet barış yanlısı halkın iradesini yansıtmaktadır. Ancak ülkelerin yönetim biçimleri ve barışçıl olmaları arasında bir bağlantı kurmak her zaman doğru sonucu vermeyebilir. Nitekim tarih bu durumu ortaya koyan birçok örnek ile doludur.

1800-1983 yılları arasında gerçekleşen savaşların analizini yapan Doyle, arada geçen yaklaşık iki asırlık süre boyunca demokratik devletlerin birbirleriyle savaşa girmedikleri sonucuna varmıştır. Böylece Doyle'in analizi Kant'ın görüşlerini deneysel olarak desteklemiş olmanın yanı sıra Soğuk Savaş döneminin tehdit ettiği dünyada işbirliği yapmayı bir zorunluluk olarak görenlerin yanılığa düştüğünü de göstermiştir (Özpek, 2016: 193-194). Doyle'nin analizi yaklaşık iki asır boyunca demokrasi ile yönetilen devletlerin yalnızca birbirleriyle savaş yapmadığını ortaya koymuştur. Diğer bir ifadeyle, bu analiz demokratik bir devletin demokratik olmayan bir devletle savaş yapmadığına dair bir bilgi içermemektedir.

John Owen (1994: 89), liberal demokrasiyi ifade ederken liberalizmin baskın düşünce olduğu ve vatandaşların savaş kararlarından yararlanabileceği liberal düşünceleri somutlaştıran bir devletten bahsetmektedir. Bu demektir ki liberal demokrasi, görünür bir liberal varlığı olan ve serbest ifade özgürlüğü ve savaş ilan etme yetkisi olan görevlilerin rekabetçi seçimlerini kapsamaktadır. Owen bu noktada demokratik barış için liberal düşünce ve kurumların bir arada hareket ettiğini vurgulamaktadır. Bireylerin temelde benzer olduklarını vurgulayan liberaller, bireylerin kendini koruma ve maddi refah arayışı içerisinde olduklarını ifade etmektedir. Bu arayışlar için özgürlük ve özgürlük için de barış gereklidir; zorlama ve şiddet unsurları zarar verici olmaktadır. Bu nedenle barış durumunu isteyen bireyler için savaş eğer bir barış ile noktalanacaksa makul karşılanabilmektedir. Liberaller vatandaşların çıkarlarının demokrasi sayesinde gözetildiğine vurgu yapmaktadır. Demokrasi ile yönetilmeyen devletler fethetme ve yağmalama gibi farklı sonuçlara ulaşabileceğinden tehlikelidir. Bu nedenle liberaller demokratik devletlerle bir arada olmayı savunurken, bazı durumlarda demokratik olmayan devletlere karşı savaş çağrısı yapabilmektedir. Owen'in de vurguladığı gibi, demokratik devletler demokratik olmayan devletlere karşı saldırgan bir tutum izleyebilmektedir.

Liberaller savaşın etiklerinin önüne geçmek için iki yol önermektedirler: Demokrasi ve serbest ticaret. Demokrasi sayesinde yönetici elitlerin gücü ellerinden alınmaktadır. Diğer yandan yönetici elitlerin şiddete yönelimleri demokrasi ile frenlenmektedir. Ticaret ve serbest ticaret ise bireylerin arasındaki engelleri ortadan kaldırmaya yardımcı olmaktadır (Burchill, 2005: 59).

Liberal barış teorisinin farklı bir şekli olan DBT demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmamalarını iki gerekçeye dayandırmış olmaktadır. Birincisi, demokratik devletler anayasalarından kaynaklanan hükümler gereğince çatışmaya yanaşmamaktadır ve bu nedenle de birbirleriyle savaşa girmemektedir. Demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmamaları konusunda çekimser davranmaya iten bir başka faktör ise, ekonomik anlamda bazı devletlerin birbirlerine ihtiyaç duyması yani karşılıklı bağımlılık durumudur. Demokratik devletler birbirleriyle savaşa girmeleri durumunda bu savaştan olumsuz yönde etkilenecek olanın ekonomik ve ticari ilişkileri olduğunun farkındadır. DBT'nin savaş ve demokrasi tanımlaması ve demokratik toplumların demokratik olmayan toplumlara karşı saldırgan tutum izleyebileceği yönündeki görüşleri

eleştirilmiş olsa da teori birçok kişi tarafından desteklenmiştir (Newman vd., 2009: 11). Demokratik rejim olarak ifade edilenin tam olarak ne olduğu ve iç savaşların devam etmesi DBT'nin en çok eleştirildiği noktalardır (Akgül, 2015: 92).

Birinci Dünya Savaşı'nda demokrasinin galibiyeti dünyada daha az savaşın yaşanacağına dair bir umut getirmiştir. Ancak Nye (2007: 36), demokratik Atina örneğini vererek demokratik devletlerin de sık sık savaşa başvurduklarını belirtmektedir. Marksist teorisyenler komünist yönetimlerin devletlerin savaşmasının önüne geçeceğine inanmaktadır. Ancak komünist olmalarına rağmen Çin ve Sovyetler Birliği ve ayrıca Vietnam ve Kamboçya savaş yaşamıştır. Nye bu noktada, devletlerin yönetim şekilleri ve savaşa girip girmeme durumları arasında yeteri kadar bağlantı olmadığını göstermektedir. Nye liberal demokratik devletlerden oluşan bir toplumda savaş durumunun oldukça zayıf bir ihtimal olduğunu kabul etmektedir. Ancak demokratik devletler belirli durumlarda otoriter rejimlere savaş ilan edebilmektedir. Nye tarafından ortaya koyulan örneklerin de gösterdiği üzere ülkelerin yönetim biçimleri ve savaş yanlısı tutum sergilemeleri arasında doğrudan bir bağlantı gözlenmemektedir.

Gelişmiş demokratik ülkeler daha barışçıl olmasına rağmen bu barışın kaynağını demokrasi ile açıklamaya çalışmak doğru değildir. Demokratik barış durumuna Batı'nın gelişmiş ülkelerinin dışında rastlamak mümkün değildir. Demokrasi ve barış arasında bir ilişki durumu söz konusu olsaydı bu sadece Batılı ülkelerle sınırlı kalmaz, tüm dünya ülkelerini kapsardı. Ayrıca Batı'nın gelişmiş ülkeleri dış ilişkilerinde savaşa meyilli tutum sergileyebilmektedir. Diğer yandan bu ülkeler çıkarları söz konusu olduğunda Üçüncü Dünya'nın demokrasi ile yönetilen ülkelerine karşı birçok kez örtülü savaşa girmekten geri durmamışlardır (Ekmekçi, 2011: 119). Eğer liberal halkın çıkarları savaşı gerekli görüyorsa cumhuriyetçi anayasalar savaşa engel olamamaktadır (Jahn, 2005: 190).

Benzer şekilde ABD önderliğinde gerçekleştirilen Afganistan ve Irak savaşları liberal demokratik devletlerin sadece savunma ve insani gerekçelere dayanarak savaşa yöneldiği varsayımının gerçek olmadığını ortaya koymaktadır (Burchill, 2005: 60). Yani liberal demokratik devletler gereken fırsatı yakaladığında durumu kendileri için avantajlı hale getirmekten kaçınmamaktadırlar.

DBT'nin varsayımları ve pratikte meydana gelen olaylar analiz edildiğinde teorinin her durumda geçerli olmadığını görmek mümkündür. Günümüzde her ne kadar anayasal kısıtlamalar ve devletlerin karşılıklı birbirlerine olan bağımlılığı söz konusu olsa da bu durumlar devletler üzerinde tamamen caydırıcı bir etki olamamaktadır. Her ne kadar teori demokratik devletlerin kendi aralarında savaşa girmekten kaçındıklarını iddia etse de demokratik olmayan devletlere karşı davranış aynı şekilde gerçekleşmemektedir. Bu durum ebedi barışın gerçekleşebileceği fikrini savunan liberallerin düşüncesinin gerçeklikten uzak olduğunu göstermektedir. Çünkü ebedi barış

ancak tüm dünya ülkeleri buna dahil olduğunda gerçekleşmesi mümkündür. Ancak bugüne kadar hiçbir zaman gerçek olmayan ebedi barışın fikir bundan sonraki süreçte de ütöpik kalacak gibi görünmektedir.

2.6. Liberal Barış İnşasının Değerlendirilmesi ve Eleştirisi

Liberal ve hatta neoliberal bir barış inşa etmeyi hedefleyen barış inşası, barış ve çatışma çalışmalarının temel araştırma konularından biri olmasına rağmen aynı zamanda birçok bilim insanı tarafından eleştirilmektedir (Richmond, 2008: 109). Eleştirilerin bir bölümü liberal barış kurumlarının ve liberal enternasyonalizmin kalıcı ve kaliteli bir barış getirip getiremeyeceği ile ilgilidir (Ginty, 2011: 25). Çünkü liberal barışın kalıcı bir barış getireceğine dair bir inanış mevcuttur. Bu noktada, liberal barış inşasının kendisinden beklenenlerin ne kadarını yerine getirebildiği, hangi konularda yetersiz kalarak başarısız olduğu önem teşkil etmektedir.

Liberal barış, Batı'nın önderliğinde aktör, epistemoloji ve kurumların hegemon bir sistem altında birleştirilmesi girişimidir (Richmond, 2011: 3). Daha geniş anlamda tanımlanacak olursa liberal barış, Batılı güçlü devletler tarafından uygulanan barış yapma, barış inşa, yeniden yapılanma ve gelişme şeklidir. Bu yönüyle, uluslararası barışı ve gelişmeyi kontrol eden uluslararası normların yerleşmesi hedeflenmektedir. Liberal barışın temel faktörlerini belirleyenler Batılı devletler ve onların kontrolünde olan uluslararası kurumlardır. Bu yönüyle, liberal barış aslında yukarıdan aşağıya bir şekilde barış uygulamaya çalışmaktadır (Ginty, 2010: 395-396). Birçok ülkede liberal barış uygulamaları incelendiğinde bu şekilde oluşturulan barışın başarısız sınav verdiği görülmektedir. Bu durum, liberal barış inşasının birçokları tarafından gittikçe artan bir şekilde eleştirilmesine neden olmaktadır. Liberal düşüncenin yerel koşulları göz ardı etmesi, devlet altı ve devlet dışı aktörleri ihmal ederek devlet düzeyindeki yapılara odaklanması eleştirilen konular arasındadır (Overhaus ve Peter, 2012: 1).

Devlet inşası, liberal barış müdahalelerinin temel işlevlerinden biri haline gelmiştir. Burada devlet, liberal normların ve uygulamaların iletiminde temel kurumsal bir birlik olarak hareket etmektedir. Öyle ki, pek çok liberal barış müdahalesi devletin reformu ile ilgilenmektedir. Bununla ilgili, barış inşasının bir devlet inşasına dönüştüğüne dair pek çok örnek bulunmaktadır. Birçok barış destek faaliyeti devletin reformunu veya desteklenmesini kapsamaktadır. Örneğin, Doğu Timor'da yeni yönetim kurumlarının inşa edilmesi, Güney Afrika'nın otoriter modellerden uzaklaştırılması, Uganda'da bürokrasinin azaltılması, Kosova'da yeni devletin uluslararası tanınması, Sierra Leone ve Irak'ta seçim ve anayasa ile devlet iktidarının yeniden düzenlenmesi gibi durumlarda devletin merkezi konumu görülmektedir (Ginty, 2011: 136-137).

Liberal barış inşasının yalnızca devlet düzeyli yapılara odaklanmasının yanı sıra, barış inşasında faaliyet yürüten BM gibi örgütlerin başarısızlıkları da bu örgütlerin barış inşa sürecinde

sorgulanmalarına neden olmuştur (Gözen, 2006: 266). Uluslararası ve bölgesel örgütler, çatışma sonrası barış inşa sürecinde liberal piyasa demokrasilerini destekleyen yöntemleri hayata geçirmeyi hedeflemişlerdir. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası dönemde bu örgütlerin çoğu liberal demokrasi ve/veya piyasa temelli ekonominin aktif bir şekilde destekleyicisi olmuştur. Bu yönde bir ideolojik yönelimi BM'nin yanı sıra BM'nin uzman kuruluşları olan AGİT, AB, NATO, ADÖ, IMF ve Dünya Bankası ile de görmek mümkündür. Ayrıca ulusal kalkınma ajansları ve yardım ve kalkınma noktasında STK'lar da barış inşasında rol alan diğer aktörlerdir (Paris, 2004: 22).

Liberal barış inşasının uygulandığı Sahra altı Afrika ve Güney Amerika'daki sömürgeleştirme süreci, ABD ve BM'nin Somali'ye etkili yönetim ve insani yardım getirmek üzere müdahalesi, NATO'nun Bosna ve Kosova'ya müdahale etmesi incelendiğinde bu faaliyetler toplumun tepkisi ile karşılaşmıştır. Toplum, dış aktörler tarafından ortaya koyulan barış inşa faaliyetlerine şiddet içeren yöntemler de dahil olmak üzere karşı çıkmıştır (Richmond, 2006: 373). Benzer şekilde, Doğu Timor'da inşa edilmeye çalışılan barış çalışması değerlendirildiğinde de açıkça dış aktörler tarafından dayatılan barışın başarısızlığı ortaya çıkmaktadır. Yerel halkın taleplerini dikkate almadan BM Barış Gücü'nün giriştiği faaliyetlerin bölgedeki barış inşa girişimini başarısızlığa uğrattığını söylemek mümkündür. Bölgeye müdahale eden BM'nin görev tanımlamasının yeterince net olmayışı Doğu Timor'daki zayıflığın devam etmesine yol açmıştır. Bu durum BM Barış Gücü'nün bölgeye müdahale etme kararının gecikmesinin yanı sıra adada ne kadar süre kalınacağı ve ne zaman çekileceği konularında da açıklık olmaması yerel halkın çatışma durumuna katılmasına yol açmıştır (Çınar, 2016: 101). Bu demektir ki çatışma yaşayan topluma müdahale etmenin gerekli olduğu durumlarda yerel halka kulak vermek ve organize çalışmak oldukça önemli olmaktadır (Organize çalışmaktan kasıt, bölgede faaliyet gösteren tüm birimlerin görevlendirmesinin açık ve net bir şekilde belirlenmesini ifade etmektedir). Aksi halde liberal barış Doğu Timor'da gözlemlendiği gibi bir barış getirmek yerine problemleri devam ettirecektir.

Meernik ve Mason (2006: 3), Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte iç savaşların sayısında ve yıkıcı etkilerinde herhangi bir azalma gözlemlenmediğini, Üçüncü Dünya ülkelerinde uzun süredir devam eden birçok çatışmaya barışçıl çözümler getirildiğini kaydetmektedir. BM kuruluşundan itibaren gerçekleştirdiği barışı koruma operasyonlarının çoğunluğunu Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleştirmiştir. El-Salvador, Mozambik, Nikaragua, Guatemala, Angola ve Kamboçya gibi ülkelerde iç savaş durumunun son bulması BM'nin arabuluculuğu ile barış anlaşmasının imzalanması ile sağlanmıştır. İç savaşın ardından oluşturulan barışın devamlılığını sağlamak zordur. Meernik ve Mason barışı koruma misyonlarının desteği ve barış anlaşmaları ile kurulan çatışma sonrası toplumların büyük bir bölümünün barışı sürdürmede başarılı olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak savaş sonrası ulus inşası, yeniden yapılanma ve uzlaşmanın uluslararası topluluk tarafından desteklenmediği yerlerde iç savaşın yeniden canlandığını, birçok barış anlaşmasının çözüldüğünü belirtmektedir. Diğer yandan silahlı çatışmaların tekrar başlaması sadece ulusa ve bireylere zarar vermekle kalmayıp barışa tekrar dönme olasılığını da

zorlaştırmaktadır. Meernik ve Mason, El-Salvador, Mozambik, Nikaragua gibi ülkelerde aslında negatif barışın sağlandığını belirtmektedir. Ancak bu ülkelere liberal değerler empoze ederek oluşturulmaya çalışılan düzenin çatışma sonrası sürecin kırılğan yapısı ile tam olarak örtüşmediğini söylemek mümkündür. Böylece liberal barışa yönelik eleştirilerin özünde, liberal barışın iç savaş yaşayan toplumlarda düşük düzeyli bir barış oluşturduğu gerekçesi yatmaktadır. Ortaya çıkan durumda doğrudan şiddetin engellendiği, bir barış anlaşmasının imzalandığı ve uluslararası barış yardımının gerçekleştiği gözlemlenebilse de doğrudan olmayan yapısal şiddet unsurlarının ve diğer dışlama türlerinin devam ettiği görülmekte ve bu bölgelerde barışı ifade eden duruma güvensizlik, yoksulluk, ayrımcılık ve siyasal durgunluğun eşlik ettiği gözlemlenmektedir (Ginty, 2011: 42). Böylece savaş sonrası süreçte düşmanlık durumu yeniden gözlenebilmekte, bağışçıların verdikleri sözleri yerine getirmediikleri görülebilmektedir. Diğer yandan yerel katılımın olmaması ve savaşın psikoloji üzerinde bıraktığı etkiler savaş sonrası inşa sürecine eşlik eden sorunlar arasında sayılmaktadır (Özerdem, 2013: 134).

Çatışma sonrası yeniden yapılanma sürecinde hızlı bir şekilde seçimlerin yapılması ve ekonomik anlamda iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi kalıcı bir barış oluşturmak yerine çatışmaya neden olabilmekte, bazı durumlarda istikrarsız sonuçlara da yol açabilmektedir. Örneğin, Kamboçya'da 1993 yılında uluslararası barış inşa faaliyeti yürütenler nispeten başarılı olarak değerlendirdikleri seçimleri düzenledikten sonra bölgeden ayrılmıştır. Böylece düzen, ülkede uzun süredir güçlü Hun Sen tarafından bozulmuştur. Libya'da da Kamboçya'ya benzer bir barış inşa süreci yaşanmıştır. Çatışmanın ardından 1997 yılında Libya'da seçimler gerçekleştirilmiş ve barış inşa faaliyeti son bulmuştur. Seçimin galibi olarak Charles Taylor, demokratik unsurları yok ederek ve rakiplerini bastırmaya çalışarak yeni bir mücadele alanı ortaya koymuştur. Diğer yandan El Salvador ve Nikaragua'da gerçekleştirilen barış inşası siyasal anlamda başarılı sonuç vermesine rağmen ekonomik liberalleşmeyi yerine getirememiştir. Nitekim ilk etapta çatışmanın nedenleri arasında gelmekte olan sosyal ve ekonomik eşitsizlik barış inşa faaliyetlerinin ardından ülkede daha da artmıştır (Paris, 2010: 341). Bu nedenle Newman ve arkadaşları (2009: 12), liberal barış inşasını kırılğan ve bölünmüş toplumlara uygulamanın problemlili bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. Liberal barış inşası tarafından vurgulanan liberal demokrasi, insan hakları, toplumların entegrasyonu gibi ifadeler her tür topluma uygulanabilen evrensel değerler değildir. Eski liberal düşünceleri yerinden eden liberal barış ve liberal barışın neoliberal ekonomik boyutlarının çatışmacı veya bölünmüş toplumlarda uygulanması her zaman uygun değildir. Bu demektir ki liberal barış inşasında toplumun yapısını analiz etmek oldukça önemli olmaktadır. Toplumun karakteriyle örtüşmeyen bir barış inşasının açıkça başarısızlıkla sonuçlanacağını söylemek mümkündür.

Toplumun yapısını analiz ederek bir barış inşa edilmesinin yanı sıra bir diğer önemli konu tarafların taleplerini dikkate almaktır. Yapılan çalışmalar taraflardan birinin istemediği halde uygulanmak üzere yukarıdan dayatılan anlaşmaların uzun süreli bir barış getirmediğini

göstermektedir (Demir, 2017: 30-31). Yani bir barış anlaşmasının kendisinden beklendiği gibi uzun süreli ve hatta kalıcı olması için tarafların bu konudaki taleplerine bakılmalıdır. Eğer tarafların taleplerinin dışında dışarıdan dayatılan bir anlaşma söz konusu ise bu anlaşmadan kalıcı bir barış beklenmemelidir.

Çatışma sonrası barış inşa süreci sadece barışçıl toplumlar geliştirmenin yanı sıra mutlu toplumlar geliştirmeyi de hedeflemelidir. Sadece politika, güvenlik ve ekonomiye odaklanmak yeterli değildir. Aynı zamanda sosyal yeniden yapılanmayla ilgilenilmelidir (Özerdem, 2019: 15). Çatışma durumuna son verilerek devletin yapılanmasının tekrar sağlanması ne kadar önemliyse toplumun yapılanması da en az o kadar önemlidir.

Sonuç olarak, liberal müdahalecilik veya liberal enternasyonalizm (uluslararasıçılık) olarak da adlandırılan liberal barış kuzey devletlerinin, uluslararası örgütlerin ve uluslararası finans kuruluşlarının ideolojik ve pratik çıkarlarını yansıtmaktadır (Ginty, 2011: 20). Uluslararası örgütler Batı'nın önde gelen devletlerinin çıkarlarına hizmet etmektedir. Uluslararası örgütlerde Batılı devletlerin daha aktif bir şekilde yer alması bu örgütlerin Batı'nın çıkarlarını yansıttığını göstermektedir. Örneğin, Dünya Bankası'na daima bir Amerikalı başkanlık etmektedir. Benzer durum Uluslararası Para Fonu'nun yöneticisinin daima bir Avrupalı olmasında da görülmektedir (Ginty, 2011: 34). Bu durum liberal barış inşasının aslında belirli bir kesim tarafından empoze edilen değerler olduğunu ortaya koymaktadır. Açık bir şekilde bu durum da liberal barış inşasının eleştirisine yol açmaktadır.

Barış inşa faaliyetlerinin önde gelen örgütü olarak BM dünyada savaşların yaşanmasını engelleyemeyerek kuruluş amacını yerine getirmede başarı gösterememiştir. Bu başarısızlıkta ABD ve Sovyetler Birliği'nin kendi çıkarlarını sağlayabilme ihtimallerinin olduğu durumların dışında BM'den bağımsız olarak hareket etmeleri önem teşkil etmektedir (Gözen, 2006: 268). Bu durum açık bir şekilde örgütün büyük güçlerin etkisinden kurutulup karar mekanizmasını işletebilmesine engel oluşturmaktadır.

BM'de yaşanan sorunlar benzer şekilde NATO ve AB örgütlerinde de söz konusudur. Diğer bir ifadeyle, BM'de ortaya çıkan bir sorun kolay bir şekilde NATO ve AB'de de görülebilmektedir (Gözen, 2006: 272). Uluslararası gelişmeler AB politikalarının oluşturulmasına ve şekillendirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu noktada BM özellikle önem teşkil eden bir kurumdur (Overhaus ve Peter, 2012: 1). Daha basit bir ifadeyle AB politikalarında BM'nin oldukça önemli olduğunu söylemek mümkündür.

AB ekonomik örgütlenmenin örneği olarak ulusal çatışma yaşayan bölgelerde ekonomik ve siyasi işbirliğine zemin hazırlamaktadır. Serbest ticaret ve ticaretin önündeki engellerin ortadan kaldırılmasını devletlerin birbirlerine olan ihtiyacının bir gereği olarak görmektedir. Bu noktada

Avrupa devletleri aralarındaki çatışma ihtimalinin oluşturulacak ortak ticari ve ekonomik bir işbirliği ile en aza indirilebileceğine vurgu yapmaktadır. Fransa ve Almanya gibi ülkeler karşılıklı fayda sağlayan ekonomik ve siyasi ortaklıkların oluşturulması fikrini benimsemiştir (ki bu ülkeler geleneksel olarak sorunlarını askeri yollarla çözmektedir). Bu şekilde kurulacak olan ortaklıkla birlikte (AB örgütlenmesinde de görüldüğü gibi) devletlerin kendi aralarında birbirlerinin barış ve refahına katkıda bulunmuş olacağı varsayılmaktadır (Burchill, 2005: 64). Bu yönüyle AB çeşitli coğrafyalarda faaliyetler yürütmektedir.

AB Balkan coğrafyasında yer alan Bosna ve Kosova'da gerçekleştirilen barış inşa faaliyetleri ile yakından ilgilenmiştir. AB Bosna'da hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı çerçevesinde işleyen kurumlar ve uygulanabilen bir demokrasi oluşturmayı hedeflemiştir. Bu nedenle Bosna'da bağımsız yerel medyanın finansmanı sağlanmış, AB standartları ile uyumlu yeni yasaların hazırlanmasına yardımcı olunmuş ve Bosna anayasasının insan haklarına ilişkin hükümlerinin uygulanmasından sorumlu komisyon desteklenmiştir. Diğer yandan AB'nin en fazla dış bağışçı olduğu ülke Kosova'dır. Kosova'da Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu ile birlikte faaliyet gösteren AB modern piyasa ekonomisini geliştirmeyi hedeflemiştir (Paris, 2004: 26).

NATO çevre sorunlarından ekonomik sorunlara, terörizme, etnik çatışmalara kadar oldukça geniş yelpazede problemlerle ilgilenmektedir. Bu kapsamda Bosna Hersek, Sırbistan Karadağ, Kosova, Makedonya, Afganistan ve belirli bir ölçüde de Irak'ta faaliyet göstermiştir (Özgöker, 2006: 116-117). NATO örgütünde bir karar alınabilmesi için üyelerinin oybirliği gerekmektedir. Ancak bu durum örgüte üye olan devlet sayısındaki artış göz önüne alındığında oybirliği sağlamanın zorlaştığı ve buna bağlı olarak da karar sürecinin daha zor işlediği görülebilmektedir. Libya'da olduğu gibi uzlaşının zor olduğu durumlarda büyük devletler NATO örgütlenmesinin dışında karara varmaktadır. Örgütle ilgili önemli olan bir diğer durum ise İsrail devletinin NATO'ya üye olmamasına rağmen NATO faaliyetlerinde yer alabilmesi İsrail'in ABD ile ilişkisi üzerinde değerlendirilmektedir (Demir, 2016). Bu durum örgütün faaliyetlerini yürütürken ABD hegemonyası altında hareket ettiğine işaret etmektedir.

Tüm bu nedenler göz önüne alındığında liberal barış inşasının zayıf kalarak başarılı olamadığı görülmektedir. Bu kapsamda liberal barış inşa faaliyetlerinin başarısızlıkları göz önüne alınarak bu faaliyetlerin toplumda kalıcı barışı sağlayacak şekilde tekrar düzenlenmesi gerekmektedir.

Genel olarak liberal barış inşa faaliyetlerinin uygulama boyutları incelendiğinde, çatışma yaşayan toplumlarda belirli bir ölçüde negatif barış durumunun sağlandığı görülebilmektedir. Ancak toplumlar halen pozitif barış durumuna geçememiştir. Bu demektir ki liberal barış inşası faaliyetleri, hiçbir zaman tekrar çatışma durumunun yaşanmayacağını garanti edememektedir. Liberal barış inşasının negatif barışı tesis ederek sınırlı bir barış sağladığı kabul edilebilir olsa da,

çatışma yaşayan toplumlarda asıl önemli olan bu toplumların tekrar çatışma durumuna dönüş yaşamayacak şekilde düzenlenmeleridir. Toplumlari bir daha çatışma yaşamayacak şekilde düzenlemeye çalışmak, üzerinde daha fazla durulması gereken bir konudur.

Liberal barış savunucuları ise, liberal barışa yönelik belirtilen eleştirilere ‘alternatifinin bulunmadığı’ yönünde cevap vermektedir. Ancak gerçekte durum böyle değildir. Liberal barışın gözlemlenebilen ve ulaşılabilen alternatifleri bulunmaktadır (Richmond, 2011: 2). Yani çatışma yaşayan toplumlari liberal barışın değerleri üzerinden yeniden inşa etmeye çalışmak, tek çözüm yolu değildir. Liberal barış inşasının başarısızlıkları göz önüne alındığında, çatışma yaşayan toplumlara alternatif yaklaşımlar geliştirilmesi ve uygulanması önemli ve gereklidir.

Bu kapsamda, tümevarımsal tüm metodolojilerin uygulandığı (problem çözme, post-kolonyal stratejiler, etnografi...), fakat teknolojik gelişmelere paralel yaşanan değişim ve dönüşümleri ve uluslararası sistemde görülen yeni aktörleri gözden kaçıran eski yaklaşımların artık geçerliliğinin kalmadığı görülmektedir. Bu nedenle meydana gelen yeni gelişmeleri yakalayıp inceleyebilecek, yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır (Eminoğlu, 2018: 687).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BOSNA-HERSEK ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN LİBERAL BARIŞ İNŞA İNCELEMESİ

Tarihsel süreçte istikrarsızlıkların yaşandığı Balkanlar'a 15. yüzyılda yerleşen Osmanlı İmparatorluğu bu varlığını, 19. yüzyılda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bölgede varlık gösterene kadar devam ettirmiştir. Berlin Anlaşması ile başlayan süreç Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki hakimiyetini yavaş yavaş kaybettiğini ve bölgenin yeniden istikrarsızlaştığını ortaya koymaktadır. Diğer yandan, Avusturya-Macaristan'da başlayan sorunlar Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ülkeyi parçalamıştır. Nitekim savaş sonrasında, tarih sahnesine altı yeni devlet eklenmiştir.

Yugoslavya kelime anlamıyla “Güney Slavlar'ın ülkesi” demektir. (Anderson, 1995: 2). Bu ülke 1929 yılı itibarıyla Yugoslavya şeklinde anılmaya başlanmıştır. Öncesinde bölgeyi ifade etmek için Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı adlandırması kullanılmaktaydı (Phillips, 2004: 40). Yugoslavya; Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya federe devletlerinden oluşmaktadır. Ülke etnik, din ve dil bakımından çeşitlilikleri barındırmaktadır. Bu yönüyle; Sırp, Hırvat, Makedon, Sloven ve Arnavut nüfusa sahip, Katolik, Ortodoks Hristiyan ve İslam şeklinde üç dinin yer aldığı, Kiril ve Latin alfabelerini kabul etmiş bir bölgeden söz edilmektedir (Özdemir, 2019: 10). Buna göre ülkede Müslüman Boşnak, Ortodoks Sırp ve Katolik Hırvat olarak üç ayrı etnik grup yer almaktadırlar. Aynı zamanda Yahudi gibi çeşitli gruplar da azınlık olarak ülkede yer almaktadır (Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1992: 4). Dolayısıyla bölgenin etnik, din ve dil bakımından çoklu özellik gösterdiğini görmek mümkündür.

İkinci Dünya Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra 1941 yılında Yugoslavya, Almanya'nın işgaline uğramıştır. Bosna-Hersek, Naziler ve Hırvat milliyetçilerinin kontrolü altındaki Hırvatistan ile birleştirilmiştir. Savaşın neticesinde, Almanya ve müttefiklerinin işgal ettikleri bölgelerden çıkarılmaları sağlanmıştır. Böylece Bosna-Hersek, Komünist Parti lideri Josip Broz yönetimi altında yeni Yugoslavya'nın altı cumhuriyetinden bir tanesi haline gelmiştir. Böylece Broz ya da bilinen adıyla Tito, savaşın ardından Balkanlar'da güçlü bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle, Yugoslavya'da bulunan farklı kültürleri bir araya getirerek, ülkede birlik ve kardeşlik duygularını gözetmiştir. Özellikle Romanya ve Macaristan gibi tampon ülkelere sahip oluşu Tito'nun ülkeyi Sovyetler Birliği'nden uzak tutmasını sağlamıştır (Phillips, 2004: 40).

İkinci Dünya Savaşı sırasındaki partizan tutumu Batı'nın Tito'ya saygıyla yaklaşmasını sağlamıştır. Batılı siyasetçiler ve yorumcular tarafından diktatör olarak anılan Tito, Yugoslavya tarihi açısından büyük bir liderdir (Oberg, 2007: 67). Tito, ülkeyi Moskova etkisinden uzak tutmaya çalışmış ve 1953 yılına gelindiğinde ise Batı emperyalizmi ve Sovyet komünizmi arasında üçüncü bir yol benimsemiştir. Bu şekilde birbirinden farklılık gösteren toplumları “kollektif-liderlik” yönetimi ile bir araya getirmeyi başarmıştır. Bu şekilde Tito ile birlikte Yugoslavya'da kendine özgü bir komünizm biçimi görülmeye başlanmıştır. Diğer yandan, ülkedeki Sırp ve Hırvat milliyetçiliği de kontrol altına alınmıştır. 1974 yılında ise Tito, federe devletlere onay ve veto hakkı vermiştir. Bu şekilde Yugoslavya içerisindeki cumhuriyetler, Tito döneminde daha fazla özerklik elde etmeye başlamışlardır (Yeniğün ve Hacıoğlu, 2010: 675).

Ancak Tito her ne kadar farklı grupları gözeterek bir siyaset izlemeyi tercih etmiş olsa da, bu tutumu ulusal problemleri tamamen ortadan kaldırmaya yetmemiştir. 1980'li yıllarda Yugoslavya, istikrarsız ekonomisiyle ve uluslararası problemlerle baş edebilecek yeterlilikte değildir. Hatta Yugoslavya, milliyetçi güçlere karşı ulusal birliğini sağlayacak bir yapıda da değildir (Anderson, 1995: 5). Bu durum Yugoslavya'da hüküm süren ekonomik yetersizliklerin siyasal istikrarsızlıklara yol açtığını göstermektedir.

Tüm bu gelişmelere rağmen Yugoslavya, 1989 Mayıs ayında Tito'nun ölümüne kadar onun kontrolünde yönetilmiştir. Tito'nun ölümünün ardından ise, devlet başkanlığı görevi için cumhuriyetlerin başkanları tarafından sırasıyla yerine getirilecek şekilde uygulanması kararlaştırılmıştır. Ancak böyle bir sistemde Sırbistan, kendi üstünlüğünü korumayı tercih etmiştir. 1987 yılında Sırbistan Komünist Partisi liderliğine Slobodan Miloseviç getirilmiştir. Miloseviç tam bir Sırp milliyetçisi olmakla birlikte, aynı zamanda “Büyük Sırbistan” hayalinin de savunucusuydu. Bosna'da yaşanan iç savaşın müsebbibi, Miloseviç ve onun yayılmacı amaçlarıdır (Armaoğlu, 2007: 928). Nitekim Miloseviç'in iktidara gelişi Hırvat, Boşnak, Sloven ve Balkanlar'da yer alan diğer azınlıklar arasında endişeye neden olmuştur (Phillips, 2004: 44).

Soğuk Savaş döneminin ardından, uluslararası ilişkiler disiplininin gündemini en çok rahatsız eden konulardan olan iç savaşların en çarpıcı örneklerinden bir tanesi, şüphesiz Bosna-Hersek'te yaşanan savaştır. Savaşın etkilerinin günümüze kadar devam ettiği ülkede bu sürecin yaşanmasında hangi faktörlerin etkili olduğu, savaş sonrasında ise ülkede pozitif barışın sağlanıp sağlanmadığı gibi konular ülkenin istikrarlı bir barış sürdürmesinde önemli unsurlardır. Bu nedenle Dayton Barış Anlaşması'nda önce ve sonra ülkedeki durumun analiz edilmesi önemlidir.

3.1. Yugoslavya'nın Dağılma Nedenleri

Yugoslavya, çok etnikli yapısıyla Sovyet komünizmi ve Batı kapitalizmi arasında denge kurmaya çalışan tek Balkan devletidir. 1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın çöküşü ve ardından ortaya

çıkan devletlerle birlikte Balkan tarihi son bulsa da, Balkanlar kelimesi bu bölgeyi tanımlayan bir klişe olarak kullanılmaya devam etmiştir (Wachtel, 2008: 8-9).

Tito'nun ölümünün ardından, Yugoslavya'nın dağılacağı ve cumhuriyetlerin de iç savaşa sürükleneceği yönünde haberler Batı basınında konuşulmaya başlanmıştı (Glenny, 200: 495). Nitekim Yugoslavya ve Bosna-Hersek'in tarihi geçmişi kan ve zulümlerle dolu olarak bu iddiaların gerçek olduğunu göstermiştir. Emperyalist, sosyalist ve liberal devlet inşacıları bu çatışma alanlarında faaliyetlerini yürütmekle birlikte, aynı zamanda tarihin yeni sayfalarını da şekillendirmişlerdir (Ginty, 2011: 135).

1989 yılında Sırp Cumhuriyeti'ne getirilen Miloseviç'in Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğine son vermesi ve Karadağ'ı kendisine katmasıyla sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Yugoslavya içerisinde varlığını artırmaya çalışan Sırbistan'ın bu tutumu diğer cumhuriyetlerin gözünden kaçmamıştır (TASAV, 2012: 62). Nitekim Yugoslavya'da hüküm süren siyasi istikrarsızlığın temel nedenini bölgede bulunan farklı ulusların milliyetçi duyguları oluşturmuştur (Djilas, 1991: 2). Öyle ki, Miloseviç'in Yugoslavya'da bulunan Sırları milliyetçi duygularla harekete geçirmesi Franjo Tudjman önderliğindeki Hırvatlar üzerinde de benzer şekilde etki göstermiştir (Phillips, 2004: 58).

Günümüze gelinceye kadar milliyetçilik olgusu Balkanlar'da her an alevlenmeye hazır bir şekilde sürekli olarak beklemektedir. Çünkü Balkan toplumu hiçbir zaman belirli bir kimlik etrafında bir araya gelememiştir (TASAV, 2012: 20). 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında, milliyetçi düşünce sömürgeler tarafından ilgi çekici olmaya başlamıştır. Nitekim 1945 yılı sonrasında milliyetçi talepler meyvelerini vermeye başlamıştır (Rae, 2007: 125). Sırp, Hırvat ve Slovenler'in Balkanlar'da belirginleşmeye başlayan milliyetçi duyguları, Yugoslavya'nın parçalanmasına zemin hazırlamıştır. Cumhuriyetlere tanınan yetkilerin milliyetçi duyguları artıracak şekilde kullanılması bir bakıma sosyalizmin çöküşü anlamına da gelmiştir (TASAV, 2012: 21).

Balkanlar'da cumhuriyetler arasında bulunan ekonomik farklılıklar da ülkenin parçalanma sürecinin bir diğer nedenini oluşturmaktadır (Hilaloviç Tekin, 2011: 17). Balkanlar'da milliyetçiliğin ve hatta ekonomik zayıflığın altında yatan neden ise, bölgeye gerçekleştirilen dış müdahalelerdir. Ancak Batı açısından, bölgeye gerçekleştirilen müdahaleler bir sorun olarak görülmemektedir (Glenny, 2001: 525). Diğer bir ifadeyle, Balkanlar'a gerçekleştirilen müdahaleler bölgede milliyetçi ve ekonomik sorunlara yol açmıştır. Ancak Batı bu müdahalelerin bölgede sorununa yol açmadığını belirterek, müdahaleleri desteklemiştir.

Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde temel neden milliyetçilik olmakla birlikte, parçalanmanın nedeni olarak Batı'nın ve özellikle Almanya ve ABD'nin bölgede kendi etnik

gruplarını desteklemelerini ve yine kendi politikalarını uygulamaya çalışmalarını kabul eden görüş de mevcuttur. Bu görüş, Sırp ve Hırvat milliyetçiliklerinin Yugoslavya'yı dağıtamayacak kadar zayıf olduğu inancına dayanmakta (Thomas, 2003: 3-4), aynı zamanda da bölgede meydana gelen gelişmelerin Batı'nın bölgedeki politikalarından kaynaklandığını iddia etmektedir.

Yugoslavya'da meydana gelen savaşlar göz önünde bulundurulduğunda (ki bunlar 1991-95 yılları arasında Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'te, 1998 ve 2001 yılları arasında da Kosova ve Makedonya'da yaşanan savaşları kapsamaktadır) savaşların altında oldukça çeşitli sebeplerin yattığını görmek mümkündür. Buna göre, ekonomi, nüfusun yapısı, tercihler, kurumsal yapı, din ve sistemin meşruiyet eksikliği gibi nedenler ülkenin parçalanmasında etkili olan faktörlerdir (Ramet, 2005: 55). Öyle ki, etnik anlamda oldukça fazla çeşitliliği bünyesinde barındırması Yugoslavya'nın çok da uzun süre hayatta kalamayacağına bir göstergesiydi (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010: 674).

Yugoslavya'daki ayrılıkçı hareketler birkaç madde ile aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Selver, 2003: 93);

- a. Yugoslavya'da farklı etnik unsurların birlikte yaşamalarını sağlayan Tito'nun ölümü.
- b. Sırpların milliyetçi taleplerinin daha da ileri boyut kazanması ve büyük Sırbistan hayalinin yeniden ortaya çıkması.
- c. Slovenya ve Hırvatistan ekonomilerinin nispeten daha iyi durumda olması ve bu durumun iki ülkeyi genelde Avrupa'ya, özelde ise Almanya'ya yakın hale getirmesi.
- d. Komünizmin ortadan kalkmasının federal birliğin dağılmasına neden olması.
- e. Otoritenin ortadan kalkmasıyla tarihsel anlamda var olan sorunların yeniden canlanması.

Görüldüğü gibi Yugoslavya, Soğuk Savaş sonrası dönemde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Ülkede, nispeten birleştirici bir unsur olarak görülen Tito'nun 1989 yılında ölümü Yugoslavya içerisindeki cumhuriyetlerin bağımsızlık yönünde taleplerinin artmasına neden olmuştur.

3.2. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci

1980 yılı sonunda Mihail Gorbaçov'un yeniden yapılanma ve açıklık (perestroyka ve glastnost) yönündeki ifadesi, sosyalist rejimlerin bağımsızlık kazanmalarıyla sonuçlanmıştır. Doğu Avrupa ve Balkanlar da bu durumdan nasibini alan bölgeler arasında bulunmaktadır. Ancak Yugoslavya'nın parçalanması diğer ülkelere göre daha farklı bir biçimde gerçekleşmiştir (TASAV, 2012: 61-62).

Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde komünizmin çöküşü, Yugoslavya'nın parçalanma sürecinden ayrı düşünülmemektedir. Yugoslavya bölgedeki diğer devletlerle eşitlik ve meşruluk, ekonomik yozlaşma ve kurumsal işlevsizlik sorunları yaşamaktaydı. Kendi kendini yönetebilen

sosyalizm, Sovyet ve Amerikan blokları arasında üçüncü bir yol oluşturmanın peşindeydi. Bu noktada Sovyet bloğu ve hatta Sovyetler Birliği'nin dağılması, Yugoslavya için doğrudan ve önemli bir etki oluşturmuştur. Yugoslavya da bu tarihi dönüşümden etkilenmiştir (Ramet, 2005: 35). Bu noktada sosyalizmin çöküşünün Yugoslavya'da ne yönde etkilere sebep olduğu önem teşkil etmektedir.

1989 yılı itibarıyla Yugoslavya Cumhuriyetleri'nde demokrasi yönünde talepler görülmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında, cumhuriyetlerin bağımsızlık talepleri daha da artmaya başlamıştır. Bu durum, cumhuriyetlerin Sırbistan ile olan ilişkilerinde çeşitli sorunlara neden olmuştur. Nitekim bu sorunlar, Bosna-Hersek'i bir iç savaşa sürüklemiştir (Armaoğlu, 2007: 928). Diğer bir ifadeyle altı farklı cumhuriyetten oluşan Yugoslavya'nın dağılma nedeni, cumhuriyetlerin bağımsızlık yönünde artan taleplerinin Sırbistan'ı rahatsız etmesidir. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu rahatsızlık, etkisini Bosna'da kanlı bir şekilde göstermiştir.

1974 Anayasası'na göre, Yugoslavya'da dönüşümlü cumhurbaşkanlığı uygulanmaktadır. Yugoslavya'nın dağılmasını tetikleyen faktör, bu başkanlık sistemi ve ardından gelen Slovenya'nın bağımsızlık talebi olmuştur (Selver, 2003: 91). Tito'nun ölümünün ardından, 1991 yılı seçimlerinde devlet başkanlığına gelmesi gereken, aslında Hırvatistan'dır. Ancak kendi hedeflerini gözeterek Yugoslavya'ya hükmetmek isteyen Sırbistan, Hırvatistan'ın devlet başkanlığına getirilmesini reddetmiştir. Böylece Sırbistan'ın hedeflediği "Büyük Sırbistan" hayali Yugoslavya'ya büyük sorunlar getirmiştir. Öyle ki, bu hayal cumhuriyetlerin ayrılmasına kadar gitmiştir. Sırbistan, bağımsızlık ilan eden cumhuriyetleri tanımadığını ilan ederek, sırasıyla Hırvatistan ve Slovenya'ya karşı harekete geçmiştir. Öncelikle bu iki ülkeye saldırması ise bu ülkelerin Katolik olmalarından ileri gelmektedir (Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1992: 23).

Sırpların, Büyük Sırbistan hayaline göre, güneyde bulunan tüm Sırplar tek bir çatı altında bir araya gelecektir. Bu nedenle de Slovenler'in ve Hırvatlar'ın bağımsızlık taleplerini iki farklı gerekçeye dayandırarak kesinlikle kabul etmemekteydiler. Sırplar, cumhuriyetlerin iç meseleleriyle ilgili durumda neler yapmaları gerektiğiyle ilgili, Yugoslav Federal Devleti'nde herhangi bir ibare olmadığı üzerinde durmaktaydılar. Diğer bir nokta ise, cumhuriyetlerdeki Sırplar'ın bağımsızlık ilan etmesinin normal olarak kabul edilmesi gerektiğidir. Sırplar'ın hedeflerine bakıldığında Bosna-Hersek ve Hırvatistan ile birleşerek büyük Sırbistan'ı hayata geçirmek üzerine yoğunlaştıkları açık bir şekilde görülmektedir (Selver, 2003: 133).

Görüldüğü gibi, Soğuk Savaş'ın bitişi ve Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması bölgede yaşanan kamplaşmaya son vermiş olsa da, bu durum Balkanlar'da büyük bir güç boşluğuna neden olmuştur. Böylece yeni dönemde Balkanlar bir yandan parçalanma yaşarken, diğer yandan da Avrupa-Atlantik kurumları ile ortaklık geliştirebilme arayışı içerisine girmiştir (Ağır ve Arman, 2017: 457). Çünkü yeni bağımsız olmuş Doğu Avrupa ülkeleri için uluslararası tanınma ve

ekonomik destek oldukça önemli konulardır. Bu anlamda Avrupa Konseyi, BM, NATO ve AB gibi kurumlarla ortaklık geliştirebilmeyi istemektedirler (Chandler, 2000: 8-9). Bu durum Balkanlar'da başlayan parçalanma sürecinin, Batı'nın yardımıyla aşılabileceğine inanıldığını göstermektedir.

1991 yılının ortalarında siyasi çözüm ve arabuluculuk sağlanması için bölgeye bir misyon gönderen Avrupa Topluluğu (AT), aslında bunun için oldukça geç kalmıştır. Çünkü Hırvatistan ve Slovenya çoktan ayrılığın eşiğine gelmiştir. Bölgeyle ilgili tam olarak bir anlaşmaya varılamaması ise isyancılara yeni bir savaşa hazırlanmaları ve silahlanmaları için fırsat vermiştir (Anderson, 2004: 20).

3.3. Bosna-Hersek İç Savaşı

Soğuk Savaş dönemi boyunca Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Yugoslavya Federe Devleti içerisindeki altı cumhuriyetten bir tanesini oluşturmaktaydı. Yugoslavya'nın parçalanma süreci ve aynı zamanda Sırp ve Hırvat liderlerin davranışlarının sonucu Bosna-Hersek'i bir iç savaşa sürüklemiştir (Dobbins vd., 2013: 95). Hiçbir dönemde istikrarlı bir liberal demokrasinin hakim olmadığı Bosna toprakları, tarihsel süreçte Osmanlı İmparatorluğu (1463-1878), Avusturya-Macaristan İmparatorluğu (1878-1918) ve Yugoslavya (1918-1941) tarafından idare edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya, Hırvat Devleti ile birleştirilmiştir. 1990 yılında ülkede serbest seçimler gerçekleştirilene kadar, Yugoslav komünizmi bölgede etkili olmuş ve daha sonra Yugoslavya parçalanma sürecine girmiştir. 1992 yılına gelindiğinde de bağımsızlık ilan eden devletlerin uluslararası tanınma süreci başlamış ve bu durumu savaşlar ve dış uluslararası yönetimlerin dayatılması takip etmiştir (Chandler, 2000: 35).

Haziran 1991'de Slovenya ve Hırvatistan Yugoslavya'dan ayrıldıklarını ilan etmiştir. Bunun üzerine Sırlar, çoğunluğu teşkil ettikleri bölgelerin Yugoslavya'ya bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Ancak Bosna-Hersek hükümetinin bu yönde bir açıklamayı kabul etmemesi üzerine, Sırp ve Sırp olmayan nüfus arasında çatışmalar başlamıştır. Bunun üzerine Yugoslav Halk Ordusu (JNA), Hırvatistan ve Bosna-Hersek'e müdahalede bulunmuştur (Sobotay ve Akgün, 1998: 19). Bosnalı Sırlar kendi bağımsızlıklarını ilan etmişler ve 1992-1995 yılları arasında Bosna hükümeti ile mücadele içerisinde olmuşlardır. Hırvatlar da kendi siyasal varlıklarını ilan ederek 1993-1994 yılları arasında hükümete karşı mücadeleye girişmiştir. Böylece 1990'lu yılların başları, ortaya çıkan savaşta tek taraflı şiddetin geniş çaplı olarak kullanıldığına ve on binlerce BM barış gücünün bölgeye gönderilmesine tanıklık etmiştir (Bosnia-Herzegovina (t.y.), <https://ucdp.uu.se/#country/346>).

Böylece iç savaşın başlangıcını, Bosna-Hersek'in bağımsızlık ilan etmesi ve Bosna-Hersek'teki Sırlar'ın da ayrı devlet kurmak istemeleri oluşturmuştur. Bunun üzerine Sırp, Hırvat ve Müslüman Boşnaklar arasında uzun süre devam edecek olan çatışmalar başlamıştır (Selver,

2003: 143). Savaşın ardından geriye yardıma muhtaç ve karmaşıklarla dolu bir Bosna-Hersek kalmıştır. Savaşta birçok insan hayatını kaybetmiş, ülke ekonomisi ve altyapısı zarara uğramıştır. Kurşunlar ülkedeki yapılarda delikler oluşturmuş ve birçok yapı yanmış veya bombalanmıştır. Böyle bir çatışma ortamında halk ise, ülkeden bir şekilde uzaklaşmayı istemiştir (Phillips, 2004: 49-50).

Almanya, Yugoslav ordusunun Hırvatistan'da devam ettirdiği yıkıcı savaşın Slovenya ve Hırvatistan'ın tanınması vasıtasıyla son bulacağına inanmıştır (Thomas, 2003: 5). Sırp direnişi ile karşılaşan Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık ilan etmesi ve sonucunda Almanya ve AB'nden destek görmesi, esasında Bosna-Hersek için de benzer desteği görebilecekleri yönünde bir cesaret uyandırmıştır (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010: 672). Bunun üzerine Aralık 1991'de Bosna-Hersek'in, Sırp'ların elinde bulunan Yugoslavya'dan resmi olarak ayrıldığını duyurmasıyla AB'nden siyasal tanınma talebinde bulunmuşlardır. Bosnalı seçmenlerin de bağımsızlık yönünde oy kullanmalarıyla Mart 1992'de, Müslüman lider Aliya İzzetbegoviç başkanlığa seçilerek, ülke bağımsızlığını ilan etmiştir. Müslüman bir başkana ve hükümete sahip olan Bosna-Hersek'in bu durumu ise, Sırp'lar tarafından endişe ile karşılanmıştır. Bunun üzerine Bosna-Hersek'te başlayan olaylar, 1995 yılına kadar acımasız bir şekilde devam edecek Saraybosna kuşatmasının başlangıcını oluşturmuştur (Phillips, 2004: 44-45).

Almanya ve diğer devletler tarafından Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıkları tanınmasına rağmen, Bosna-Hersek'te benzer bir durum söz konusu olmamıştır. Bosna-Hersek'in bağımsızlık kararı karşısında uluslararası toplumun sessiz kalışı, Sırbistan'ın bölgedeki müdahalesini kolaylaştırmıştır. Avrupa devletleri ise, Bosna-Hersek'in bağımsızlık kararının tanınması konusunda belirli çekincelere sahiptir. Bunlar arasında, Avrupa'ya yakın bir coğrafyada kurulacak olan Müslüman devletin, bir tehlike olarak görüldüğü görüşü hakimdir. Eğer ki bu Müslüman nüfusa Avrupa devletleri destek verirse, benzer durumun Kosova'daki Müslümanlar için de geçerli olabileceği, onların da bağımsızlık ilan edebileceği ihtimali üzerinde durulmaktaydı. Avrupa'yı endişelendiren bir diğer konu ise, Hırvatlar'ın ve Sırp'ların buldukları yerlerde kendi devletleriyle birleşebilme ihtimallerinin bulunmasıydı (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010: 677). Bu nedenler Bosna-Hersek'in bağımsızlık kararının başlangıçta neden Avrupa devletleri tarafından kabul edilmediğini göstermektedir.

Bosna-Hersek'in bağımsızlık kararının kabul edilmesindeki çekincelere rağmen, Mart 1992'de bağımsızlık kararı Amerika ve Avrupa Devletleri tarafından 6 Nisan'da kabul edilmiştir. Bosnalı Sırp'lar bu kararın iptal edilmesi gerektiğinde ısrar etmişlerdir. Ancak İzzetbegoviç'in iptal yönünde bir kararı kabul etmemesiyle birlikte taraflar arasında çatışmalar başlamıştır. Savaşın dehşet verici boyutları o dönemin bazı cesaretli muhabirleri tarafından dile getirilerek, dünyanın bu savaşı fark etmesi sağlanmıştır. Nitekim "Avrupa'nın arka bahçesinde" yaşanan savaş, uluslararası ilişkiler literatürüne "etnik temizlik" kavramını acı bir şekilde yerleştirmiştir. Buna göre, Bosna'da

insanlar etnik kökenlerine dayalı olarak öldürülmüş, tecavüze uğramış, evlerinden gönderilmiştir. Bu eylemlerin hedefi ise, açık bir şekilde Müslümanlar ve Hırvatlar olmuştur (Holbrooke, 1998: 55).

Görüldüğü üzere, Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma kararıyla başlayan süreci, Bosna-Hersek'in bağımsızlık talebi izlemiştir. Halkın bağımsızlık yönünde oy kullandığı Bosna-Hersek'te Müslüman bir lider ve hükümet biçimi kanlı çatışmaların nedeni olmuştur. Bağımsızlık kararını kabul etmeyen Sırp'lar tarafından gerçekleştirilen eylemlerle Bosna halkı etnik temizliği oldukça vahşet verici bir şekilde tecrübe etmiştir.

Bosna-Hersek iç savaşına kadar bölgede meydana gelen gelişmeler ve iç savaşın ardından yaşananlar tarihsel süreçte kısaca aşağıdaki Tablo 2'de özetlenmiştir. Bosna iç savaşının ardından bölgede Batılı devletler tarafından barış inşa girişiminin başlatıldığını görmek mümkündür. Bu kapsamda ABD, NATO ve AB bölgedeki barış inşa faaliyetlerinin yürütülmesinde rol almışlardır.

Tablo 2: Tarihsel Süreçte Bosna-Hersek

1463	Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilerek Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarına katılması.
1878	Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Berlin Anlaşması hükümlerine göre, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na devredilmesi.
1908	Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhak edilmesi.
1914	Avusturya-Macaristan veliaht prensi ve eşinin, Sırp bir genç tarafından öldürülmesi sonucu 1. Dünya Savaşı'nın başlaması.
1918	1.Dünya Savaşı'nın ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasıyla Bosna-Hersek'in Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na katılması.
1921	Ülke adının Yugoslavya, yani Güney Slavlar'ın ülkesi olarak değiştirilmesi.
1941	Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin yönetimine girmesi.
1945	Tito'nun çabalarıyla Yugoslavya'nın bağımsızlığını kazanması.
1948	Tito ve Stalin'in anlaşamaması nedeniyle Yugoslavya'nın Kominform'dan çıkarılması.
1945-1991	Bosna Hersek Sosyalist Cumhuriyeti olarak Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'ne katılması.
1980	Tito'nun ölümü.
1991	Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan bağımsızlık ilan etmesi.
1 Mart 1992	Referandum sonucunda bağımsızlık ilan etmesi.
1992-1995	Bosna Savaşı
1994	Hırvatlar ve Boşnaklar'ın çatışma durumuna son veren anlaşmayı aralarında imzalamaları. NATO'nun Bosnalı Sırp'lar'a geri adım atmaları için ultimatom vermesi.
1995	NATO'nun askeri faaliyetleri sonucunda Sırp'ların çatışmaları durdurması.
14 Aralık 1995	Dayton Barış Anlaşması ile Bosna Savaşı'nın son bulması. Böylece Bosna-Hersek Devleti'nin Bosna-Hersek Federasyonu, Republica Srpska ve Bréko bölgelerini kapsayan bölgeyi ifade etmesi.
1996	Dayton Anlaşması'nın sivil maddelerini hayata geçirmesi için Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) kurulması.
2004	NATO'nun barışı koruma görevini AB'ye (EUFOR) devretmesi.
2008	Bosna-Hersek ve AB arasında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın imzalanması.
2015	İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın 1 Haziran 2015'te yürürlük kazanması.
2016	Bosna-Hersek'in 15 Şubat 2016'da AB'ye resmi üyelik için başvurması.
Günümüz	Boşnak (Şefik CAFEROVİÇ), Hırvat (Jelyko KOMŞIÇ) ve Sırp (Milorad DODİK) tarafından 3 üyeli Cumhurbaşkanlığı Konseyi tarafından idare edilmektedir.

Kaynak: Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2019: 7

3.3.1. Bosna-Hersek Ülke Profili

Bosna-Hersek Avrupa'nın güneybatısında ve Balkanlar'ın kuzeybatısında yer almaktadır. Kuzey ve Batısında Hırvatistan, doğusunda Sırbistan, güneydoğusunda ise Karadağ ile komşudur. Başkenti Saraybosna olan Bosna-Hersek'in toplam yüzölçümü 51.129 km² dir. Bosna, Sava nehrine dökülen aynı adlı sudan ismini almaktayken, Hersek ise o bölgede kurulmuş olan Hercegovina Dükalığı'ndan esinlenerek isimlendirilmiştir. Hersek, Bosna'ya göre daha küçük olmakla birlikte toplam topraklar içerisinde %18'lik bir alanı kapsamaktadır (Sobutay ve Akgün, 1998: 13).

Tablo 3: Bosna-Hersek Ülke Kimliği

Resmi Adı	Bosna-Hersek
Kuruluş	1 Mart 1992
Başkent	Saraybosna
Resmi Dili	Boşnakça, Hırvatça, Sırpça
Nüfus	3.531.159 (1-15 Ekim 2013 sayımına göre)
Din	İslam, Hristiyanlık (Katolik ve Ortodoks), Yahudilik
Para Birimi	Konvertible Mark (KM)
Yüzölçümü	51.209 km ² Bosna-Hersek Federasyonu 26.345 km ² (%51.46) Republika Srpska 24.840 km ² (%48.52) Bréko Bölgesi 12 km ² (%0.02)
Komşuları	Hırvatistan (kuzey, güney ve batıda), Karadağ (güneyde), Sırbistan (doğuda)
Başlıca Şehirleri	Saraybosna, Banja Luka, Zenica, Tuzla, Mostar, Prijedor
Havalimanları	Saraybosna, Banja Luka, Tuzla, Mostar
Okuryazarlık Oranı (%)	97,2
Ortalama Ömür	Kadın (76,5 yıl), Erkek (71,2 yıl)

Kaynak: Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2019: 5

Şekil 5: Bosna-Hersek Haritası

Kaynak: CIA (t.y.), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>

Bosna-Hersek Yugoslavya Federe Cumhuriyeti'ni oluşturan diğer devletlerden, tek bir ulusa sahip olmayan ülke örneğini teşkil etmesiyle farklılaşmaktadır (Ginty, 2011: 141). Ülkede kültürel olarak temelde Sırp, Hırvat ve Boşnaklar hüküm sürmekle birlikte, ülke daha az sayıdaki diğer dini ve etnik grupları da bünyesinde barındırmaktadır (Phillips, 2004: 52). 1991 yılında Bosna-Hersek'te gerçekleştirilen nüfus sayım sonucuna göre, ülkenin toplam nüfusu 4.760.000'dir. Toplam nüfus içerisinde Müslümanlar %44, Sırlar %31 ve Hırvatlar ise %17'lik bir paya sahiptirler. Toplam nüfusun %6'sını ise kendilerine Yugoslavyalı diyen diğer gruplar teşkil etmektedir (Halilović Tekin, 2011: 14).

Diğer yandan, Bosna-Hersek üç farklı resmi dilin de konuşulduğu bir coğrafyadır. Buna göre, ülkede Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça resmi diller olarak kabul edilmişlerdir. Ülkede Latin alfabesini Müslümanlar ve Hırvatlar kullanmaktayken, Kiril alfabesi ise Sırlar tarafından kullanılmaktadır. (Sabutay ve Akgün, 1998: 16). Görüldüğü gibi, Bosna-Hersek çok dinli, çok kültürlü ve çok dilli bir bölgedir.

Bosna-Hersek nüfusunun kökenine dair birbirinden farklı görüşler olmasına rağmen, genel kabul, Boşnaklar'ın Avar Türkleri'nden geldikleri görüşüdür. Zaman içerisinde Boşnak nüfus Katolik ve Ortodoks dinleri arasında kaybolarak, diğer dinlere de hoşgörülle bakan Bogomilizm dinini kabul etmiştir (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010: 671-672). Bogomil ve İslam dinlerinin

birbirlerine olan yakınlıkları bölgedeki İslamlaşma sürecini kolaylaştıran bir faktör olarak görülmektedir. Çünkü Bogomiller için vaftiz, Meryem Ana ve azizler, resimler ve haç yasak unsurlardır. Diğer yandan papaz sınıfını Bogomiller de kabul etmemektedir. Bu yönüyle Bogomillerin İslam'ı tercih etmeleri zor olmamıştır (Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1992: 6).

Böylece çeşitlilik gösteren Bosna-Hersek'te birçok Güney Slavlı'nın tercihi İslam dini olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yükselişte olduğu 16. yüzyılda ülkede İslam daha yaygın hale gelmiştir. Bu durum Bogomil dinini benimseyen soyluların, Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Müslümanlığı daha iyi bir yaşam biçimi olarak görmelerinden ileri gelmektedir. Bu görüş, soyluların ardından köylüler tarafından da benimsenmiştir. Çünkü İslam'ın kabulü demek, sosyal ilerleme demektir. Bu sayede Müslümanlar hem güçlü bir imparatorluğun hem de dini bir topluluğun eşit üyeleri olmaktadır. Osmanlı idaresi altında bulunan Hristiyanlar ise ikincil sınıf olarak değerlendirilmekteydi. Örneğin, ülkede Hristiyan halkın ata binmesi, belirli giysileri giyebilmesi yasaklanmıştı (Djilas, 1991: 9-10). Kısacası Bosna-Hersek'te Müslümanlara belirli hakların tanınması ülkede İslam'ın yaygınlaşmasında önemli bir faktördür.

3.3.2. Bosna-Hersek'te Liberal Barış İnşa Uygulamaları

1991'de AT, Bosna-Hersek'te yaşananlar karşısında bölgede barışın sağlanması için son aşaması Dayton Anlaşması olan çeşitli girişimler başlatmıştır. Bu noktada, Yugoslavya'nın geleceğine yönelik sürecin ilk önerisi uygulanmayan, ölü bir plan olarak ortaya çıkmıştır. AT Konferansı, 7 Eylül 1991'de Lord Carrington'un başkanlığında Lahey'de toplanmıştır. Burada Yugoslavya için kapsamlı bir çözüm önerisi olarak ortaya atılan taslak sözleşme, Kasım 1991'de AT'nin bir ay sonra cumhuriyetlerin bağımsızlıklarının tanınması yönündeki kararı ile rafa kaldırılmıştır (Caplan, 2000: 214-215).

1991 yılının sonlarında uluslararası toplum, Yugoslavya'da yaşananlara daha fazla müdahil olmaya başlamıştır. Avrupa Komisyonu'nun Badinter Paneli, Yugoslavya'da bulunan cumhuriyetlerin belirli gereklilikleri yerine getirdikleri takdirde bağımsızlık kararlarının tanınabileceğini belirtmiştir. Birçok gözlemci bu yönde bir tanınmanın BM Tüzüğü'nde garanti altına alındığı gibi, bir cumhuriyetin egemenliğini savunma taahhüdü taşıdığına inanmıştır (Kuperman, 2003: 62).

Bu noktada Slovenya ve Hırvatistan ve diğer cumhuriyetlerin tanınma koşullarını yerine getirip getirmediğini incelemek üzere Avrupa Komisyonu tarafından tasarlanan Badinter Komisyonu'nun, Slovenya'nın tanınması için gereken şartları taşıdığını ancak Hırvatistan'ın henüz tanınma noktasında yeterli olmadığını belirtmesine rağmen, komisyon Slovenya ve Hırvatistan'ın tanınması yönünde karara varmıştır. Makedonya tanınma şartlarını yerine getirmesine rağmen,

Yunanistan'ın itirazları ile karşılaşmıştır. Bu gelişmeler ise, Carrington başkanlığındaki barış konferansının şartlarını tamamen değiştirmiştir (Nambiar, 2003: 350).

AT, kriz yönetiminde uygun araçlara sahip olmadığından, diplomatik ve barışı koruma eylemlerinin sonuç vermemesinden dolayı 1991 yılının sonlarına gelindiğinde görevini BM'ye devretme kararı almıştır. Çatışmaların haziran ayında başlamasıyla birlikte Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul, uluslararası bir müdahalenin bölgedeki iç çatışmayı daha da şiddetlendirebileceği düşüncesi üzerinde hemfikirler. O dönemde Balkanlar'daki problemlere benzer iç sorunlar yaşayan Sovyetler Birliği de açık bir şekilde barışı koruma birliğini reddedeceğini ortaya koymuştur (Anderson, 1995: 20).

Bosna-Hersek'te yaşananlar karşısında 25 Eylül 1991'de, BM Güvenlik Konseyi tarafından 713 sayılı karar alınmıştır. Karara göre; çatışmanın aktörleri barış için müzakereye davet edilmekte, ülkeye silah ambargosu uygulanması çağrısı yapılmakta ve UNPROFOR barış gücünün bölgeye gönderilmesi gerektiği belirtilmektedir. AB yaşanan çatışma karşısında, her ne kadar bölgede aracı rol üstlenmek istediye de üyeleri arasında fikir birliğinin sağlanamaması nedeniyle bu rolü yerine getirememiştir (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010: 676). Diğer bir ifadeyle, AB'de Bosna-Hersek'te yaşananlar ile ilgili bir uzlaşma sağlanamamıştır. BM'nin çatışma bölgesine müdahalesi ise ilk kez 1991 yılında 713 sayılı kararıyla gerçekleşmiştir.

BM Güvenlik Konseyi 13 Ağustos 1992'de 771 sayılı kararıyla tüm taraflardan, Yugoslavya ile ilgilenenlerden ve Bosna-Hersek'teki askeri güçlerden insani hukuku ihlal eden tüm durumları durdurmaları ve sonlandırmaları çağrısında bulunmuştur. Barış ve güvenliği tehdit eden insani hukuk ihlalleri ve etnik temizlik uygulamaları gerçekleştirildiğine dair raporlar konseyde ifade edilmiştir. Bu gibi suçlara son verilmesi, etkili önlemlerin alınması ve suçluların yargılanması için gerekli önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle Eski Yugoslavya üzerine bir mahkeme kurulması, BM Güvenlik Konseyi'nin 808 sayılı kararı ile alınmıştır (UNSCR, (t.y.), <http://unscr.com/en/resolutions/808>). Balkanlar'da meydana gelen gelişmeler üzerine, savaş suçlarıyla ilgili olmak üzere kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi 1993 ve 2007 yılları arasında faaliyetlerini yürütmüştür (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (t.y.), <http://www.icty.org/>). Ancak bu girişimler Bosna'daki savaşı sonlandırmada etkili olmamıştır.

Bosna'nın bağımsızlığı için işbirliği yapan Müslümanlar ve Hırvatlar, askeri ittifaklarının parçalanmasıyla birlikte birbirlerine karşı mücadeleye girişmişlerdir. Çatışma büyük ölçüde Müslüman ve Hırvatlar karşısında, Sırp'ın üstünlüğü ile devam etmiştir. 1992 yılına gelindiğinde ise, BM barışı koruma birlikleriyle Bosna Savaşı'na müdahale kararı almıştır. Bu sayede, çatışma bölgesine insani yardım malzemelerinin temin edilmesi ve güvenli bölgelerin korunması hedeflenmiştir (Paris, 2004: 98). Bu şekilde Batı, Yugoslavya'da meydana gelen olayların diğer

devletleri etkilemesini engellemeyi ve uzun sürecek bir çatışmadan uzak kalmayı hedeflemiştir (Anderson, 2004: 22). Yani Batı, iç savaşın daha fazla ilerlemesini engellemek istemiştir.

İngiliz ve Fransız birlikleriyle Bosna'da konuşlandırılan UNPROFOR, Avrupa'nın büyük güçleri ve ABD arasında bazı anlaşmazlıklara neden olmuştur. BM, daha sert tedbirler alması için ABD'ye baskı yaparken, bu konuda İngiltere ve Fransa daha saldırgan davranma konusunda isteksizdiler. Öyle ki, İngiltere ve Fransa BM askerlerinin ateş altında olduklarında karşılık verme haklarını kullanma noktasında bile ihtiyatlı davranmayı tercih etmiştir. 1993 yılı başlarında Clinton yönetimi "kaldır ve vur" politikasını benimsemiştir. Buna göre, Bosnakların malzeme erişiminin sağlanması için ambargo kaldırılacak ve Bosnalı Sırlara yönelik hava saldırısı için NATO kullanılacaktır. Fakat BM kuvvetlerine katılanların sert karşılık üretebilecek herhangi bir eylemi onaylamadaki isteksizlikleri açık bir şekilde görülebilmektedir. Diğer yandan, BM birliklerinin güvenliği sorunu silahlı müdahalenin önündeki engellerden bir tanesiydi. Alınacak bir güç kullanımı kararı en azından UNPROFOR'un geri çekilmesini gerektirmekteydi (Anderson, 2004: 13).

Sırlar'ın bölgede gittikçe ilerlemeleri üzerine AT ve BM liderleri Londra Konferansı'nda bir araya gelmiştir. Konferansta AT temsilciliğini, Carrington'un istifası nedeniyle yerine getirilen İngiliz diplomat Lord Owen yürütmüştür. Konferansta BM adına da Cyrus Vance görevlendirilmiştir. Eşbaşkanlar tarafından hazırlanarak BM ve AT'nin de desteğini alan Vance-Owen Planı, 1993 yılından sonra görüşülmeye başlanmıştır (Selver, 2003: 145).

Gerçekleştirilen görüşmelerin neticesinde, Ocak 1993'te Vance ve Owen Bosna'ya geçici bir siyasi çözüm olarak, on aşamalı bir yöntem önermişlerdir. Buna göre, bölgede bulunan üç temel etnik grubun kurucu birim olarak tanındığı ve merkezi bulunmayan bir devletin kurulması planlanmıştır. Bosna'nın idari yapı itibarıyla, her biri farklı grupları içerecek on ayrı kantona ayrılması öngörülmüştür. Hükümete dair işlemlerin çoğu kantonlar tarafından yerine getirilirken, dış politika, savunma ve vergi gibi konular merkezi hükümetin sorumluluğunda yürütülecektir. Ancak uluslararası toplum böyle bir durumun diğer etnik gruplar üzerinde domino etkisi meydana getirebileceği yönündeki endişelerinden dolayı belli noktalarda plana itiraz etmiştir (Anderson, 1995: 14).

1993'te ortaya atılan Vance-Owen Planı, Hırvatlar tarafından ivedi bir şekilde kabul görmüş, Müslümanlar isteksizce kabul etmiş ve Sırlar tarafından reddedilmiştir. Dayton'a kadar olan sürecin son aşamasını ise, Temas Grubu oluşturmaktadır. 1994'te kurulan Temas Grubu; Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, Rusya ve ABD ülkelerinden meydana gelmektedir. Grup, bölgede diplomasi ile ilgilenen büyük güçlerin daha fazla koordineli çalışmalarına katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Buna göre, Müslüman-Hırvat Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti şeklinde konfederal bir Bosna önermiştir. Bu öneri Bosnalı Sırlar'ın tepkisi ile karşılaşırsa da hiçbir zaman tamamen terk edilmemiştir. Nitekim bu görüş, Dayton görüşmelerinin de temeli olmuştur (Caplan, 2000:

216). Diğer bir ifadeyle, Dayton görüşmelerinin temelini Temas Grubu'nun kararları oluşturmuştur.

Sırpların ilerlemesiyle Müslüman nüfus, yabancı ülkelerle kuşatılmış bölgelerde yaşamaya zorlanmıştır. Ayrıca BM ve yardım kurumlarının bu alanlara girişleri de yasaklanmıştır. Bu durumun en acı örneği, aylarca hiçbir yardımın ulaşmasına izin verilmeyen Bosna'nın doğusunda yer alan Srebrenista'da görülmüştür. Mayıs 1993'te 824 sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla Srebrenitsa, Saraybosna, Tuzla, Goradze, Bihac ve Zepa güvenli bölge ilan edilerek, bu bölgelerin silahlı eylemlerden ve düşmanlık oluşturabilecek hareketlerden arındırılması hedeflenmiştir. Güvenli bölgelerin korunması sorumluluğu ise, UNPROFOR'a verilmiştir. Ancak UNPROFOR'un ihtiyaç duyduğu ek birliklerin sağlanamaması güvenli bölgelerin büyük çoğunluğunun, güvensiz alanlar olarak nitelendirilmesine neden olmuştur (Anderson, 1995: 15-16). Bu durum açık bir şekilde Güvenlik Konseyi kararının uygulanması noktasında eksikliklerin olduğunu göstermektedir.

Güvenli bölgelerin başarılı bir şekilde korunamaması sonucu, güvenli bölgeler Sırp tarafından kuşatma altına alınmıştır. Kuşatmanın hedefi açık bir şekilde Doğu Bosna'yı tamamen Sırp bölgesi haline getirmektir. 6 Temmuz 1995'te İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyanın gördüğü en büyük katliamlar Srebrenitsa'nın kurşunlanmasıyla başlamıştır. Binlerce Müslüman'ın hedef alınarak öldürüldüğü katliamlar karşısında uluslararası toplum ise, tepkisiz kalmıştır (Holbrooke, 1998: 95). Bu durum BM tarafından güvenli bölge olarak ilan edilen alanların, güvenli bölge olarak kalamadıklarını ve gerçekleştirilen soykırımlar karşısında Batı'nın insiyatif almaktan kaçındığını açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Saraybosna, Bihaç, Srebrenitsa, Tuzla ve Goradze, Sırp saldırılarının yoğun olduğu bölgelerken, Mostar Vadisi boyunca da Hırvat saldırıları yoğunlaşmıştır. 137.000 Boşnak Müslüman, bu saldırıların neticesinde hayatını kaybetmiş veya kaybolmuştur. 2.3 milyon Boşnak ise, yerinden edilmiştir. Hayatını kaybedenlerin 15.000'i çocuklarken, 20.000 kadına ise tecavüz edilmiştir. Avrupa'da yaşanan böyle bir katliamda BM, AT, AGİK, NATO gibi kurumlar üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmemişlerdir. Öyle ki, yaşananlar karşısında bir çözüm de üretememişlerdir. Nitekim Bosnalı Müslümanların hunharca katledilmesinin temel nedeni de, olaylar karşısında Batı'nın yeterli yaptırımının olmayışdır (Selver, 2003: 101).

Uluslararası toplumun problemler karşısındaki çözümsüz tavrı, güvenli bölge olarak ilan edilen Srebrenitsa'da Sırp'ın katliamlarıyla sonuçlanmıştır. Bölgede son yılların en büyük savaş suçları yaşanmıştır (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010: 679). Nitekim yaşananlar karşısında Batı'nın yeterli derecede ve doğru bir şekilde müdahalede bulunamayışı savaşın ağır bilançosunda açık ve net bir şekilde görülmektedir. Başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere pek çok Müslüman Boşnak'ın zarara uğradığı savaşta, Batı'nın tepkisizliği dikkat çekicidir.

AGİT, oybirliği sağlanması durumunda harekete geçen bir örgüttür. Diğer bir ifadeyle AGİT, oybirliğinin sağlanmadığı durumlarda etkisizdir. AT'nin güvenlik boyutu olarak kabul edilen Batı Avrupa Birliği, hiçbir zaman büyük bir barışı koruma mücadelesi verememiş olmakla birlikte, komuta yapısından ve güçten de yoksundur. Fransa, çatışmanın başlangıç safhalarında, askeri gerekliliklerin Batı Avrupa Birliği tarafından yerine getirilebileceğine inanmaktaydı. Ancak kısa bir süre sonra, böyle bir şeyin gerçek olamayacağı anlaşılmıştır. Bu noktada NATO'nun yeterli askeri kapasiteye sahip örgüt olduğu ortaya koyulmuştur. Soğuk Savaş kuralları çerçevesinde NATO'nun alan dışı bir çatışmaya müdahale edebilmesi için kurallarında belirli değişiklikler yapılmıştır. Ancak üye devletlerin herhangi bir şekilde müdahale etmeye istekli olmadıklarını ortaya koymaları, NATO'nun güvenilirliğini ortadan kaldırmıştır (Anderson, 2004: 21).

Bosna-Hersek iç savaşı başladığında bölgeye NATO'nun müdahalesini geciktiren bazı sebepler vardır. Bunlar (Selver, 2003: 140-141);

- a. İngiltere, Fransa ve Kanada çatışma alanına gerçekleştirilecek NATO müdahalesinin binlerce askerin hayatını tehlikeye düşüreceğini belirtmiştir.
- b. ABD çatışma bölgesini çok iyi bilmemektedir ve aynı zamanda ABD'nin müdahale konusunda arkasında kamuoyu desteği yoktur.
- c. Rusya, Sırlar ile olan dini, etnik ve tarihi ortaklıkları nedeniyle Irak'a gerçekleştirilen yaptırımların bir benzerini reddetmektedir.
- d. BM ve BM Genel Sekreteri, çatışma bölgesinde NATO'yu aktif hale getirerek kendisi pasif kalmak istememektedir. Bu noktada BM, NATO üyesi olmayan diğer devletlerin desteğiyle yoluna devam etmek istemektedir.
- e. AT başlangıçta çatışma bölgesinde aktif rol almıştır. Ancak daha sonra bölgedeki rolünü BM'ye bırakmıştır. Bu durum karşısında NATO tereddüt etmiştir. Çünkü NATO'nun yeni görev planında böyle bir durumda ne yapması gerektiği ile ilgili bir bilgi yoktur.
- f. Bazı ülkeler (Almanya gibi) kendi savunmaları hariç olmak üzere, askeri faaliyet yürütmekten kaçınmaktadırlar. Bu durum da güçlü desteklerden istifade edilmesini engellemektedir.
- g. Yunanistan bu noktada yapılacak bir müdahalenin krizi olumsuz etkileyeceğini belirterek, ulusal çıkarlarına göre barışın tesis edilmesi için çaba harcamaktadır.

Görüldüğü gibi, NATO'nun bölgeye müdahalesini geciktiren nedenler açık ve net bir şekilde Batı'nın kendi çıkarları ve güvenliği ile alakalıdır. Bu durum Batı'nın Bosna-Hersek'in geleceğini düşünmediğini göstermektedir.

Yugoslavya'da cereyan eden gelişmelerin başlangıcından Dayton sürecine kadar ABD, çatışma bölgesine müdahale etme veya müdahale etmeme ile ilgili görüş ayrılıkları içerisindedir. Ancak 1995 yılında çatışmaların ağır bilançosu görülmeye başlandığında, ABD müdahalede bulunma kararı almıştır. Buna göre; diplomatik görüşmeler, NATO bombardımanları, ateşkes

çağışı ve son aşamada Dayton Anlaşması ve bir ay sonrasında da 20.000 askerin Bosna iç savaşına müdahalesi öngörülmüştür (Holbrooke, 1998: 434).

Gelişmeler neticesinde, 1995 yılı Temmuz ayında NATO ve BM prensipte aralarında bir uzlaşma sağlayarak, Belgrad ve Sırp güçleri için bombalama kararı almıştır. Bu olaydan kısa bir süre sonra da Sırp, barış için müzakere yoluna gitmeyi kabul etmiştir (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010: 680). Böylece, çatışma bölgesinde barışın sağlanması gerçekleştirilen başarısız diplomasinin sonucunda, NATO ve BM'nin ortaklaşa bir şekilde Sırp üzerine bombalama eylemi gerçekleştirmesiyle Sırp tarafının barış müzakeresini kabul etmesi sağlanmıştır.

1996 yılı başkanlık seçimleriyle karşı karşıya olan Başkan Clinton, Bosna Savaşı'nı sonlandırmada kararlı olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda, 1995 Ağustos'unda ABD Sekreter Yardımcısı Richard Holbrooke'yi çatışan taraflarla ve büyük güçlerle görüşmesi için çatışma bölgesine göndererek yeni bir diplomatik girişim başlatmıştır. Yeni girişimin temelini Temas Grubu planı oluşturmaktadır. Buna göre; Bosna'nın sınırları aynı kalacak, Sırp toprakların %49'una sahip olacak ve Hırvatlar ve Müslümanlar da kalan %51'li kısmı aralarında paylaşacaklardır (Anderson, 1995: 18-19).

ABD'nin öncülüğünde Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan devlet başkanlarının 1 Kasım 1995'te Ohio eyaletinde bulunan Dayton'un yakınında Vongut Patterson hava üssünde bir araya gelmesiyle, 21 Kasım 1995'te Dayton uzlaşması ve aralık ayında da Paris'te Barış Anlaşması taraflarca imza edilmiştir. Anlaşmanın uygulanıp uygulanmadığının tatbiki noktasında ise NATO 600.000 kişilik bir orduyu Bosna'ya göndermiştir (Selver, 2003: 104). Bu şekilde oluşturulacak düzenin bölgede çatışmalara son vereceği ve barışı sağlayacağı düşünülmüştür.

Anlaşma, Bosna adına Aliya İzzetbegoviç, Sırbistan adına Slobodan Miloseviç ve Hırvatistan adına Franjo Tuđman tarafından imza edilmiştir. Dayton Anlaşması ilk olarak, çatışma bölgesindeki askeri eylemleri kontrol altına almayı, yeni bir devlet inşasının sınırlarını oluşturmayı ve bölgenin barışa ulaşmasını sağlamayı amaçlamıştır. Anlaşmanın eklerine göre Bosna, uluslararası gözetim altına alınacaktır. 1996 yılında ülkede ilk genel seçimler yapılana kadar ülke, uluslararası bir biçimde yönetilmiştir (Cretu, 2015: 2).

Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın görmüş olduğu en büyük çatışma olan Bosna iç savaşı, 11 ekten oluşan Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla sonlanmıştır. Anlaşma hükümleri; askerden arınma, silahların kontrolü, seçimlerin yapılması ve insan haklarını kapsayarak üniter ve çok etnikli bir Bosna devleti inşa etmeyi hedeflemiştir (Dempsey, 1998: 2). Diğer bir ifadeyle, Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla bölgede negatif barış sağlanarak, aktif savaşa son verilmiştir.

25 Kasım 1995 tarihli Bosna-Hersek'in barış planını çizen Dayton Anlaşması, çatışma bölgesinde ve anlaşmanın mimarları arasında bir yandan rahatlama sağlarken bir yandan da endişe ile karşılanmıştır (Caplan, 2000: 213). Çünkü Dayton ile birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemin uzun dönemli barış inşa gündemi ortaya koyulmuştur. Yeni gündem, çatışan tarafları birbirinden ayırma ve uzun vadeli siyasi çözümler üretmeye öncülük etme şeklinde genişlemiştir. Uluslararası kurumlara verilen bu yeni görev ise “demokratikleşme” şeklinde tanımlanmıştır (Chandler, 2000: 1). Diğer bir ifadeyle, çatışan tarafların birbirinden ayrılması ve uluslararası kurumlar tarafından çatışma bölgesinde demokrasinin yerleştirilmesi hedeflenmiştir.

Dayton'un sivil yönlerinin yerine getirilip getirilmediğinin denetlenmesi noktasında “Yüksek Temsilcilik” görevlendirilmiştir (Sobutay ve Akgün, 1998: 22). Buna göre Yüksek Temsilcilik anlaşmanın sivil yönlerinin uygulanmasını denetleme görevinin yanı sıra aynı zamanda, Bosnalı temsilcilerin barış anlaşmasının sivil yönleriyle ve uluslararası kurumlarla işbirliği uyumunu teşvik etmek, sivil örgüt ve kuruluşların faaliyetlerini organize etmek, sivil uygulamayla ilgili gerekli görülen her zorluğun çözümlenebilmesi için kolaylaştırıcı rol oynamak, başışçı toplantılarına katılmak, belirli aralıklarla BM, AB, ABD, Rusya Federasyonu ve diğer hükümet, parti ve örgütlerin raporlarını sunmak, uluslararası polis görev gücü (IPTF) yetkilisine rehberlik sunmak şeklinde görevleri de yerine getirmektedir (Chandler, 2000: 50).

Bosna uluslararası yönetiminin denetlenmesinden ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler ve çeşitli uluslararası kuruluşlardan oluşan Barış Uygulama Konseyi (PIC) sorumludur. Konseyin yürütme organı Yüksek Temsilcilik'tir (Merlingen ve Ostrauskaite, 2000: 303-304). 1997 yılında Yüksek Temsilcilik'e “Bonn Yetkileri” adı altında yetkiler verilerek Dayton Anlaşması'na aykırı davranan yasama ve görevlileri görevden alma ve yeni yasalar yapabilme hakları tanınmıştır. Bu sayede Yüksek Temsilcilik, Bosna siyasetine doğrudan müdahalede bulunma hakkını elde etmiştir (Dobbins vd., 2013: 103). Bu durum, vatandaşların ve STK'ların siyasal süreci ve karar alımını etkileme yeterliliklerini azaltmıştır (Belloni, 2001: 172). Diğer bir ifadeyle, bu durum bölgenin yerel halkının beklenti ve taleplerinin göz ardı edilmesine ve STK'ların barış inşa sürecine katılımının engellenmesine neden olmuştur.

Dayton Anlaşması ile ortaya koyulan bazı önemli maddeleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Selver, 2003: 157-158);

- a. Bosna-Hersek, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- b. Bosna, Bosna-Hersek olarak tek bir devlettir.
- c. Devletin belirli düzenlemeleri sağlayan bir anayasası olmalıdır.
- d. Bosna halkının tamamı her iki tarafta da serbest bir şekilde hareket ve seyahat edebilecektir.

- e. BM Güvenlik Konseyi tüm cumhuriyetlerin silah ambargosuna son verilmesi gerektiğine kanaat etmiştir.
- f. Askeri faaliyetlerin dışında kalan barış inşası için bir yüksek temsilcilik kurulacaktır. İsveç'in eski başbakanı Carl Bild ilk yüksek temsilci olarak görevlendirilmesine karar verilmiştir.

Dayton Anlaşması ile federasyon Hırvat, Boşnak ve karma kantonlar olmak üzere on ayrı kantona ayrılmıştır. Bu şekilde bölgede 5 Boşnak, 3 Hırvat ve 2 karma kanton yer almaktadır. Sırp Cumhuriyeti'nde ise kanton bulunmamakta, bir bütün şeklinde yönetilmektedir (Selver, 2003: 164). Barış anlaşmasının askeri yönlerinin denetlenmesi sorumluluğu NATO'ya verilmiştir. Ülkedeki tüm yabancı güçlerin geri çekilmesi yönünde çağrı yapılmıştır. Yerel güçlerin Bosna-Hersek'in siyasal bağımsızlığına, egemenliğine, toprak bütünlüğüne uygun bir şekilde hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır (Chandler, 2000: 44).

BM Güvenlik Konseyi'nin 1995 yılında almış olduğu 1031 sayılı kararıyla, Bosna-Hersek'te barış anlaşmasının uygulanması, BM Koruma Gücü (UNPROFOR)'nden alınması ve çok uluslu Uygulama Gücü (IFOR)'ne devredilmesi çağrısı yapılmıştır (UNSCR (t.y.), <http://unscr.com/en/resolutions/1031>). Diğer bir ifadeyle, Dayton Anlaşması seçimlerin güvenliğini gözetmek, mültecilerin ve yerinden edilmişlerin yerleşimini sağlamak amacıyla, NATO'nun komutasında yeni bir uluslararası güç (IFOR) kurulması için çağrıda bulunmuştur. BM Bosna'da UNPROFOR'a son vererek, çatışma alanında hukuku uygulayacak personele yardımcı olacak silahsız bir birlik oluşturmuştur. Bu noktada AGİT, Bosna'da seçim sürecinin denetlenmesinde, insan haklarının gözetiminde, güven inşası ve silahların kontrolünün görüşülmesi ve yerine getirilmesinde görevlendirilmiştir. Dayton aynı zamanda, mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin bir an evvel, barışçıl bir şekilde ve aşamalı olarak ülkelerine geri gönderilmelerinin sağlanması amacıyla BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin bir plan geliştirmesi için çağrıda bulunmuştur (Paris, 2004: 100).

Anlaşmanın dördüncü maddesi ile IFOR komutanına Müslüman-Hırvat Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti arasındaki sınır çizgisinde değişiklik yapma hakkı tanınmıştır. Beşinci madde ile Bréko bölgesinin anlaşmanın yürürlüğe girmesinin ardından en geç bir yıl içerisinde tahkim edilmesi kararlaştırılmıştır (Chandler, 2000: 45). Diğer yandan, insan hakları komisyonu kurulmuştur ve bu komisyon insan haklarının ihlal edildiğini ve ayrımcılığa maruz kaldığını kabul etmiştir (Chandler, 2000: 48).

Dayton Anlaşması'ndan kaynaklanan hükümlerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla yaklaşık 60.0000 askerden meydana gelen NATO Uygulama Gücü (SFOR), 12 ay boyunca denetim için bölgeye gönderilmiştir. 1996 Aralık ayında asker sayısı 30.000'e çekilerek ülkenin istikrarlı bir barış yürütüp yürütememesine göre, görev süresi 6 aylık sürelerle 18 aya uzatılmıştır

(Sobutay ve Akgün, 1998: 23). IFOR'un yasal devamı olarak çokuluslu bir İstikrar Gücü (SFOR)'nün kurulması, BM Güvenlik Konseyi'nin 1088 sayılı kararı ile gerçekleşmiştir (UNSCR (t.y.), <http://unscr.com/en/resolutions/1088>). IFOR barışın uygulanmasından sorumluyken, SFOR barış anlaşmasının askeri hükümlerinin denetlenmesi noktasında barışın istikrarından sorumlu tutulmuştur (History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina (t.y.), <https://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>).

Dayton Anlaşması'nın imzalanmasının ardından, Bosna-Hersek'te istikrarın sağlanmasını hedefleyen temel örgüt AB'dir. AB Polis Misyonu (EUPM), Bosna-Hersek'te hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi noktasında, AB ve diğer aktörler tarafından yerine getirilmektedir. 1 Ocak 2003'te başlatılan EUPM, 30 Haziran 2012 yılına kadar devam etmiştir. Bu süreçte; organize suçlar ve yolsuzlukla mücadele, istikrar ve hesap verilebilirliğin artırılması gibi amaçların yerine getirilmesi hedeflenmiştir (EUPM (2012), http://www.eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/eupm-bih/pdf/25062012_factsheet_eupm-bih_en.pdf).

2003 yılında Selanik Deklarasyonu ile Bosna-Hersek'in geleceğinin AB'de olduğu doğrulanmıştır. Bu noktada ALTHEA AB'nin bölgedeki kapsamlı ve tutarlı bir yönü olmakla birlikte, bugüne kadar AB tarafından gerçekleştirilen en kapsamlı askeri operasyondur. EUFOR olarak ifade edilen Avrupa Askeri Gücü, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (ESDP) tarafından ortaya koyulmuştur (About EUFOR (26.06.2019), <http://www.euforbih.org/eufor/index.php/about-eufor>). 2004 yılında bölgenin istikrarını sağlamayı hedefleyen AB, 1997 yılından itibaren bölgede faaliyet gösteren NATO SFOR operasyonundan devralarak EUFOR ALTHEA operasyonunu başlatmıştır. Ancak SFOR'dan EUFOR'a geçiş sadece bir isim değişikliğidir. Çünkü birliklerin büyük bir kısmı yerinde kalmaya devam etmiştir (Analyzing the Decisions by EU to Extend Mission in Bosnia and Herzegovina (t.y.), <https://www.oscebih.org/decision-by-eu-to-extend-mission-in-bosnia-herzegovina>). Diğer bir ifadeyle, SFOR ve EUFOR arasındaki fark sadece bir isim değişikliğinden ibarettir.

EUFOR, AB üyesi olan ve olmayan yirmi farklı devlet tarafından meydana gelmektedir. Bunlar; Arnavutluk, Avusturya, Şili, Çek Cumhuriyet, Bulgaristan, Fransa, Yunanistan, İrlanda, Macaristan, Polonya, Portekiz, İtalya, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Romanya, İspanya, İngiltere, İsviçre ve Türkiye'dir. EUFOR birlikleri ülkede üç ayrı noktada konuşlandırılmış bulunmaktadır: Ülkenin kuzeyinde (yaklaşık 1300 kişilik birliğiyle Tuzla'da bulunmaktadır), kuzeybatısında (yaklaşık 1000 kişilik birliğiyle Banja Luka'da bulunmaktadır) ve güneydoğusundadır (yaklaşık 1400 kişilik birliğiyle Mostar'da bulunmaktadır) (EU Force in BİH (26.06.2019), <http://www.euforbih.org/eufor/index.php/about-eufor>)

3.3.3. Dayton Barış Anlaşması'nın Zayıf Yönleri

Soğuk Savaş sonrası dönemde Yugoslavya'da başlayan milliyetçilik hareketlerinden etkilenen Bosna-Hersek'e barış getirmesi ümidiyle, 1995 yılında imzalanan Dayton Barış Anlaşması'nın kısa ve uzun vadede ülkedeki etkisi anlaşmanın başarısını ortaya koymaktadır. Dayton Anlaşması'nın maddeleri dikkate alındığında, kısa vadede ülkedeki savaşa son verdiği söylenebilir. Ancak bu durum hiçbir zaman uzun vadede bir barışı garanti etmemektedir. Öyle ki anlaşmanın maddeleri yeni sorunları da beraberinde getirerek, tatmin olmayan halkların bir arada yaşamalarını diretmektedir.

Dayton Anlaşması, sömürgecilik döneminin ardından benzeri görülmemiş bir şekilde uluslararası aktörlere Bosna-Hersek ve Bosna-Hersek halkının üzerinde gözetleme gerçekleştirme, müdahalede bulunma ve düzenleme yetkileri vererek ülkenin üzerinde güçlü bir kontrol sistemi ortaya çıkarmıştır (Merlingen ve Ostrauskaite, 2000: 303). Diğer bir ifadeyle Dayton Anlaşması, bölgeyi açık bir şekilde uluslararası aktörlerin rahatlıkla hareket edebileceği bir alan haline getirmiştir. Böylece Dayton Anlaşması ile birlikte bölgenin kontrolü uluslararası aktörlere bırakılmıştır.

Dayton sonrası Bosna-Hersek'te üç farklı tartışma ortaya çıkmıştır. Bunlar (Ramet, 2005: 185);

- a. Bölgede istikrarın sağlanması için yeniden birleşme veya ayrılma stratejilerinden hangisinin daha başarılı olacağı?
- b. Bosna'da bir an evvel demokratikleşme mi sağlanmalı, yoksa bir sivil kültür mü inşa edilmelidir?
- c. Uluslararası toplum bu bölgedeki varlığına ne kadar süreyle devam etmelidir?

Görüldüğü üzere, Dayton Anlaşması beraberinde pek çok soruyu da getirmiştir. Çünkü Bosna-Hersek'te kalıcı bir barışın hangi koşullar altında sağlanması gerektiği önemli bir meseledir. Bu nedenle Dayton Anlaşması önemli olmaktadır.

Dayton Anlaşması %51'i Federasyon ve %40'ı Sırp Cumhuriyeti'ne ait olmak üzere Bosna-Hersek topraklarını bölmüştür. Bölünmüş bir toplumu tekrardan inşa edebilmek güç bir iştir. Bu kapsamda Dayton'un hükümleri karışık ve tutarsızdır. Öyle ki, üniter bir devleti hem bölme hem de birleştirme yönündeki çözümleri aynı anda ortaya koymuştur (Glenny, 2001: 517).

Dayton Anlaşması'ndan kaynaklanan en büyük zayıflık, birbirlerine düşmanlık besleyen Sırp ordusunu ve Hırvat-Müslüman ordusunu ülkede bırakmasıdır. NATO'nun çatışma bölgesindeki silahların temizlenmesi noktasında insiyatif almayı Bosna-Hersek'in silahsızlanmasını veya tek bir ordu oluşturulmasını olanaksız hale getirmiştir. Diğer yandan Dayton Anlaşması Sırp'ın, Sırp

Cumhuriyeti adı altında ülkedeki varlığına devam etmesine izin vermiştir. Ancak bu durum ülkeyi çeşitli problemlerle karşı karşıya bırakmıştır. Ayrıca kurulan Uluslararası Polis Gücü, bazı engellemeler nedeniyle yeterince güçlü olamadığından ülkede problem yaratmıştır (Holbrooke, 1998: 437-438).

Diğer yandan Bosna-Hersek, Dayton Anlaşması ile üç başlı bir yönetim biçimini kabul etmiştir. Bu durum ülkede karar alınmasını zorlaştırmaktadır (Phillips, 2004: 64-65). Doğrudan seçimlerin yapıldığı üçlü başkanlık sistemine göre; Hırvatlar Hırvatistan başkanlığına, Boşnaklar Bosna başkanlığına ve Sırp da Sırp Cumhuriyeti'nin başkanlığına getirilecek kişiyi oylarıyla belirleyeceklerdir. Buna göre, Müslüman Demokratik Eylem Partisi'ni temsil eden Aliya İzzetbegoviç en çok oyu alan başkan olarak seçilmiştir (Chandler, 2000: 67-68). Ancak üç farklı toplumun temsil edildiği bu şekilde bir Bosna-Hersek yönetiminde, her kesimi memnun edecek bir karara varmak zordur.

Savaş sonrası etnik grupların azınlıkta kaldıkları yerlerde var olan zor şartlar, Dayton Anlaşması'nın ardından daha da zor bir hale gelmiştir. Bu durum, Dayton Anlaşması'nın kurumsal düzeyde etnik ayrımcılığı ve uzlaştırılmaz çok etnikliliği kabul eden dördüncü ekinin anayasaya eklenmesinden ileri gelmektedir (Cretu, 2015: 3). Yani, Dayton Anlaşması çatışma bölgesinde birleştirici bir unsur olmak yerine, bölgede ayrımcılığı teşvik edici maddeler içermektedir.

Dayton Anlaşması Bosna'nın egemenlik sınırlarını belirlediği durumlarda katı iken, uluslararası toplumun sözde bağımsız devletler üzerinde güç uygulayabileceği durumlarda ise aşırı bir şekilde esnektir. Bu belirsizlik, barış anlaşması ile sınırlandırılan Sırp, Hırvat ve Bosna hükümetlerine rağmen, bu anlaşmayı denetleyecek ve uygulayacak bir uluslararası kurumun olmayışından kaynaklanmaktadır (Chandler, 2000: 52).

Özetle Dayton, Bosna-Hersek'te yaşanan son derece acı savaşa son vermiş olsa da, ülkede etnik problemler hala devam etmektedir. Bosna-Hersek'te zaman zaman çatışmalar gözlemlenmektedir. Bu durum ülkenin dünya çatışma alanları arasında sayılmasına neden olmaktadır. Çünkü tüm bu problemlerin temelinde yatan neden aslında Dayton Anlaşması'dır. Dayton, bölgenin tarihi, sosyal ve etnik yapısını ve bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini dikkate almadan bir barış inşa etmeye çalışmıştır. Diğer yandan, etnik soykırımların yaşandığı Boşnak toprakları Sırp Cumhuriyeti'ne dahil edilmiştir. Böylece, Bosna-Hersek'te meydana gelen sorunların Dayton Anlaşması'ndan kaynaklanan zayıflıklardan ileri geldiğini söylemek mümkündür (Yeniğün ve Hacıoğlu, 2010: 684). Bu durumlar açık bir şekilde Dayton Anlaşması'nın bölgenin uzun vadeli problemlerine yönelik bir çözüm ortaya koyamadığını göstermektedir (Dempsey, 1998: 3).

3.3.4. Bosna'da Liberal Barış İnşa Değerlendirmesi

Liberal düşünce, ulusal bağımsızlık hareketlerine müdahalede bulunulması, insan haklarının ihlal edildiği veya toplumun zulme uğradığı bölgelerde görev alınması ile ilgili konularda görüş ayrılıklarını bünyesinde barındırmaktadır. Liberaller, mutlak müdahalede bulunmama ve müdahalede bulunma yönünde iki ayrı görüşü benimsemektedir. Bu noktada Kant (1724-1804) müdahale etmeme görüşünü savunmakla birlikte, rejimlerin insan haklarını ciddi bir şekilde ihlal ettiği durumlarda anayasal değişiklik yapılması gerektiğini belirtmektedir. Buna karşılık John Stuart Mill (1806-1873), yabancı bir güç tarafından liberal güçlerin bastırılmaya çalışılması durumunda karşı müdahalede bulunulabileceğini belirtmektedir. Müdahale ile ilgili bu şekilde ortaya koyulan görüş ayrılıklarının önemi, Soğuk Savaş sonrası dönemde daha da net bir şekilde görülmeye başlanmıştır (Macmillan, 2007: 28).

Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyada bir dizi sorun ortaya çıkmıştır. Örneğin Kuzey Irak, Somali, Ruanda ve Bosna'da devletler arası şiddet, etnik çatışma ve insani müdahale en çok gündeme gelen konular olmuştur (Macmillan, 2007: 30). Bu noktada Batılı devletler ve onların halkları barışçıl bir yönetimin temel unsurlarını güçlendirerek, iç savaş sonrası kendilerine daha fazla dönüşüm sağlayabilen ülkelere yardım etme yaklaşımına ve uygulamasına karşı daha fazla sempati duymuşlardır. Böylece uluslararası barış inşası kavramı ile Soğuk Savaş sonrası dönemde sıkça karşılaşılmaya başlanmıştır (Merlingen ve Ostrauskaite, 2005: 297).

İç savaş yaşayan devletlere Batı'nın müdahalede bulunmasının nedeni, zayıf ve başarısız devletlerin küresel güvenliği tehdit etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu tip devletlerin geleceği, dış politikayı en çok meşgul eden konular arasındadır. Bu noktada uluslararası toplum, barışı koruma önlemlerinin yanı sıra ekonomik, siyasal, hukukun üstünlüğü, iç güvenlik gibi konuları da kapsayacak şekilde çatışmaların önlenmesi için gereken mekanizmaları geliştirmeyi hedeflemektedir (Krasner ve Pascual, 2005: 153). Görüldüğü gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası toplum bir dizi sorunla karşı karşıya kalmıştır. Batılı devletler yeni gelişmeler karşısında müdahale ederek çatışmalara son vermeyi ve kendi düzenlerine göre bir barış inşa etmeyi hedeflemişlerdir.

Bosna Savaşı, uluslararası müdahale yoluyla sonlandırılan bir iç savaştır. Bu durum aynı zamanda etnik çatışmaların söz konusu olduğu, insanlığa karşı suçların işlendiği yerlere müdahalede bulunulabileceği yönündeki tartışmaların da önünü açmıştır (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010: 682). Bununla birlikte Bosna, Somali ve Kosova'ya gerçekleştirilen uluslararası müdahalelerde bir fikir birliğinin sağlanamamış olması öngörülemez sorunlara da yol açmıştır. Her üç çatışmada da liberal barış, çatışan taraflar açısından bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Ancak AB, AGİT, NATO ve BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul bu gibi durumlarda bir ateşkesin sağlanmasının liberal barışın genel şekli olduğunu kabul ederlerken, bazı devletler bu duruma karşı çıkmıştır. Bu durum, liberal barışı savunanların bile liberal barışın, barış vizyonu

sağlamda başarılı olabileceği yönünde şüphe duyduklarını göstermektedir (Richmond, 2005: 151). Diğer bir ifadeyle, liberal barışın, pozitif barışı sağlayıp sağlamayacağı konusunda liberal barış savunucularının bile şüpheleri bulunmaktadır.

Bosna iç savaşı sırasında yaklaşık 250.000 sivil hayatını kaybetmiş, 175.000 kişi ise yaralanmıştır. Evlerin %40'ı savaş nedeniyle zarar görmüştür. Ülkede altyapı, sanayi, konutlar, telekomünikasyon, radyo ve televizyon tesisleri de savaşta zarara uğramıştır. Nüfusun neredeyse tamamı ihtiyaç sahibi konumuna düşürülmüştür. Ülkede üretim, savaşın sonunda %8.2 azalma göstermiştir (Sobutay ve Akgün, 1998: 25-26). Diğer yandan, savaşın neticesine nüfusun yarısı yerinden edilmiştir. (Ginty, 2011: 142). Bu yönüyle savaşın ağır bilançosu göz önüne alındığında, inşa edilecek barış sürecinin ne kadar önemli olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Savaşa son veren Dayton Anlaşması'nın imzalanmasıyla Bosna-Hersek, 20. yüzyılın ulus inşa faaliyetlerinin merkezi haline gelmiştir. Bu kapsamda BM ve AB, gerçekleştirdikleri faaliyetlerle savaşa yol açabilecek jeopolitik durumun değiştirilmesini ve kendi kendine yetebilecek bir Bosna'nın inşa edilmesini hedeflemişlerdir (Dobbins vd., 2013: 102). Bu durum, uluslararası ve bölgesel örgütlerin Bosna-Hersek'te liberal barış inşasının uygulayıcıları olmayı üstlendiklerini göstermekte ve ayrıca bölgede negatif barışın tesis edilmesi ve tesis edilen barışın sürdürülebilirliği önemli olmaktadır.

Eski Yugoslavya'da yaşananlar karşısında BM operasyonlarının bölgedeki uygulamaları incelendiğinde, operasyonlarda yeterince hazırlık yapılmadan acelece davranılması bu kadar karmaşık ve zorlu bir sürecin başarıya ulaşamamasının nedenlerinden bir tanesidir. Güvenlik Konseyi raporundan önce gerçekleştirilen görüşme ve tartışmalarda bile görüş ayrılıklarına rastlanmaktadır. Operasyonun ilerlemesiyle bu ayrılıkların ortadan kalkacağı beklenilmesine rağmen, operasyonlar ilerledikçe, bu meseleler daha ciddi bir hal almıştır (Nambiar, 2003: 351).

Diğer yandan, Dayton Anlaşması'nın etkinliği esasında Batı'nın anlaşmayı ne şekilde uygulayacağı ile ilgili bir durumdur. ABD Başkanı Bill Clinton, Dayton'un bölgede barışın tesisi için elzem olduğunu ve bölgede barışı geliştirecek bir ateşkes olasılığını artıracakını vurgulamıştır. Ancak Dayton Anlaşması incelendiğinde barışı sağlamak yerine, barışın önünde bir engel olduğu anlaşılmaktadır (Caplan, 2000: 222). Soğuk Savaş döneminin ardından gerçekleştirilen liberal barış müdahaleleri ile ortaya çıkan yukarıdan aşağıya, devlet tabanlı, neoliberal ve istikrarsız bir barış Dayton Anlaşması'nın sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Ginty, 2011: 143). Diğer bir ifadeyle Dayton Anlaşması da tıpkı diğer liberal barış müdahaleleri gibi, istikrarlı bir barış ortamı oluşturmada başarılı olamayarak, barıştan uzak istikrarsız bir Bosna-Hersek oluşturmuştur.

Liberal barış; liberal devletler, kurumlar ve örgütler tarafından evrensel ilkelerle donatılarak, insan hakları, az gelişmişlik, çatışma ve baskı üzerine çalışmayla görevlendirilmiştir. Ancak ilginç

bir şekilde, bu kurumlar ve örgütler şeffaflıktan ve demokrasiden uzaktır (Richmond, 2005: 54). Bu durumun açık bir örneğini Dayton Barış Anlaşması oluşturmaktadır. Anlaşma barış inşa ve devlet inşa faaliyetlerinin uygulanmasında açık bir şekilde başarısız olmuştur (Cretu, 2015: 5).

İnsan hakları alanında, dışarıdan empoze edilerek oluşturulmaya çalışılan dış düzenlemeler, savaş suçlarının takibinin sağlanması ve halka yerleşim yerine geri dönüş için uluslararası baskı yapılması, Bosna halkına kendi yaşamı üzerinde çok fazla söz sahibi olma hakkı vermemiştir. Bu nedenle, uzun vadede bir barışın inşa edilebilmesine ve özerkliğin sağlanabilmesine bu durumlar açık bir şekilde engel oluşturmaktadır. Bosna partileri, mültecilerin geri dönüşü gibi tartışmalı konularda görüşme kapasitelerini sınırlı biçimde kullanmalarından ötürü temel bir güvenlik oluşturmaktan uzaktırlar. Bu durum güvensiz ve zaman zaman da çatışmaya neden olacak şekilde çözümler üretilmesiyle sonuçlanmaktadır (Chandler, 2000: 110).

Anlaşmayla birlikte Bosna-Hersek için taahhüt edilen uluslararası destek, askeri ve siyasi değişimlerin neticesinde azalmaya başlamıştır. Diğer yandan, SFOR'un maliyetinin karşılanamayacak hale gelmesiyle küçülmeye gidilmiştir. Böylece Dayton hedefine ulaşamayarak, kendisinden beklenenleri yerine getirmede başarılı olamamıştır. Bu durumdan ilk olarak etkilenen ise, bölgede yerleştirilmeye çalışılan demokratik kurumlar olmuştur. Aynı zamanda, yerinden edilenlerin güvenliğinin sağlanamaması, ülkede mülteci probleminin artmasına yol açmıştır (Selver, 2003: 194).

Bosna-Hersek'te sivil toplumun barış, hoşgörü ve yeniden bütünleşme sürecine katkısı ise, uluslararası öngörü eksikliği ve savaş sonrası anayasal yapıdan kaynaklanan nedenlerle oldukça sınırlı kalmıştır. Öyle ki, anayasal yapının barış inşası için yerel girişimleri desteklememesi ve üç etnik grup arasında bir uzlaşma sağlamanın belirsiz oluşu, savaş sonrası anayasal yapıdan kaynaklanan nedenlerdir ve sivil toplumun barış sürecine katılımını sınırlı tutmaktadır. Dayton Barış Anlaşması, uygulamada uluslararası toplumun Bosna'nın her alanına müdahale edebilmesine yasal zemin hazırlamıştır. Bu durum, seçimlerin düzenlenmesinden yerel yetkililerin kontrol edilmesine, insan hakları gözetiminden bölgesel silah kontrol programlarının uygulanmasına kadar uluslararası topluma bölge üzerinde müdahalede bulunmak imkanı vermiştir. Ülkede polis ve yargı da önemli ölçüde uluslararası kontrol altında bulunmaktadır (Belloni, 2001: 164). Dolayısıyla aslında yerelin çok fazla önemsenmediği ve sürece dahil edilmediği bir durum ortaya çıkmıştır.

Diğer bir problem, üç başlı yapıya bölünen Bosna'nın bu durumu Bosna halkının talebine göre gerçekleştirilen bir eylem değildir. Uluslararası toplum tarafından Bosna'ya üçlü yönetim yapısı öngörülmüştür. Uluslararası kurumların gözünde ise, Dayton süreci demokratikleşmenin bir gereğidir. Ancak liberal eleştirmenler Dayton'u, ülkede savaşa ve bölünmeye neden olan milliyetçilerle anlaşmaya varılması olarak değerlendirmektedir (Chandler, 2000: 164). Bu durum,

Dayton anlaşmasının Bosna halkının talep ve gereklilikleri dikkate alınmadan, uluslararası toplum tarafından oluşturulduğunu göstermektedir.

Bosna-Hersek'te demokrasinin ve insan haklarının gelişmesinin önündeki en büyük sorun olarak "savaş suçluları" gelmektedir. Dar anlamda savaş suçluları, Lahey iddianamelerinde belirtilmişken, geniş anlamda ise milliyetçi parti yapıları vasıtasıyla iktidara yerleşimlerin şüpheli olarak görülmesini ifade etmektedir. Geniş anlamdaki kullanıma göre, milliyetçilik savaşa ve savaş suçlarına yol açtığından ve bu nedenle de insan hakları ihlallerine göz yumulması ile sonuçlandığından, bu durum milliyetçi partilere oy verenlerin başarısızlığı olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, Bosna siyasetiyle ilgili bazı yorumcuların, evrensel problem ve insan haklarının kötüye kullanım kültürü şeklinde durumlardan bahsetmelerine neden olmuştur (Chandler, 2000: 99-100).

Bosna-Savaşı üzerine kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi, Güvenlik Konseyi'nin kontrolindedir. Güvenlik Konseyi ise güçlü devletlerin kendi çıkarları ve hedefleri doğrultusunda faaliyet gösteren siyasal bir organdır. Bu durum mahkemenin tarafsız ve etkin karar alabilmesine engel teşkil etmektedir (Çakmak ve Atılğan, 2012: 18-19). Diğer yandan, Güvenlik Konseyi devletlerin işbirliği içerisinde hareket etmesi gerektiğini belirtse de, aksi durumda davranan devletlere karşı ne gibi önlemlerin alınması gerektiği konusunda bir hüküm de içermemesi, mahkemenin etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Çakmak ve Atılğan, 2012: 21).

Bosna Savaş suçluları yakalanmadıklarından ötürü, Bosna halkı daha önce bulunduğu topraklara geri dönmekten kaçınmaktadır. Diğer yandan, Boşnak halkın yaşadığı evlerde savaş süresince Sırp ailelerin ikamet ettirilmesi ve bu konutların asıl sahiplerine iade edilmeyişi, mülteci ve yerinden edilmişlerin kendi topraklarına dönmelerine engel oluşturmaktadır (Halilović Tekin, 2011: 42). Bu durum çatışma bölgesinde sorunların devam ettiğini açık bir şekilde göstermektedir. Boşnak halkın savaşın etkilerini hala tam olarak üzerlerinden atamadıklarını ortaya koymaktadır.

Bosna halkı, Bosna tarihinin ve toplumunun özelliklerinin dikkate alınmaksızın ortaya koyulan sivil toplum inşa programlarını tuhaf ve bölgeye yabancı bulmaktadır (Belloni, 2001: 169). Bu noktada, Eski Yugoslavya'da ortaya koyulan hiçbir barış anlaşması cumhuriyetleri ifade eden nefret, güvensizlik, uzlaşsı, affetme, travma ve aşşğılık duygularına yer vermemektedir. Tito döneminin Yugoslavya'sına göre bölgede daha az etnik grup bulunmasına rağmen daha az bir arada yaşama ve daha az işbirliği gözlemlenmektedir. Bu nedenle, ileride yaşanabilecek bir çatışma olasılığının ortadan kaldırılması için bölgede insan hakları, iyi yönetim gibi insani sorunların dikkate alındığı bir barış inşası geliştirilmelidir (Obergh, 2007: 80-81).

21. yüzyıl ülke siyasi yapısı da önceki döneme göre farklılık göstermektedir. Ülke yönetiminde liberal unsurlara daha fazla önem veren siyasiler tercih edilmeye başlanmıştır. Bu

sayede ideolojik yönelim liberal, demokratik, serbest piyasa ekonomisine ayak uydurma ve Batılı kurumlarla ortaklık geliştirebilecek şekilde dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bölge ülkelerinin bu doğrultuda gerçekleştirecekleri eylemlerin bölgenin istikrarı için gerekli olduğuna inanılmaktadır. Bu noktada, bölge ülkelerinin AB ve NATO üyeliklerinin gerçekleşmesine büyük önem verilmektedir (Ağır ve Arman, 2017: 456-457). Bununla ilgili eski BM Genel Sekreteri Ghali de, etkili bir iyileşme sürecinin sadece çatışmanın neden olduğu acıları hafifletmeye çalışmamasını, aynı zamanda çatışmanın bir daha yaşanmaması için demokratik yapı ve kurumların geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (George ve McGee, 2006: 81). Bu durum bölge ülkelerinin barış inşası sürecinde, bölgenin çeşitli kurumlarla entegrasyonunu geliştirmek istediğini göstermektedir.

Bölgenin her ne kadar kurumlarla entegrasyonu sağlanmak isteniyor olsa da, Dayton Anlaşması'nın vurguladığı siyasal kurumların bölgede uygulanması güç bir iştir. Ayrıca ülkede üç başlı başkanlık, parlamento ve bakanlar konseyi bulunmasına rağmen yetkileri sınırlıdır. Öyle ki, Dayton Anlaşması'nın ardından ilk beş yıllık sürede kurumlar çok aktif roller üstelenmemişlerdir (Dobbins vd., 2013: 110). Diğer yandan, Dayton Anlaşması'nın ardından bölgede istikrara katkısı olması için Balkan İstikrar Paktı ve Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci şeklinde oluşumlar başlatılmıştır. Bu sayede Balkanlar'da barış, demokrasi ve ekonomik refahın hüküm süreceğine inanılmıştır (Ağır ve Arman, 2017: 471-472). Ancak günümüzde Balkanlar göz önüne alındığında böyle bir durumun gerçekleşmediği pek çok bakımdan kanıtlanmaktadır.

Özetle, Bosna-Hersek'te hüküm süren siyasal istikrarsızlık, aslında Dayton sürecinin yansımasıdır. Öyle ki, Sırp Cumhuriyeti Dayton Anlaşması'nın onları Bosna-Hersek topraklarında yaşamaya zorladığını ifade ederek, bu durumdan hoşnut olmadıklarını vurgulamaktadırlar (TASAV, 2012: 37). Özellikle ülkedeki siyasal boşluk ekonomik iyileştirmeye engel teşkil etmektedir. Dayton'un ülkede ne kadar uygulanabildiği incelendiğinde, anlaşmanın sadece kağıt üzerinde kaldığını görmek mümkündür. Yasaların hayata geçirilmesi veya yeni bir yasa çıkarılması durumunda iki etnik grup arasında uzlaşma sağlanamamaktadır (Sobutay ve Akgün, 1998: 33-34).

Liberal söylem, barış müdahaleleri ve barış inşa stratejilerine meşruluk kazandırmak amacıyla kullanılmaktadır (Ginty, 2010: 393). Barış inşa uygulamaları sosyal adalet, ihtiyaçlar, refah ve kültür ile ilgilenmelidir. Bu ilgilerin yok sayılması liberal barışın meşruiyeti sorununu devam ettirmektedir. Böylece, yerel siyasi, sosyal, kültürel, geleneksel ve ekonomik süreçlerden ve beklentilerden bağımsız yapay bir sivil toplum oluşturulmaktadır. Diğer yandan, böyle bir barış ise tamamen uluslararası aktörlere bağlı olmayı gerektirmektedir (Richmond, 2011: 25-26). Görüldüğü gibi, çatışma bölgelerine gerçekleştirilen müdahaleler liberal barış adı altında haklı çıkarılmaya çalışılmaktadır. Ancak liberal barış inşası, Bosna-Hersek örneğinde de görüldüğü gibi başarılı olamamıştır.

3.4. Günümüzde Bosna-Hersek'te Durum

2016 yılında Mostar, Sarajevo, Banja Luko, Bréko bölgelerinden 1200 kişilik, yaşları 15 ile 30 arasında değişen bir örneklem grup üzerinde karşılaştırmalı sayısal bir araştırma yapılmıştır. Anket sonucuna göre, gençler Bosna-Hersek'in siyasi, ekonomik ve sosyal yapısından memnun olmadıklarını ifade etmiştir. Vatandaşlar toplumdaki itici güç olmalarına rağmen, seslerinin devlet düzeyli yönetişimde veya yerelin üzerinde bir etkide bulunmadığına inanmaktadır. Bu algılara rağmen, gençlerin bir kısmı gönüllü olarak veya siyasi olarak aktiftir ve pasif durumun siyasi yaşamdaki ilgi eksiliğinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Diğer yandan, gençler ülkenin AB üyeliğinin seyahat etmek ve iş bulmak için faydalı olabileceğine inandıklarından, AB üyeliğine karşı olumlu tutum sergilemektedir. Bununla birlikte, gençlerin bazıları bu üyeliğin gelişmiş ülkelere bağımlılık oluşturabileceğinden ve Bosna-Hersek'in ekonomik sömürsünün artacağından endişe etmektedir. Gençler ilk olarak Bosna-Hersek'te iş aramayı tercih etseler de, gençlerin önemli bir kısmı yurt dışında niteliklerine göre iş bulabildiklerini ifade etmektedirler. Geleceğe yönelik olarak, kalıcı, güvenilir bir iş ve normal, istikrarlı, mutlu ve huzurlu bir yaşam hayal ettiklerini belirtmektedir (Socio-Economic Perceptions of Young People in Bosnia-Herzegovina (11.08.2017), http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/library/publications/young-people-in-bih-share-their-socio-economic-perceptions-and-e.html).

Gençler üzerinde gerçekleştirilen bu çalışma savaş sonrası dönemde ülkedeki istikrarsızlıkların devam ettiğini göstermektedir. Ülkenin istikrarsız yapısı açık ve net bir şekilde halkın geleceğe bakışına doğrudan etki etmektedir. Bu noktada günümüzde ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal durumu oldukça önem arz etmektedir. Çünkü ülkede bugün var olan siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıkların kaynağını 1995 yılında ülkeye dayatılan Dayton Barış Anlaşması oluşturmaktadır.

3.4.1. Siyasi Durum

Günümüzde Bosna-Hersek'te 26 Mayıs 1990'da ilk cumhurbaşkanlığına seçilen Aliya İzzetbegoviç'in Demokratik Eylem Partisi, hala daha ülkenin en önemli siyasi oluşumları arasında gelmektedir. Parti, birbirinden farklı etnik ve dini özellik gösteren insanların birlikte yaşayabileceği fikrini savunmaktadır ve parti genel başkanlığında ise 2015 yılından itibaren Aliya İzzetbegoviç'in oğlu, Bakir İzzetbegoviç bulunmaktadır (Bosna-Hersek'teki En Büyük Boşnak Partisi Lideri Değişmedi (16.09.2019), <https://balkangunlugu.com/2019/09/bosna-hersekteki-en-buyuk-bosnak-partisi-lideri-degismedi/>).

Bosna-Hersek siyasi yapısı, ülkede etnik çatışmaya son veren anlaşma hükümleri ve Yüksek Temsilcilik vasıtasıyla uluslararası toplumun sonradan gerçekleştirdiği değişiklikler aracılığı ile oluşturulmuştur. Bu nedenle, ülkenin siyasi yapısı karmaşıklıklarla doludur (Country Context

Bosnia-Herzegovina (t.y.), <https://www.worldbank.org/en/country/bosniaandherzegovina/overview>). Dayton'un ÷lkeye öngördüğü siyasal sistem, dünyanın en karışık sistemlerinden bir tanesidir. Bu durum ÷lkedeki ekonomik gelişimi engellemesinin yanı sıra, ÷lkenin AB ve NATO üyelik süreçlerinde de engel oluşturmaktadır (Dayton Anlaşması ve Bosna-Hersek'e Giydirdiği Deli Gömleği (17.01.2019), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dayton-anlasmasi-ve-bosna-herseke-giydirdigi-deli-gomlegi/1367340>).

Dayton Barış Anlaşması, günümüzde Bosna-Hersek'te var olan siyasal istikrarsızlıkların temel sebebini teşkil etmektedir. Örneğin, ÷lke hükümetin kurulabilmesi için Sırp, Hırvat ve Boşnakların ortak bir karara imza atması gerekmektedir. Ancak bu ortaklığı sağlamak zordur. Öyle ki ÷lke 2010 seçimlerinde hükümetin kurulabilmesi 10 ayı, 2014 seçimlerinde ise 5.5 ayı bulmuştur. 2018 seçimlerinde de benzer durum gör÷lmüş, ÷lke hükümetin kurulabilmesi yine gecikmiştir (Bosna-Hersek'te Neden 10 Aydır Hükümet Kurulamıyor (25.08.2019), <https://balkangunlugu.com/2019/08/bosna-hersekte-neden-10-aydir-hukumet-kurulamiyor/>). Buna göre, Dayton Anlaşması ile ÷lkeye öngör÷len üçlü başkanlık sistemi, ÷lkedeki siyasal istikrarsızlıkların nedenini oluşturmaktadır.

3.4.2. Ekonomik Durum

Bosna-Hersek'in üretim yapısı savaş öncesinde ve sonrasında farklılık göstermektedir. Savaş öncesinde metal işleme, makine üretimi, kimyasallar, ağaç işleme, gıda, tekstil gibi sektörlere ve katma değeri yüksek üretime ağırlık verilmekteyken, savaşın ardından gıda işleme, metal dışı ürün ve minareller, temel metaller şeklinde daha az katma değeri olan sektörler gör÷lmeye başlanmıştır. Diğer yandan, ÷lkenin karşılaştığı en önemli ekonomik sorunlarından bir tanesi de işsizliktir. Son dönemlerde meydana gelen küresel kriz ve ÷lkenin siyasal anlamdaki istikrarsız yapısı, ÷lke istihdamı engellemektedir. Ülkenin karşılaştığı bir diğer ekonomik problem ise, iç piyasalarda rekabet eden iş ortamı mevcut olmamakla birlikte yabancı yatırımlar için de teşvik ve güvence sağlanamamaktadır (Bosna-Hersek'in Ekonomik Durumu (t.y.), <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-ekonomisi.tr.mfa>).

Ülkeye yapılan yabancı yatırımlar 2007 yılı itibariyle oldukça düşmeye başlamıştır. Savaşın öncesinde ÷lke ön planda olan ağır sanayi, savaşın ardından sanayi tesislerinin zarar görmesiyle bozulmuştur. Ülke sürekli olarak dış ticaret açığı vermektedir (Genel Ekonomik Durum (10.07.2019), <https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/bosna-hersek/ulke-profil/genel-ekonomik-durum>). Siyasi partiler ÷lkenin ekonomik konuları ve daha fazla iş vaadini birçok platformda dile getirmelerine rağmen, ÷lkenin ekonomik gelişimi ile ilgili planlar hala belirsizdir (Santander, 2018). Bununla birlikte, ekonomideki istikrarsızlıklarla mücadele etmek isteyen ÷lke AB kurumlarıyla bütünleşme, mali yapının iyileştirilmesi, Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik ve

başarılı bir ekonominin temin edilmesi için çaba göstermeyi öncelikli olarak hedeflediğini ortaya koymaktadır (Çam, 2019: 2-3).

3.4.3. Sosyal Durum

Günümüzde Bosna-Hersek bağımsız bir devlet olmakla birlikte, 1995 Dayton Barış Anlaşması hükümlerince uluslararası denetim altında bulunmaktadır. Ülkeye getirilen barış iki ayrı entiteyi bir araya getirmemiş olmakla birlikte aynı zamanda Bosnalı Sırp liderlerin varlığı ise, ülkede ayrılıkçı olasılıkları artırmaktadır (Bosnia-Herzegovina County Profile (08.01.2019), <https://www.bbc.com/news/world-europe-17211415>). Diğer bir ifadeyle, ülke sosyal bakımdan bölünmüş bir görünümde ve bu bölünmüşlük Sırp tarafı tarafından daha da belirgin hale getirilmektedir.

Bosna-Hersek'teki sosyo-politik ortam sosyal yeniden yapılanma sırasında bir etnik grubun rahatsız edilmesi, korkutma ve artan etnik bölünmelere yol açmaktadır. Bölge halkı ülke içi siyasette bölücü söylemlerden kaçınmayı tercih etmesine rağmen, etnik grupların kendi içlerinde yapılanması önlenmemektedir. Bu durum, liderlerin kendi çıkarları için ülkenin bölücü tarihini canlandırmaya çalışmasının gerilimi devam ettireceğini göstermektedir (Santander, 2018). Dolayısıyla ülkedeki liderlerin tutumları ülkenin geleceğinde önemli bir rol oynamaktadır.

2018 yılı İnsan Hakları ve Mülteciler Bakanlığı'nın verilerine göre, Bosnalı mültecilerin sadece %42'si ülkelerine geri dönebilmişlerdir. 91,813 kişi ülkesinde yerinden edilmiştir ve bunların 156 tanesi 2018 yılı haziran ayının sonuna kadar toplama bölgelerinde yaşamaktaydı. Bölgesel Yerleştirme Programı kapsamında yerlerinden edilmişler için konut inşası başlatılmıştır. Bu noktada Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası tarafından finansmanı sağlanarak ortaya koyulan projeye göre, 2020 yılında tamamlanmak üzere 121 kolektif merkezde yaşayanlar için konut inşası başlatılmıştır. Ancak bu proje birçok belediyede oldukça yavaş bir şekilde ilerleme göstermektedir (Bosnia and Herzegovina Events of 2018 (2019), <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/bosnia-and-herzegovina>). Bu durum yerinden edilmişlerin ülkelerine geri dönüşleri noktasında, yeterince ilerleme kaydedilemediğini göstermektedir.

2018 yılı diğer yandan ülkede, gazetecilere ve medya özgürlüğüne yönelik gerçekleştirilen saldırıların en yoğun olduğu bir dönemdir. Bununla ilgili Bosna Gazeteciler Derneği ölüm tehdidi, fiziksel saldırı ve siyasetçiler tarafından ortaya koyulan tehditlerin varlığını tespit etmiştir (Bosnia and Herzegovina Events of 2018 (2019), <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/bosnia-and-herzegovina>). Bu durum, ülkede medya özgürlüğünün de olmadığını göstermektedir.

Bosna'da gözlemlenen yolsuzluk, yetersiz ekonomi, etnik bölünme ülkenin gelişimini olumsuz yönde etkileyen etmenlerdir. Ülkedeki işsizlik problemi ve maaşların düşük olması birçok Bosnalı'nın ülkeyi terk etmesi ile sonuçlanmaktadır (Santander, 2018). Ayrıca, BM İşkenceye Karşı Komitesi, Bosnalı yetkililerden Bosna Savaşı sırasında cinsel şiddete maruz kalanlara tazminat ödenmesini ve bu kişilere mümkün olan en kısa süre içerisinde psikolojik ve medikal destek sağlanmasını kararlaştırmıştır. Ayrıca komite, özelliklere kadınlar için bir özür dilenmesi gerektiğini belirtmiştir (Mujkic, 2019).

Görüldüğü üzere, ülkenin istikrarsız ve kalıcı bir barıştan uzak durumu ülkenin siyasi, sosyal, ekonomi başta olmak üzere pek çok alanında ortaya çıkmaktadır. Ülkenin gidişatına ilişkin 2016 yılında gençler üzerinde gerçekleştirilen anketin sonuçları ise yakın gelecekte de ülkedeki kaygıların devam edeceğini göstermektedir. Bosna iç savaşının ardından liberal barışın değerleri üzerinden çatışma bölgesinde inşa edilmeye çalışılan barış inşasının başarısızlığı, Dayton Barış Anlaşması'nın bölge üzerindeki etkisi ve günümüzde bölge hakkında var olan gelecek kaygısı göz önüne alındığında açık bir şekilde görülmektedir. Liberal barış, çatışma bölgelerinde uygulanabilecek etkin ve tek çözüm değildir. Buna göre, liberal barışın başarısız olduğu noktalar dikkate alınarak, çatışma bölgelerinde sağlanan negatif barışın sürdürülebilirliğinin sağlanması için çaba gösterilmelidir.

3.5. Bosna-Hersek'te Barışın Sürdürülebilirliğine Katkı: Hibrit Barış ve Antropoloji

Liberal barış devletler, uluslararası örgütler ve uluslararası finans kurumları aracılığı ile barış yapma ve barış inşasının temel bir formu olarak Bosna-Hersek, Afganistan, Sierre Leone gibi çatışma bölgelerinde uluslararası barışın müdahale yoluyla tesis edilebileceği kanısındaydı. Ancak bu kanı birçok bakımdan liberal barışın eleştirisine yol açmıştır (Ginty, 2010: 391). Öyle ki, 1991 yılında başlayan ve 1995 yılına kadar Bosna-Hersek'te devam eden savaş, Yugoslavya'nın tek partili sosyalizmden liberal, demokratik bir sisteme geçiş sürecindeki başarısızlığının sonucunu göstermektedir. Bu süreç ve Dayton Barış Anlaşması, değerlerin ve kimliklerin hibrit siyasi düzen oluşumuna ihtiyaç duyduğunu göstermektedir (Ginty, 2011: 153-154).

Liberal reformun sağlanması noktasında seçimlerin düzenlenmesi, insan haklarıyla ilgilenilmesi ve dünyanın en fakir ve istikrardan uzak olan bölgelerinin uluslararası pazarlara açılması, uluslararası müdahaleler vasıtasıyla yerine getirilmektedir. Ancak birçok çatışma bölgesinde gerçekleştirilen müdahalelerin ardından yaşam standardının düştüğü, işsizlik ve yoksulluğun ise arttığı gözlemlenmiştir (Richmond, 2009: 1). Nitekim bu konuda BM ve BM Kalkınma Raporu'nun verileri ve tecrübeleri de liberal barış inşasının uygulayıcılarının günlük yaşam üzerindeki etkilerinin ifade ettikleri şekilde güçlü olmadığını ortaya koymaktadır (Richmond, 2011: 7). Diğer bir ifadeyle, liberal barış inşası yoluyla inşa edilmeye çalışılan toplumlarda beklenen düzeyde bir etkinin gözlemlenmediğini söylemek mümkündür. Bu durumun

en çarpıcı örneğini ise, en yoğun çatışmaların yaşandığı ve etkilerinin hala daha devam ettiği Bosna-Hersek bölgesi oluşturmaktadır.

Birçok bölgede gerçekleştirilen barış inşası, barışı koruma, gelişim, yapısal düzenleme ve barış inşası programları yerel direniş hareketleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada insani güvenlik, koruma sorumluluğu gibi ifadeler yerel direnişçilerin çoğu tarafından önemsiz olarak görülmeye başlanmıştır. Çünkü barış müdahaleleri yerelin çıkarlarının yerine, müdahalede bulunan tarafın çıkarlarını ortaya koymaktadır (Richmond, 2009: 3). Bu noktada liberal barış projesine bir alternatif olarak hibrit barış, birbirleriyle bağlantılı uluslararası liberal ve yerel barış inşası aktörlerini ve projelerini kapsamaktadır. Bir anlamda barışın yerel şeklini ifade etmektedir (Richmond, 2011: 17).

Hibrit kavramına antropoloji, sömürge, barış, güvenlik ve çatışma çalışmalarında rastlanmaktadır (Ginty, 2010: 392). Yerel-liberal hibritte uluslararası sistem ve kurumların üzerindeki etkisini giderek artırmaktadır. Bu durum Dünya Bankası'nda meydana gelen ideolojik değişimde, BM politikaları ve uygulamalarına sağlanan yeniliklerde, G8'den G20'ye dönüşen genişlemede, BRICs'lerin (Brezilya, Rusya, Çin, Hindistan, Güney Afrika Cumhuriyeti) yükselişinde görülmektedir. Bu genişleme ve yenilikler barış inşası, barışı koruma ve kalkınma yaklaşımlarında kendini hissettirmektedir. Demokrasi ve kapitalizmin Batı'da yaşadığı problemler ve çatışma sonrası uygulamalarından ortaya çıkan eleştiriler, yeni yaklaşımların ve eleştirilerin önünü açmıştır (Richmond, 2011: 206). Bu noktada, barış çalışmalarında hibrit kavramının nasıl ortaya çıktığı ve hangi unsurları ön plana çıkardığı önemlidir.

Hibritte, Soğuk Savaş döneminin ardından yerelin liberalle karşılaştığı yerlerde ortaya çıkmaktadır. Bu da Richmond'un ifade etmiş olduğu barışın konservatif şeklini yansıtmaktadır (Richmond, 2011: 19). Uluslararası olan "liberal" olarak ifade edilmektedir. Bu durum liberalizmin kurumsal, siyasal, sosyal ve ekonomik barış inşasındaki farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla geniş anlamda barış inşası, yerelin ve liberalin arasında bulunarak, liberal normları yerelin üzerine empoze etmekten daha fazlasını ifade etmektedir. Bu nedenle barış inşası, her iki bağlam arasında yeni bir arabuluculuk ortaya koyabilmelidir. Bu noktada, yerel ve liberalin birbirlerini reddetmeleri veya etkilemeleri yeni bir siyasi kültür ve uluslararası paradigmanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yeni paradigma, liberal barışın aksine yereli ve liberali bir araya getirmektedir (Richmond, 2011: 18).

Hibrit barışın negatif ve pozitif formları bulunmaktadır. Negatif hibrit barış, uluslararası kuralları ve çıkarları ifade etmektedir. Bu nedenle, yapısal şiddetin devam ettiği endişeli bir hibrit politikayı ortaya koymaktadır. Burada yerel ve uluslararası kurallar arasındaki problemlerin çözülmesi ihtimali bulunmamaktadır. Pozitif barış ise; aktif bir şekilde problemlerin çözümlenebildiği hibrit barıştır (Richmond, 2015: 50). Diğer bir ifadeyle, hibrit barışın negatif

şekli, güç ve normların uluslararası devlet veya topluma dış kaynak kullanımını ortaya koyarken, daha pozitif hibrit şekli ise, yerel ve uluslararası ölçeklerde daha fazla siyasi ve sosyal adaletsizliğin ele alındığı bir süreci ifade etmektedir. Pozitif hibrit barış, yasallık ve kurumun yerel ölçekte oraya çıktığını kabul etmektedir. Yerel, devleti ve uluslararası olanı meydana getirmektedir (Richmond, 2015: 51).

Hibrit barış, başarısız ve kırılan devletlerin barış ve güvenliği sürdürebilmelerine yardımcı olmaktadır. Diğer yandan, toplumun meşruiyetini kazanmakta, toplumun barış inşa sürecine katılımını ve kapsayıcılık düzeyini artırmaktadır. Hibrit barışın en önemli noktası ise, liberal barış yaklaşımı tarafından çok fazla önemsenmeyen şiddetli çatışmaların neden olduğu sosyo-psikolojik ve ruhsal boyutlar üzerindedir (Anam, 2018: 46). Çünkü, negatif barışın sağlanmasıyla barış inşa faaliyetine son verilmesi açık bir şekilde barışın sürdürülebilirliğini engellemektedir. Çatışma sonrası süreçte toplumlar pek çok konu ile karşı karşıya kalmaktadır ve bu nedenle de barış inşa faaliyeti toplumların sosyo-psikolojik ve ruhsal boyutlarını da kapsayacak şekilde genişletilmelidir.

Hibrit barış yaklaşımının en belirgin özelliği “yerel” olanı dikkate almasıdır. Böylece barış inşa proje ve politikasını uygulayan ve yöneten uluslararası aktörlerin ve yönetici elitlerin çıkarlarının yerine, yerel ve yerel halkın ön plana alınmasıdır (Anam, 2018: 39). Yerelin dikkate alınması bir uyumluluk hiyerarşisinin ortaya koyulmasını ve devamlılığını sağlamaktadır (Ginty, 2010: 399). Bosna-Hersek örneği göz önüne alındığında, Batılı devletler tarafından bölgede inşa edilmeye çalışılan barış inşasının başarısızlığının temel nedeninin yerel halkın beklenti ve taleplerinin bu sürece dahil edilmemesi olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Barışın tesis edilmesinde uluslararası ilişkiler ve antropoloji bir bütündür. Barış, toplumların ilişkisine, devletin şekline ve güç paylaşımına göre ortaya çıkmaktadır. Barışın tesisi için uluslararası ilişkiler ve antropolojinin birlikte hareket etmeleri gerekmektedir (Richmond, 2018: 13). Antropoloji; şu anda ve geçmişin dünyasında insanlığın geçirdiği biyolojik ve fizyolojik değişimi anlamayı ve açıklamayı hedeflerken, aynı zamanda dünyadaki insanların birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıklarını analiz etmeyi de amaçlamaktadır (Scupin, 2016: 154). Diğer bir ifadeyle antropoloji, insanın hem biyolojik hem de fizyolojik yönleriyle ilgilenmeyi amaç edinmiştir.

Antropolojinin ilerleyişi ve sömürge dönemi arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu dair yaygın bir görüş mevcuttur. Bu görüşe göre, sömürge döneminde yayılcı gücün “öteki” olarak tanımlananlar üzerinde hakimiyet kurabilmesi için bilgi edinimi antropoloji ile gerçekleşmekteydi. Sömürge döneminin ardından antropoloji kendi bağımsız alanını oluşturmuştur. Bu noktada antropoloji, eski sömürge toplumları ve daha önce hiçbir şekilde Batı yaşam biçimiyle karşılaşmamış toplumlarla ilgilenerek araştırma yapmış, analiz geliştirmiş ve kültürel bir yönelim ortaya koymuştur (Hurtado ve Ercolani, 2013: 43).

Uluslararası ilişkiler disiplini, hegemonik usulsüzlüğün önüne geçmek için antropolojiye ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada disiplin, barış ve çatışma çatışmaları ve politika yapıcılar, kimlik ve kültür unsurlarının oldukça önemli olduğunu kabul etmektedir (Richmond, 2018: 10). Çünkü günümüzde, Batı tarafından gerçekleştirilen askeri operasyonların doğası oldukça değişim göstermiş, bu operasyonlar Batı dışındaki kültürel çevrelerde gerçekleşmeye başlamıştır. Bu durum Batı dışındaki kültürlerin de bilinmesini gerektirmektedir (Ramazzotti, 2013: 199).

Böylece antropoloji vasıtasıyla, BM ve Avrupalı askerler Batı dışı bölgelerde nelerle karşılaşabileceklerini önceden kestirebilmektedir. Dolayısıyla antropoloji ile birlikte, farklı sosyo-kültürel ortamlar anlaşılakta, bireylerin ihtiyaçları bilinebilmekte ve farklı bakış açıları hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Araştırmacılar bir çatışmayı analiz etmeye çalışırken her iki taraf açısından da olaya yaklaşmaktadırlar. Bu noktada, çatışmaya yol açan nedenlerin ortaya koyulması ve çatışan taraflardan hangisinin haklı olduğuna dair ayrımın yapılması çatışmanın çözümlenmesinde oldukça önemlidir (Ramazzotti, 2013: 200).

Görüldüğü gibi, çatışma bölgesinde barış inşa etme girişiminin başlatılması, öncelikle bu bölgedeki yerelin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu durum Bosna-Hersek örneğinde de açıkça görüldüğü gibi, çatışma bölgelerinde liberal barışın yerine, hibrit barışın uygulanmasını gerektirmektedir. Diğer yandan, yerel gerekliliklerin ortaya koyulabilmesi bu bölgelerde antropoloji çalışmalarının gerçekleştirilmesiyle mümkün olabilmektedir. Bu nedenler, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde antropolojinin önemini göstermektedir. Bosna-Hersek'te gerçekleştirilen liberal barış inşasının sonucunda ortaya çıkan istikrarsızlıklar incelendiğinde, şayet bu bölgede yerel gereklilikler dikkate alınmış olsaydı sonucun şu an bölgede yaşananlardan daha farklı olabileceğini göstermektedir. Çatışma bölgelerinde antropoloji vasıtasıyla derinlemesine yapılacak analizin, bu bölgelerde sürdürülebilir barışı olası hale getireceği beklenmektedir.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası dönem, çatışma bölgelerinde barışın sağlanabilmesi için elzem ve tek çare olarak kabul edilen liberal barış inşasının başarısız olduğu somut örneklerle doludur. Bunlardan bir tanesi de, oldukça yoğun çatışmaların yaşandığı Bosna-Hersek'tir. Bosna-Hersek'te inşa edilmeye çalışılan barış, bölgenin yerel gereklilikleriyle uyuşmamış ve nihayetinde ülkedeki istikrarsızlıkları ya devam ettirmiş ya da ülkeye yeni istikrarsızlıkları eklemiştir. Tüm bu nedenlerdir ki çatışma bölgelerinde, sürdürülebilir barışı yakalayabilecek bir barış inşasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Soyut bir kavram olan barış, savaşın yokluğundan daha fazla bir anlamı ifade etmekte, savaşa neden olabilecek durumların da yokluğunu ifade edecek şekilde, oldukça geniş yelpazede kullanılmaktadır. Barış, her zaman için üzerinde durulan, önem atfedilen ve istenilen bir durum olmuştur. Öyle ki geçmişten günümüze kadar, her ne sebeple olursa olsun barış durumu bozulan yerlerde, eski düzenin tekrar geri gelmesi için barış arayışlarının başlatıldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla çatışma bölgelerinde öncelikli hedef, sürdürülebilir bir barış inşa etmekten geçmektedir.

Soğuk Savaş dönemi, etkilerini dünyanın pek çok yerinde hissettirmiştir. Nitekim Soğuk Savaş sonrası dönem Balkanlar coğrafyasında, Yugoslavya'nın dağılmasına ve yerinde altı farklı cumhuriyetin ortaya çıkmasına tanıklık etmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılması, bölge üzerinde adeta bir domino etkisi başlatarak, öncelikle Slovenya ve Hırvatistan'ın ardından ise Bosna-Hersek'in bağımsızlık yolunda önlerini açmıştır. Ancak Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık süreci ve ardından gelen tanınma talebi, Bosna-Hersek'te benzer şekilde ilerlememiştir. Öyle ki Bosna-Hersek'te başlayan bağımsızlık süreci, ülkeyi üç buçuk yıl süren ve etkileri günümüze kadar da devam eden bir iç savaşa sürüklemiştir.

1992 yılında, o dönemin gelişmelerinden etkilenecek Yugoslavya'dan ayrılma kararı alan Bosna-Hersek'in bu kararı ve Müslüman bir lider olan Aliye İzzetbegoviç'in devlet başkanlığına seçilmesi, Sırp'ların harekete geçmesine neden olmuştur. Savaşın etkilerinin giderek daha fazla artması, Batı'nın geç de olsa bölgeye müdahale etmesini gerekli kılmıştır. Bu kapsamda başlatılan girişimlerin neticesinde, 1995 yılında ABD'nin öncülüğünde Dayton Barış Anlaşması imzalanmış ve bölgede negatif barış tesis edilmiştir.

Günümüzde Bosna-Hersek ile ilgili olarak, çatışmaya neden olan/olabilecek sorunların çözümlendiği ve ileriye dönük olarak halkın barışlı umutlarla bakabildiği bir bölgeden söz etmek mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle bölgede, pozitif barış tesis edilememiştir. Bu durum Dayton Anlaşması ile oluşturulmaya çalışılan “sözde düzen” arayışından kaynaklanmaktadır. Aşağıda Dayton Anlaşması'nın ortaya koyduğu bazı genel hükümler ve bölge üzerindeki etkilerine değinilmektedir;

1. Liberal barış, bölgede barışın liberal devlet, kurum ve örgütler tarafından yerine getirileceğini kabul etmiş olsa da gerçekte durum böyle olmamış, önem atfedilen kurumlar şeffaflıktan uzak hareket etmiştir. Dayton Barış Anlaşması'nın içermiş olduğu hükümler bu durumu göstermektedir.
2. Dayton Anlaşması ile Bosna-Hersek'in, Sırp-Hırvat Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olarak iki ayrı entiteye ayrılması uygun görülmüştür. Bu durum, anlaşmanın ülkede bir birliklilik sağlamaktan ziyade, ayrılıkları tetikleyici rol oynadığını göstermektedir. Aynı zamanda ülkede, işgalci konumunda olan Sırp'lar'a, Sırp Cumhuriyeti adı altında yasal bir statü tanınması Boşnak nüfus üzerinde memnuniyetsizlik oluşturmaktadır.
3. Anlaşma ile uluslararası toplum, ülke üzerinde denetim gerçekleştirebilme hakkı elde etmiştir. Bu durum açık bir şekilde, ülkenin egemenliği kavramı ile çelişmekte, dış aktörlere bölgeye müdahale ve bölgeyi kontrol edebilme haklarını vermektedir.
4. Anlaşma ile ülkede, üç başlı bir yönetim öngörülmüştür. Ülkede hükümetin kurulabilmesi için her üç etnik grubun da ortak onayı gerekmektedir. Ancak somut örnekler göstermektedir ki, ülkede bu ortaklığı sağlamak zordur. Bu zorluk, ülkedeki siyasal istikrarsızlıkların önünü açmaktadır. Nitekim seçim sonuçlarına göre, ülkede hükümetin kurulabilmesi oldukça uzun zaman sürmektedir.
5. Anlaşmanın öngördüğü anayasaya göre, ülkede çok etniklik ve etnik ayrımcılık kabul edilebilir bir durumdur. Bu durum, ülkede yaşayan azınlık grupları açısından sorun teşkil etmektedir.
6. Bosna Savaşı ile ilgili kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni, Güvenlik Konseyi, Güvenlik Konseyi'ni ise, güçlü devletler kontrol etmektedir. Bu durum, mahkemenin güçlü devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmesine ve bu nedenle de mahkemeye güvensiz yaklaşılmasına neden olmaktadır.

Tüm bu maddelerin ve liberal barış inşası uygulamalarının ışığında çalışma, bazı sonuçlara varmaktadır. Bunlardan birincisi, Batı'nın “liberal barış” adı altında çatışma bölgelerine müdahale ettiğini, kendi değerlerini empoze etmek kaydıyla bir barış inşa etmeye çalıştığını görmek mümkündür. Dayton Anlaşması'nın hükümlerinin de teyit etmiş olduğu üzere, bu şekilde oluşturulacak bir barışta Batı'nın çıkarları ve hedefleri esas alınmaktadır. Tersten ifade edilecek olursa, bu şekilde bir barış yerel halkın beklenti ve taleplerini göz ardı etmekte, yukarıdan-aşağıya bir yaklaşım sergilemektedir. Öyle ki liberal barışın ortaya koyduğu demokrasi, insan hakları, serbest piyasa gibi vurgular, her türlü çatışma bölgesinde toplumların kolayca entegre

olabilecekleri değerler değildir. Dolayısıyla liberal barış inşa faaliyeti yerel direnişlerle karşılaşmaktadır. Sonuç olarak da bu toplumlar, birkaç yıl aradan sonra tekrar çatışma durumuna geri dönüş yaşamaktadır. Bu da ülkeleri barıştan uzaklaştırmaktadır.

İkinci unsur, gerçekleştirilen operasyonların teknik boyutları ile ilgilidir. Batılı aktörlerin, savaşa son vermek maksadıyla gerçekleştirmiş olduğu operasyonlar, önceden belirli bir plan dahilinde hazırlanarak yürütülmemiştir. Bu durum, barış inşa sürecinin karışık ve zor gerçekleşmesine neden olarak, barış inşa sürecinin başarısını engellemektedir. Diğer yandan, barış inşa sürecinde rol alan örgütlerin karar alım sürecinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin NATO ve AB gibi örgütlerin hareket edebilmeleri için üyelerinin ortak olarak onayı gerekmektedir. Bu ortaklığın kurulamaması veya geç kurulması ise, doğrudan çatışma yaşayan bölgeler üzerinde olumsuz yönde etkisini göstermektedir.

Üçüncüsü, liberal barış inşası, çatışma sonrası sürecin hassas dinamiklerini gözden kaçırmaktadır. Öyle ki çatışmanın ardından bu bölgelerde mülteciler ve yerinden edilmişlerle ilgili neler yapılacağı, evsizlerin durumu, savaşın sosyo-psikolojik etkilerinin nasıl aşılabileceği, savaş suçluları ile ilgili düzenlemelerin ne olacağı gibi birçok önemli konu ihmal edilmektedir. Bu durum, ülkede her ne kadar negatif barış sağlanmış olsa da çatışma sonrası süreçte karşılaşılabilecek farklı sorunlara işaret etmektedir.

Bu nedenler doğrultusunda ortaya çıkan sonuç, Bosna-Hersek'te liberal barış inşası bölgenin özelliklerini analiz etmeyerek, yerel halkın beklenti ve taleplerinin dışında sözde bir barış ortaya koymuştur. Dolayısıyla ülkede geline nokta sonuç başarı değil, başarısızlık olmuştur. Bu nedenle çatışma bölgelerinde inşa edilecek barışın, "sürdürülebilir" oluşu önem teşkil etmektedir. Bu noktada çalışmada, *hibrit barış yaklaşımı* ile yereli dikkate alan, daha kapsayıcı, yukarıdan-aşağıya bir şekilde dayatmacı olmayan ve çatışma sonrası sürecin kırılğan yapısını da dikkate alan bir barış inşası ortaya atılmakla birlikte aynı zamanda çalışmada, *antropolojinin* önemi ortaya çıkmaktadır. Antropoloji, "öteki"nin bilinmesine, daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Çatışmanın nedenlerini ortaya koyarak, her iki taraf açısından da olaya yaklaşabilmeye imkan tanımaktadır. Dolayısıyla çatışma bölgelerinde hibrit barış yaklaşımı ve antropolojinin birlikte uygulanması sürdürülebilir bir barış için gerekli olarak görülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Ağır, Bülent Sarper ve Arman, Murat Necip (2017), “Türkiye’nin Balkan Politikası”, Sertif Demir vd. (Ed.), **Türk Dış Politikası, içinde** (452-480), Barış Kitap, Ankara.
- Akgül, Nazife Selcen Pınar (2015), “Barış Çalışmaları: Başlangıçtan Günümüze Değişimi”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, 3(1), 85-106.
- Anam, Syaiful (2018), “Peacebuilding: The Shift towards a Hybrid Peace Approach”, **Global & Strategis**, 9(1), 37-48.
- Anderson, David (1995), “The Collapse of Yugoslavia: Background and Summary”, **Department of the Parliamentary Library**, <https://www.aph.gov.au/binaries/library/pubs/rp/1995-96/96rp14.pdf> (05.07.2019).
- Anderson, Royce (2004), “A Definition of Peace, Peace and Conflict”, **Journal of Peace Psychology**, 10(2), 101-116.
- Arı, Tayyar (2013), **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 10. Baskı, MKM Yayıncılık, Bursa.
- Armaoğlu, Fahir (2007), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 16. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Aron, Raymond (2003), **Peace and War: A Theory of International Relations**, Routledge Taylor & Francis, London.
- Bayraktar, Bora (2012), “Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu”, Atilla Sandıklı (Ed.), **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, içinde** (249-273), Bilgesam Yayınları, İstanbul.
- Belloni, Roberto (2001), “Civil Society and Peacebuilding in Bosnia and Herzegovina”, **Journal of Peace Research**, 38(2), 163-180.
- Bose, Anima (1981), “A Gandhian Perspective on Peace”, **Journal of Peace**, 18(2), 159-164.
- Boucher, David (1998). **Political Theories of International Relations**, Oxford University Press, New York.
- Brauch, Hans Günter (2008), “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, **Uluslararası İlişkiler**, 5(18), 1- 47.
- Brown, Chris ve Ainley, Kirsten (2009), **Understanding International Relations**, 4th Ed., Macmillan International Higher Education, New York.
- Burchill, Scott (2005), “Liberalism”, Scott Burchill & Andrew Linklater (Eds), **Theories of International Relations**, 3. Baskı *in*de (55-83), Palgrave Macmillan, New York.

- Burchill, Scott ve Linklater, Andrew (2005), "Introduction", "Realism", Scott Burchill & Andrew Linklater (Eds), **Theories of International Relations**, 3. Baskı içinde (1-28), Palgrave Macmillan, New York.
- Call, Charles T. ve Cook, Susan E. (2003), "On Democratization and Peacebuilding", **Global Governance**, 9(2), 233-246.
- Caplan, Richard (2000), "Assessing the Dayton Accord: The Structural Weaknesses of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina", **Diplomacy and Statecraft**, 11(2), 213-232.
- Catholic Social Teaching CST, "Peace and Reconciliation" (t.y.), <http://www.catholicsocialteaching.org.uk/themes/peace/> (30.03.2019).
- Chandler, David (2000), **Bosnia: Faking Democracy After Dayton**, 2. Baskı, Pluto Press, London.
- Chopra, Jarat (1996), "The Space of Peace-maintenance", **Political Geography**, 15(3/4), 335-357.
- Collin, P. H. (Ed.) (2000), **Easier English Student Dictionary**, 2th Ed., Bloomsbury, London.
- Cortright, David (2008), **Peace: A History of Movements and Ideas**, Cambridge University Press, New York.
- Cretu, Anca Doaina (2015), "Twenty Years After: The Dayton Accords, Legacies and Opportunities in Bosnia and Herzegovina", **Fondation Pierre du Bois**, 6, 1-7.
- Çakmak, Cenap ve Atılgan, Cansu (2012), "BM, Bosna Soykırımı ve Küresel Adalet", **Bilgi Stratejisi**, 4(7), 11-30.
- Çam, Elif (2019), "Bosna-Hersek Ülke Raporu", **İzmir Ticaret Odası**, http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/5606_1568188497.pdf (23.09.2019)
- Çınar, Yusuf (2016), "Çatışma Sürecinden Devlet İnşasına: Doğu Timor", **Bilgi Strateji**, 8(15), 85-112.
- _____ (2018), "Liberal Barış Modellerinde "Barış" ve Çatışmanın Dönüştürülmesi", **Akademik Barış Dergisi**, 66, 44-55.
- Dawson, Grant (2004), "Peacekeeping, Peacebuilding, and Peacemaking: Concepts, Complications, and Canada's Role", **Parliamentary Research Branch Library of Parliament**, <http://publications.gc.ca/collections/Collection-R/LoPBdP/EB-e/prb0406-e.pdf> (30.03.2019).
- Demir, İmran (2017), "Çatışma ve Çatışmaya Yaklaşım Yöntemlerinin Teorik Çerçevesi", **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, 5(1), 1-53.
- Demir, Sertif (2016), "21. Yüzyılda Barış ve Güvenliğin Tesisinde NATO'nun Rolü", **Akademik Bakış**, 9(18).

- Dempsey, Gary (1998), "Rethinking the Dayton Agreement", **Policy Analysis**, (327), 1-42.
- Diehl, Paul F. (2006), "Paths to Peacebuilding: The Transformation of Peace Operations", T. David Mason & James D. Meernik (Eds), **Conflict Prevention and Peace-building in Post-War Societies: Sustaining the Peace**, içinde (107-129), Routledge, London.
- Djilas, Aleksa (1991), **The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution 1919-1953**, Harvard University Press, London.
- Dobbins, James vd. (2013), **Overcoming Obstacles to Peace: Local Factors in Nation-Building**, Rand Corporation, New York.
- Donnelly, Jack (2005), "Realism", Scott Burchill & Andrew Linklater (Eds), **Theories of International Relations**, 3. Baskı içinde (29-54), Palgrave Macmillan, New York.
- Doyle, Michael W. (2015), **The Question of Intervention: John Stuart Mill and the Responsibility to Protect**, Yale University Press, New Haven and London.
- Dungen, Peter Van Den ve Wittner, Lawrence S (2003), "Peace History: An Introduction", **Peace Research**, 40(4), 363-375.
- Duran, Hasan (2001), "Birleşmiş Milletler ve Müdahale", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, 6(2), 131-142.
- Dursun, H. Rumeysa (2017), "Realizmin Realist Bir Eleştirisi Olarak Raymond Aron ve Uluslararası İlişkiler Kuramı", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, 5(2), 67-85.
- Ekmekçi, Faruk (2011), "Demokratik Barış Teorisi: Bir Değerlendirme", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 7(26), 107-124.
- Eminoğlu, Ayça (2018), "Oliver Richmond", Erhan Büyükkakıncı (Ed.), **Barış Çalışmaları**, içinde (684-723), Adres Yayınları, Ankara.
- Eriksson, Mikael ve Wallensteen Peter (2004), "Armed Conflict 1989-2003", **Journal of Peace Research**, 41(5), 625-636.
- Eroğlu, Hamza (2014), **Yurtta Sulh, Cihanda Sulh: Atatürkçülüğün Bir Temel İlkesi**, Türkiye Barolar Birliği, Ankara.
- Galtung, Johan (1959), "Pacifism from a Sociological Point of View", **Journal of Conflict Resolution**, 3(1), 67-84.
- _____ (1967), "Theories of Peace: A Synthetic Approach to Peace: Thinking", **International Peace Research Institute**, 2-251.
- _____ (1969), "Violence, Peace, and Peace Research", **Journal of Peace Research**, 6(3), 167-191.
- _____ (1990), "Cultural Violence", **Journal of Peace Research**, 27(3), 291-305.

- _____ (2012), **Çatışmaları Aşarak Dönüştürmek**, (Çev. Havva Kök), Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, Ankara.
- Galtung, Johan ve Fischer Dietrich (2013), **Johan Galtung: Pioneer of Peace Research**, Springer, New York.
- George, Bruce ve McGee, Anthony (2006), “The OSCE’s Approach to Conflict Prevention and Post-Conflict Rehabilitation”, T. David Mason & James D. Meernik (Eds), **Conflict Prevention and Peace-building in Post-War Societies: Sustaining the Peace**, içinde (81-104), Routledge, London.
- Ghali, Boutros Boutros (1992), “An Agenda for Peace”, **International Relations**, 11(3), 201–218.
- Ginty, Roger Mac (2010), “Hybrid Peace: The Interaction Between Top-Down and Bottom-Up Peace”, **Security Dialogue**, 41(4), 391-412.
- _____ (2011), **International Peacebuilding and Local Resistance: Hybrid Forms of Peace**, Palgrave Macmillan, New York.
- Glenny, Misha (2001), **Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapçılık, İstanbul.
- Gözen, Ramazan (2006), **Türk Dış Politikası Barış Vizyonu**, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Griffiths, Martin vd. (2011), **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, (Çev. CESRAN), 2. Basım, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- _____ (2013), **Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, (Çev. CESRAN), 2. Basım, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Grotius, Hugo (1967), **Savaş ve Barış Hukuku**, (Çev. Seha L. Meray), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Gülboy, Burak (2018), “Norman Angell”, Erhan Büyükkakıncı (Ed.), **Barış Çalışmaları**, içinde (86-111), Adres Yayınları, Ankara.
- Haliloviç Tekin, Cemile (2011), **Bosna-Hersek Devleti: 1991-2011**, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Hampson, Fen Osler vd (2007), “Negotiation and International Conflict”, Charles Webel & Johan Galtung (Eds), **Handbook of Peace and Conflict Studies**, içinde (35-50), Routledge, New York.
- Harbom, Lotta vd. (2006), “Armed Conflict and Peace Agreements”, **Journal of Peace Research**, 43(5), 617-631.

- Hartzell, Caroline A. (2006), "Structuring the Peace: Negotiated Settlements and the Construction of Conflict Management Institutions", T. David Mason & James D. Meernik (Eds), **Conflict Prevention and Peace-building in Post-War Societies: Sustaining the Peace**, içinde (31-52), Routledge, London.
- Hassan, Daud (2006), "Rise of the Territorial State and the Treaty of Westphalia", **Yearbook of New Zealand Jurisprudence**, 9, 62-70.
- Hassan, Ümit (2010), **İbn Haldun: Metodu ve Siyaset Teorisi**, 4. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Herz, John H. (1950), "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", **World Politics**, 2(2), 157-180.
- Heywood, Andrew (2004), **Political Theory**, 3th Ed., Palgrave, New York.
- Hinsley, Francis Harry (1963), **Power and the Pursuit of Peace**, Cambridge University Press, New York.
- Hobbes, Thomas (1651), **Leviathan or the Matter, Former, and Power of a Common-wealth Ecclesiasticall and Civill**, London.
- Hobson, John M. (2012), **The Eurocentric Conception of World Politics Western International Theory 1760-2010**, Cambridge University Press, New York.
- Holbrooke, Richard (1995), **Bir Savaşı Bitirmek**, (Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Horowitz, Sara (2007), "Mediation", Charles Webel & Johan Galtung (Eds), **Handbook of Peace and Conflict Studies**, içinde (51-63), Routledge, New York.
- Human Rights Watch (2019), "Bosnia and Herzegovina Events of 2018", (02.10.2019).
- Hurtado, Fina Anton ve Ercolani, Giovanni (2013), "Introduction: Anthropology and Security Studies", Fina Anton Hurtado ve Giovanni Ercolani (Eds.), **Anthropology and Security Studies**, içinde (25-54), Servicio de Publicaciones, Universidad de Murcia.
- Ikenberry, G. John vd. (2009), **The Crisis of American Foreign Policy**, Princeton University Press, Princeton ve Oxford.
- Islam, Touhidul (2013), "Peace and Conflict Studies: Evolution of an Academic Discipline", **Journal of the Asiatic Society of Bangladesh**, 58, 129-155.
- Jabri, Vivienne (2010), "Peacebuilding Critical Developments and Approaches", Oliver Richmond (Ed.), **War, Government, Politics: A Critical Response to the Hegemony of the Liberal Peace**, içinde (41-57), Palgrave Macmillan, London.

- Jahn, Beate (2005). "Kant, Mill, and Illiberal Legacies in International Affairs" **International Organisation**, 59(01), 177-207.
- Kakışım, Can (2017), Liberalizm Çağında Barış Çalışmaları ve Demokratik Barış Vizyonu: Teorik Bir İnceleme, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 50, 27-44.
- Kant, Immanuel (1960), **Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme**, (Çev. Yavuz Abadan & Seha L. Meray), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Kaplan, Morton A. (2005), **System and Process in International Politics**, 1. Baskı, The ECPR Press, Colchester.
- Keaney, Brian A (2006), "The Realism of Hans Morgenthau", **Graduate Theses and Dissertations**, <http://scholarcommons.usf.edu/etd/2580> (13.02.2019).
- Kızılabdullah, Sahin (2018), "Dinlerde Barışın Teolojik Temelleri: Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam", **Dini Araştırmalar**, 21(53), 169-186.
- Krasner, Stephen D. ve Pascual, Carlos (2005), "Addressing State Failure", **Foreign Affairs**, 84(4), 153-163.
- Kuperman, Alan j. (2003), "Transnational Causes of Genocide, or How the West Exacerbates Ethnic Conflict", Raju G. C. Thomas (Ed.), **Yugoslavia Unraveled: Sovereignty, Self-Determination, Intervention**, içinde (55-85), Lexington Books, New York.
- Lauterpacht, Hersch (1955), **International Law A Treatise**, 8. Baskı, Longmans, Green and Co, New York.
- Lederach, John Paul (1997), **Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies**, United States İstitute of Peace Press, Washington.
- Linklater, Andrew (2005), "The English School", Scott Burchill & Andrew Linklater (Eds), **Theories of International Relations**, 3. Baskı içinde 84-109, Palgrave Macmillan, New York.
- Machiavelli, Niccolo (2010), **Prens**, (Çev. Mahir Aydın), Nilüfer Yayıncılık, Ankara.
- Macmillan, John (2007), "Liberal Internationalism", Martin Griffiths (Ed.), **International Relations Theory for the Twenty-First Century**, içinde (21-34), Routledge, London.
- Malcolm, Noel (2005), "What Hobbes Really Said", **The National Interest**, 81, 122-128.
- Mearsheimer, John J (2005), "E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On", **International Relations**, 19(2), 139-152.
- Meernik, James D. ve Mason, T. David (2006), "Sustaining the Peace in the Aftermath of Conflict", T. David Mason & James D. Meernik (Eds), **Conflict Prevention and Peace-building in Post-War Societies: Sustaining the Peace**, içinde (1-10), Routledge, London.

- Merlingen, Michael ve Ostrauskaite, Rasa (2000), "Power/Knowledge in International Peacebuilding: The Case of the EU Police Mission in Bosnia", **Alternatives**, 30, 297-323.
- Morgenthau, Hans J (1948), **Politics Among Nations the Struggle for Power and Peace**, Alfred A. Knopf, New York.
- Mujkic, Semir (29.08.2019), "UN Tells Bosnia to Apologize to Wartime Rape Victim", <https://balkaninsight.com/2019/08/29/un-tells-bosnia-to-apologise-to-sexual-violence-victim/> (24.09.2019).
- Nambiar, Satish (2003), "Reflections on the Yugoslav Wars: A Peacekeeper's Perspective", Raju G. C. Thomas (Ed.), **Yugoslavia Unraveled: Sovereignty, Self-Determination, Intervention**, içinde (343-361).
- Newman, Edward vd. (Ed.) (2009), **New Perspectives on Liberal Peacebuilding**, United Nations University Press, Tokyo.
- Nicholson, Michael (2002), **International Relations**, 2th Ed., Palgrave, New York.
- Nobel Peace Prize (t.y.) "Alfred Nobel", <https://www.nobelpeaceprize.org/History/Alfred-Nobel> (02.04.2019).
- Nye, Joseph Samuel (2007), **Understanding International Conflict: An Introduction to Theory and History**, 6th Ed., Pearson Longman, New York.
- Oberg, Jan (2007), "Former Yugoslavia and Iraq: A Comparative Analysis of International Conflict Mismanagement", Charles Webel & Johan Galtung (Eds), **Handbook of Peace and Conflict Studies**, içinde (64-85), Routledge, New York.
- Oran, Filiz Çoban ve Pekcan, Cemre (2017), "Uluslararası İlişkiler Düşüncesinde "Dünya Barışı": Immanuel Kant ve Zhao Tingyang Felsefesi Üzerine Bir Karşılaştırma", **Uluslararası İlişkiler**, 14(55), 3-18.
- OSCE BİH (t.y.), "Analyzing the Decisions by EU to Extend Mission in Bosnia and Herzegovina", <https://www.oscebih.org/decision-by-eu-to-extend-mission-in-bosnia-herzegovina> (15.09.2019).
- Overhaus, Marco ve Peter, Mateja (2012), "The EU and Peacebuilding", **Stiftung Wissenschaft und Politik**, 41, 1-4.
- Owen, John M. (1994), "How Liberalism Produces Democratic Peace", **International Security**, 19(2), 87-125.
- Özdemir, Metin (2015), "İslam'ın Barış Dini Olmasının Kur'ani Temelleri", **International Journal of Science Culture and Sport**, 4, 72-80.
- Özerdem, Alpaslan (2013), **Barış İnşası Kuramı ve Uygulaması**, Nobel Yayıncılık, Ankara.

- _____ (2019), “Happiness as a Measurement and Goal of Peacebuilding”, **Global Change, Peace & Security**, 1-20, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14781158.2019.1610372> (07.06.2019).
- Özgöker, Uğur (2006), **Uluslararası Siyasi, Askeri ve Ekonomik Örgütler**, Der Yayınları, İstanbul.
- Özpek, Burak Bilgehan (Ed.) (2016), **Barışın İdeolojisi**, Liber Plus Yayınları, İstanbul.
- Paris, Roland (2004), **At War’s End: Building Peace After Civil Conflict**, Cambridge University Press, New York.
- Paris, Roland (2010), “Saving Liberal Peacebuilding”, **Review of International Studies**, 36(2), 337- 365.
- Peace Research Institute Oslo PRIO (t.y.), <https://www.prio.org/About/> (26.02.2019).
- Perrottet, Claude (2009), “Immanuel Kant’s Perpetual Peace: The New World Order of Critical Philosophy”, **Journal of Global Development and Peace**, 4-33.
- Phillips, Douglas A. (2004), **Bosnia and Herzegovina**, Chelsea House Publishers, United States.
- Platon (1998) **Yasalar**, (Çev. Candan Şentuna & Saffet Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Rae, Heather (2007), “Theories of State Formation”, Martin Griffiths (Ed.), **International Relations Theory for the Twenty-First Century**, içinde (123-134), Routledge, London.
- Ramazzotti, Marco (2013), “Anthropology and Conflicts. Today’s Wars and Peacekeeping Operations: Why an Anthropological Perspective is Needed”, Fina Anton Hurtado ve Giovanni Ercolani (Eds.), **Anthropology and Security Studies**, içinde (199-226), Servicio de Publicaciones, Universidad de Murcia.
- Ramet, Sabrina P. (2005), **Thinking About Yugoslavia**, Cambridge University Press, New York.
- Ramsbotham, Oliver (2006), **Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts**, 2. Baskı, Polity Press, Cambridge.
- Rawls, John (1999), **The Law of Peoples**, Harvard University Press, United States.
- Reychler, Luc ve Langer, Arnim (2006), “Researching Peace Building Architecture”, **Cahiers Internationales Betrekkingen En Vredesonderzoek**, 75(24), 1-82.
- Richmond, Oliver P. (2005), **The Transformation of Peace**, Palgrave Macmillan, New York.
- _____ (2006), “Patterns of Peace”, **Global Society**, 20(4), 367-394.
- _____ (2008), **Peace in International Relations**, Routledge, New York.
- _____ (2009), “Liberal Peace Transitions: A Rethink is Urgent”, **Open Democracy**, 19, 1-7.

- _____ (2011), **A Post – Liberal Peace**, Routledge, New York.
- _____ (2015), “The Dilemmas of a Hybrid Peace: Negative or Positive”, **Cooperation and Conflict**, 50(1), 50-68.
- _____ (2018), “Rescuing Peacebuilding? Anthropology and Peace Formation”, **Global Society**, 32(2), 1-19.
- Richmond, Oliver P. ve Franks, Jason (2009), **Liberal Peace Transitions Between Statebuilding and Peacebuilding**, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Romya Bilgin, Kıvılcım (2018), “Barış Çalışmalarına Giriş”, Erhan Büyükakıncı (Ed.), **Barış Çalışmaları, içinden** (172-207), Adres Yayınları, Ankara.
- Sandıklı, Atilla ve Kaya, Erdem (2013), “Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 12(23), 59-79.
- Santander, Monroy (24.10.2018), “Bosnia and Herzegovina: Forever Divided Nation?”, <https://theglobepost.com/2018/10/24/bosnia-divided-nation/> (23.09.2019).
- Schmid, Herman (1968), “Peace Research and Politics”, **Journal of Peace Research**, 5(3), 217-232.
- Scupin, Raymond (2016), “Antropology, Conflict, and International Relations”, P. James & S.S. Yetiv (Eds.) **Advancing Interdisciplinary Approaches to International Relations, içinde** (153-187), Palgrave, New York.
- Selver, Mustafa (2003), **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, IQ Kültürsanat Yayıncılık, İstanbul.
- SFOR (t.y.), “History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina”, <https://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm> (16.09.2019).
- Sharp, Gene (2005), **Waging Nonviolent Struggle**, Extending Horizon Books, Boston.
- Simpson, D. P. (1959) , **Cassell’s New Latin – English English – Latin Dictionary**, Cassell, London.
- Sobutay, Tülay ve Akgün, Cem (1998), **Bosna ve Hersek Ülke Etüdü**, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1998-24, İstanbul.
- Sönmezoğlu, Faruk (2018), “Mahatma Gandhi ve Martin Luther King: Güçsüzlüğün Etkisi ya da Pasifizmin Yumuşak Gücü”, Erhan Büyükakıncı (Ed.), **Barış Çalışmaları, içinde** (497-504), Adres Yayınları, Ankara.
- Stockholm International Peace Research Institution SIPRI (t.y.), “About SIPRI”, <https://sipri.org/about> (26.02.2019).

- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (1992), **Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri 1516-1919**, Ankara.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Birleşmiş Milletler ve Barış Operasyonlarına Yaklaşımımız ve Katkılarımız” (t.y.), www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-baris-operasyonlarına-yaklasimimiz-ve-katkilarimiz.tr.mfa (12.03.2019).
- T.C. Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2019), **Bosna-Hersek Ülke Raporu**.
- TASAV-Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı, “Balkan Savaşları’nın 100. Yıldönümünde Balkan Tecrübeleri” (2012), **Dış Politika Araştırmaları Merkezi**, https://www.tasav.org/media/k2/attachments/dpa_rapor_1_balkanlar_100.yil_tasav_son.pdf (28.07.2019).
- The World Bank (t.y.), “Country Context Bosnia-Herzegovina” <https://www.worldbank.org/en/country/bosniaandherzegovina/overview> (02.10.2019).
- Thomas, Raju G. C. (2003), “Sovereignty, Self-Determination, and Secession: Principles and Practice”, Raju G. C. Thomas (Ed.), **Yugoslavia Unraveled: Sovereignty, Self-Determination, Intervention, içinde** (3-39), Lexington Books, New York.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Bosna-Hersek’in Ekonomik Durumu” (t.y.), <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-ekonomisi.tr.mfa> (19.09.2019).
- _____ “Genel Ekonomik Durum” (10.07.2019), <https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/bosna-hersek/ulke-profilii/genel-ekonomik-durum> (19.09.2019).
- UCDP (t.y.), “Bosnia-Herzegovina”, <https://ucdp.uu.se/#country/346> (18.09.2019).
- UN ICTY (2017), “International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia”, <http://www.icty.org/> (18.09.2019).
- UNDP Bosnia and Herzegovina (2017), “Socio-Economic Perceptions of Young People in Bosnia-Herzegovina”, http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/library/publications/young-people-in-bih-share-their-socio-economic-perceptions-and-e.html (15.09.2019).
- United Nations (t.y.), “Chapter VI”, <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vi/index.html> (08.05.2019).
- _____ (t.y.), “Overwiev” www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html (12.03.2019).
- _____ (t.y.), “History”, www.un.org/en/sections/history-united-nations/index.html (12.03.2019).

- United Nations Peacekeeping (t.y.), “Principles of Peacekeeping”
<https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping> (07.05.2019).
- United States Institute of Peace USIP (t.y.), “About Usip”, www.usip.org/about (28.02.2019).
- UNSCR (t.y.), <http://unscr.com/en/resolutions/1031> (16.09.2019).
- , <http://unscr.com/en/resolutions/808> (28.08.2019).
- Upsala Universitet (t.y.), “Department of Peace and Conflict Research” www.pcr.uu.se/about-us/
(28.02.2019).
- URL, “About EUFOR” (26.06.2019), <http://www.euforbih.org/eufor/index.php/about-eufor>
(29.09.2019).
- , “Bosna-Hersek’te Neden 10 Aydır Hükümet Kurulamıyor” (25.08.2019),
<https://balkangunlugu.com/2019/08/bosna-hersekte-neden-10-aydir-hukümet-kurulamıyor/>
(16.09.2019).
- , “Bosna-Hersek’teki En Büyük Boşnak Partisi Lideri Değişmedi” (16.09.2019),
<https://balkangunlugu.com/2019/09/bosna-hersekteki-en-buyuk-bosnak-partisi-lideri-degismedi/>
(16.09.2019).
- , “Bosnia-Herzegovina Country Profile” (08.01.2019), <https://www.bbc.com/news/world-europe-17211415> (23.09.2019).
- , “Dayton Anlaşması ve Bosna-Hersek’e Giydirdiği Deli Göleği” (17.01.2019),
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dayton-anlasmasi-ve-bosna-herseke-giydirdigi-deli-gomlegi/1367340> (14.10.2019).
- , “European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina EUPM” (2012), http://www.eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/eupm-bih/pdf/25062012_factsheet_eupm-bih_en.pdf (29.08.2019).
- , “The World Factbook” (t.y.), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html> (03.07.2019).
- Wachtel, Andrew Baruch (2008), **The Balkans in World History**, Oxford University Press, New York.
- Wallensteen, Peter (2002), **Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System**, Sage Publications, London.
- Webel, Charles (2007), “Toward a Philosophy and Metapsychology of Peace”, Charles Webel & Johan Galtung (Eds), **Handbook of Peace and Conflict Studies**, içinde (3-13), Routledge, New York.

Yenigün, Cüneyt ve Hacıoğlu, Ümit (2010), “Bosna-Hersek: Batı’nın Güvenini Kaybettiđi Medeniyet”, Kemal İnat vd. (Ed.), **Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları 1. Cilt**, 3. Baskı *içinde* (671-689), Nobel Yayınları, Ankara.

Yeşilçayır, Celal (2016), “Platon’dan Rousseau’ya Barış Düşüncesinin Evrimi”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2, 59-72.

Yılmaz, Reha ve Özçelik, Sezai (2012), “Çatışma Teorileri Işığında Gürcistan ve Karabağ Çatışmalarının Çözümlemesi”, Atilla Sandıklı (Ed.), **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, *içinde* (276-310), Bilgesam Yayınları, İstanbul.

Zwitter, Andrej ve Hoelzl, Michael (2014), “Augustine on War and Peace”, **Peace Review**, 3, 1 -7.

ÖZGEÇMİŞ

Yeşim AYDIN, 11.06.1993 tarihinde Trabzon İli Ortahisar İlçesi'nde doğdu. 2003 yılında Prof. İhsan Koz İlkokulu'nu; 2007 yılında Beşirli İMKB Ortaokulu'nu; 2011 yılında Fatih Sultan Mehmet Anadolu Lisesi'ni; 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

AYDIN, bekar olup iyi düzeyde İngilizce ve başlangıç düzeyinde Rusça bilmektedir.